

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

**Batavia, Sive De Antiquo Veroque Eius Insvlae Qvam
Rhenvs in Hollandia facit situ, descriptione & laudibus;
aduersus Gerardvm Noviomagvm, Libri Dvo**

Aurelius, Cornelius

Antverpiæ, 1586

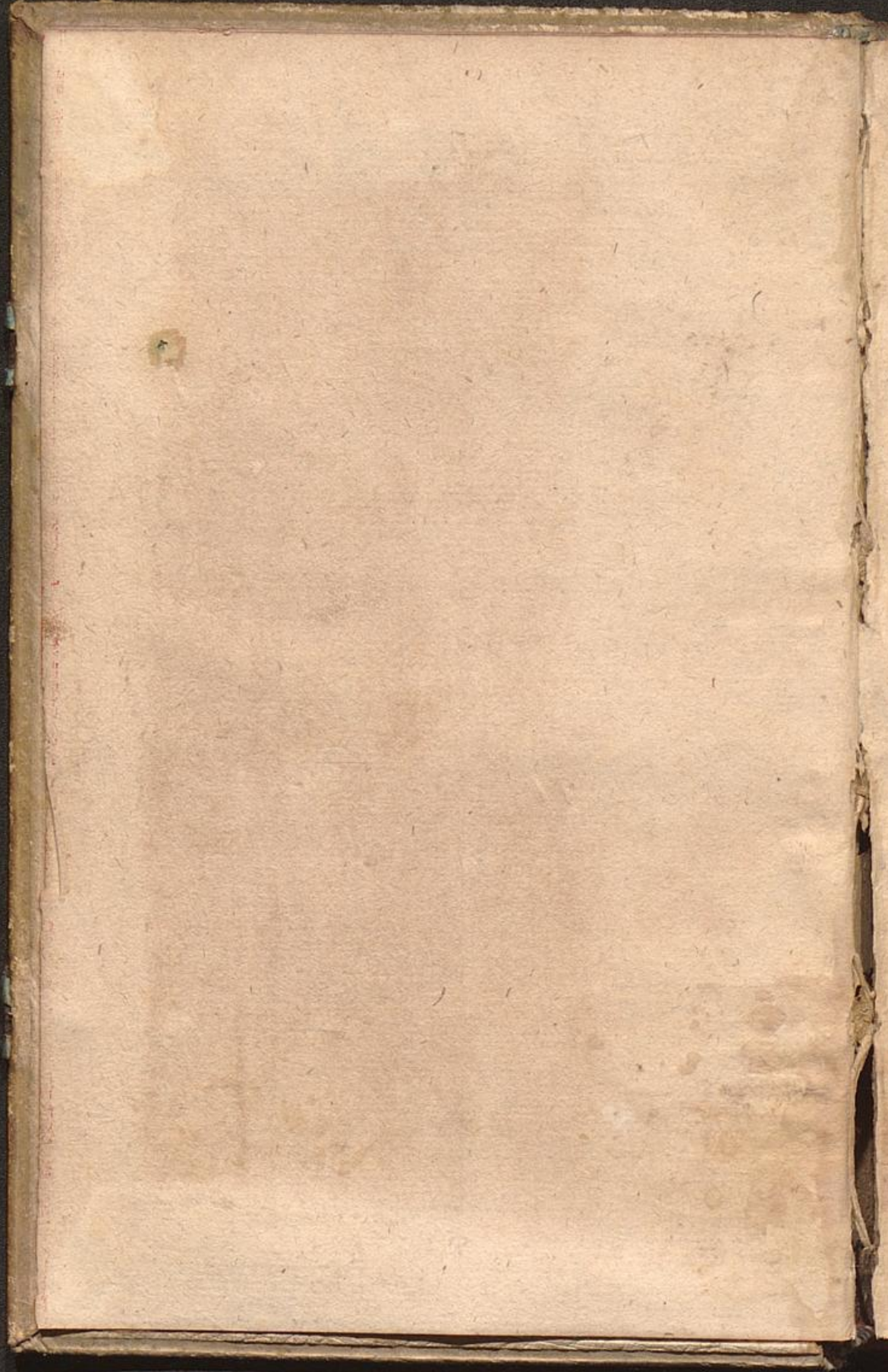
urn:nbn:de:hbz:466:1-38123

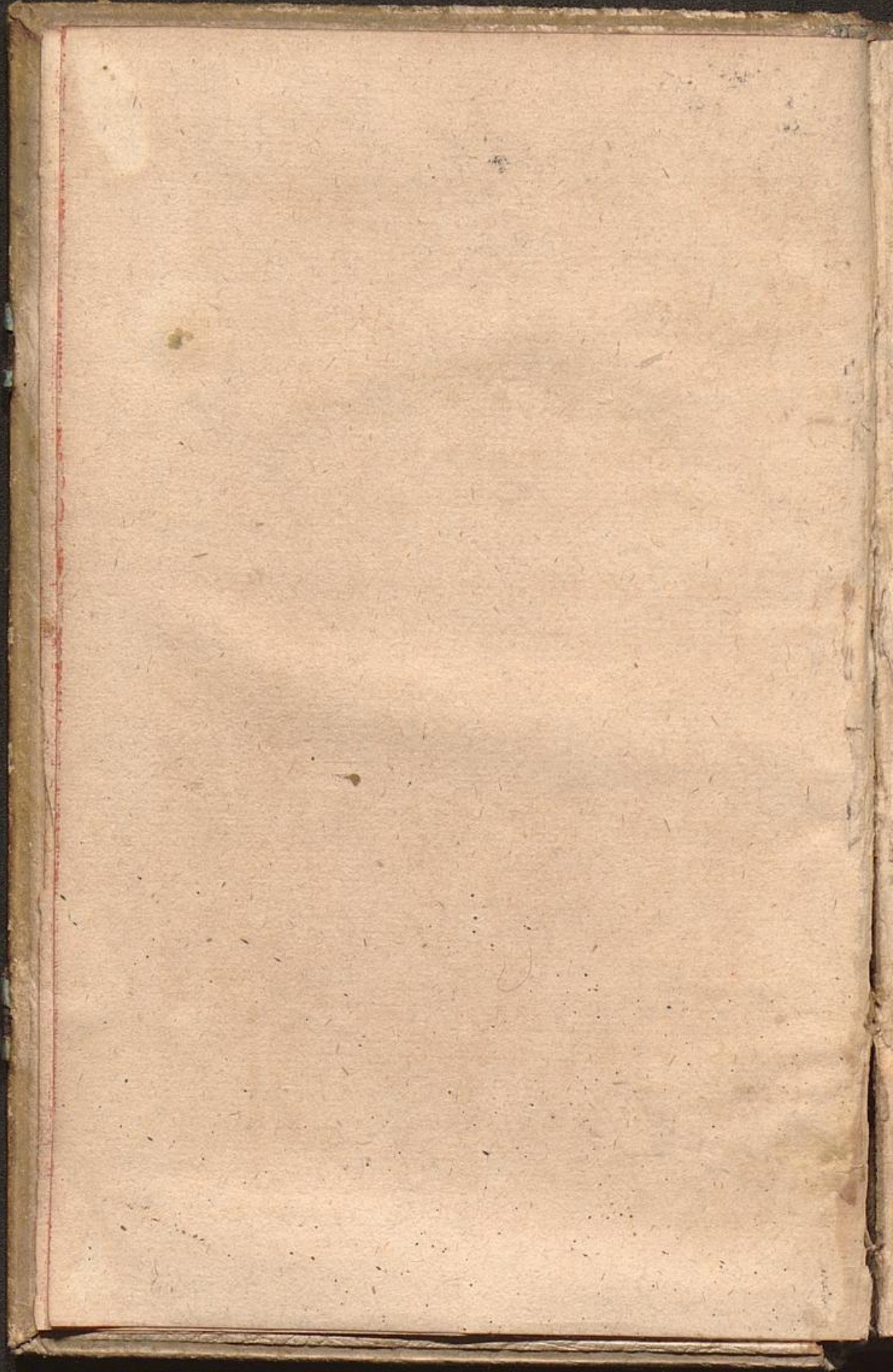
N. I
55.

Th. 5023.

BATAVIA,

SIVE

DE ANTIQVO VEROQVE

EIVS INSVLÆ QVAM RHENVVS
in HOLLANDIA facit situ, descri-
ptione & laudibus; aduersus GERAR-
DVM NOVIOMAGVM,

LIBRI DVO;

Auctore CORN. AVRELIO,

D. Erasmi Roterodami olim praeceptore.

Item alia qua proxima pagella indicabit.

BONAVENTURÆ VVLCANII operâ,
nunc primum in lucem edita.

ANTVERPIÆ,
Apud Christophorum Plantinum.
cId. Id. LXXXVI.

QVÆ HOC OPVSCVLO
PRÆTEREA CONTINENTVR.

ALOISII MARLIANI *De Batavia
laudibus, ad Hieronymum Busidianum
Epistola.* Pag. 70

CORNELII AVRELII *Epistole ali-
quot.* pag. 79

EIVSDEM *Diadema Imperatorium, siue
De officio boni Imperatoris.* pag. 99

EX GERARDI NOVIOMAGI *Gel-
denhaurij Batavia.* pag. 125

Amplis. Prudentissimisq. viris

P R Æ T O R I,

C O N S V L I B V S,

S E N A T V I Q V E

Ciuitatis Leydensis,

BON. VVLCANIVS S. D.

MONENT me tacite, viri Amplissimi, Encænia vrbis vestræ, cum quibus sextum iam suauissimi huius, quo apud vos fruor, honestissimi que otij literarij annum ingredior, vt, quod probi hospites solent, publicum aliquod grati erga vos animi monimentum edam etiam ego. Præiuerunt enim mihi splendendam hanc gratitudinis facem,

* 2 duo

duo Academiae huius lumina; illustriora notioraque quam ut me nomenclatore indigeant. quorum quidem luci ut me longe imparem libens profiteor; ita studio obseruantiaque vestri nequaquam concedo. quibus declarandis non tam mihi voluntas hactenus defuit, quam facultas. atque utinam ne nunc quidem deesset. Interea vero dum suppetat, quod non diffido fore aliquando: accipite exiguum hoc à me munusculum literarium, veluti testem, imò obsidem amoris studiique erga vos mei: factum hunc inquam, alienum quidem, sed cui ego vitam si non dedi ut parens, certè reddidi ut vindex. Est is, Cornelij Aurelij liber,

ber, Batauiæ veteris situm geo-
graphicè planè describens. Gra-
tus verò vobis, non dubito, &
auctor futurus pariter, & argu-
mentum. Nam & ille, vt ni-
hil aliud de eius laudibus hoc lo-
co dicam, vel eo certè nomine
est laudatissimus, quod Erasmus
Roterodamum, illustre illud
Hollandiæ sidus, discipulum ha-
buerit. argumento, nihil con-
uenientius vobis, nihil magis ex
Hollandiæ dignitate. Cùm enim
summa semper fuerit apud vete-
res illos Romanos Orbis domi-
nos Batauici nominis gloria, ad-
eò vt innumeris propè victoriis
eorum ope ac virtute partis, B A-
TAVOS non solùm SOCIOS &
AMICOS IMPERII, sed verif-
simo

* 3

simo

fimo elogio IMPERII SANITATEM, SVSTENTACVLVM, ROBVR & COLVMEN appellarint: cumque adeò formidabile olim toto orbe Batauorum nomen fuerit; vt grande viderentur momentum sociis, vel, prout inclinassent, aduersis: extitit patrum nostrorum memoria Sicamber quidam qui omnem hanc Batauicæ fortitudinis laudem (nimio gentis suæ studio præpeditus) in Betuanos suos quoad potuit deriuauit. Cuius conatibus, quibus eò iam vsque progressus erat, vt doctis etiam nonnullis fidem, inò veriùs fucum faceret; meritò obuiam iuit Cornelius Aurelius, qui ereptam per fraudem Batauis genuinam suam restituit
lau-

laudem; & geminum Rheni al-
ueum, & frequentes in eius ripa
nobilium arces, ostia eiusdem, ac
propugnacula, eorumque fata;
totam denique Batauiæ insulam
ita accuratè à fronte & tergo la-
teribusque, ex Iulio Cæsare, Cor.
Tacito, aliisque veterum monimen-
tis circumscripsit, Hollandicoque
septo inclusit, ut de ea ambigere
nemo deinceps nisi malignè, &
μάττω, ut Æschyli verbis utar,
φλύσαι θέλων, possit. Hic itaque
posthumus Cor. Aurelij foetus,
non quidè recens natus, sed quo-
dammodo renatus, hoc est, Ba-
tauia rediuiua, quibus potius vel-
uti tutoribus ac patronis debeat-
ur, quàm vobis, qui Batauiæ
florem LEIDAS sanctissimè pru-
den-

*Leida plu-
raliter olim
dicta, ut
Athens.*

dentissimè, fortissimeque regitis?
quique præclarum priscae illius
fortitudinis exemplum ac veluti
signum Batauiæ erexistis, cum à
totius Hollandiæ iugulo imma-
nissimi militis enses eximia vestra
fide, constantia, tolerantiaque
auertistis? Agnoscetis verò in
hoc etiam scripto magna cum
voluptate, multa illustria vete-
rum Romanorum inonimenta
ex agro vestro eruta; è quibus,
quanti maiorum vestrorum vir-
tutem Romani fecerint, liquidò
constabit. Agnoscetis Scholam
Latinã à Romanis prope Leydas
ad Rhenum in municipio vestro
quod Roomburg, hoc est Arx
Romanorum dicitur, conditam;
vt iuuentutis Batauicæ, quam
acri

acri ingenio, aptissimaque addis-
cendis aliis idiomatibus lingua
esse norant, sua etiam, hoc est
Romana lingua instructæ operâ,
facilius sibi alias nationes eius
ignaras conciliarent; & hac be-
neficij specie ipsos iuuenum pa-
rentes sibi arctius deuincirent, at-
que adeò in officio retinerent;
quos si fortassis desciscere contin-
geret, de Germanis ac Gallis in
fide retinendis desperabant. Ad-
eò omnis Romanorum spes ac
fiducia solis Batauis nitebatur.
Hæc inquam, aliaque multa &
quidem æterna Batauicæ gentis
decora aureo Cor. Aurelij peni-
cillo descripta summa cum ani-
mi voluptate in hoc libello in-
tuebimini. quæ modò libenti-
* 5 bus,

bus, quod non dubito, vobis; pa-
rum moror an liuentibus æmulis
in conspectum ac veluti thea-
trum totius Orbis proferantur.
Valete viri Amplissimi, & Aca-
demiã hanc felicissimis auspi-
ciis non in municipio, sed in vrbe
vestra, tametsi dispari à Romanis
consilio, ab optimo prudentissi-
moque architecto conditam; vt
ad eam scilicet tam exteri quàm
Bataui ipsi non ad vnius alicuius
linguæ, sed ad omnium lingua-
rum pariter ac scientiarum veluti
mercatum confluerent, fouete; &
quod facitis, amplificate. belli-
cæq. fortitudinis, qua vigetis, lau-
dem, salutari literarum mistura
temperantes perseuerate. Lugd.
Bat. M. D. LXXXVI. XVIII. Maij.

D E

DE CORN. AVRELIO
ET VARIIS EIVS
SCRIPTIS.

ORNELIVS *Aurelius*
Hollandus, patria Goudanus,
quod & cognomine suo ad-
umbravit, Canonicus Augu-
stinianus in Hemdonck, eiusdem, vt vide-
tur, cum Erasmo instituti, atque adeo eius
præceptor fuit; quantum ex Epistola quadam
Adelardi Amsterdami ad Aurelium Loua-
nio Anno Domini M. D. X V. scripta, qua
ipsi auctor est scribendi aduersus Nouioma-
gum, qui Bataviam Hollandis præripere co-
nabatur, satis constat. quam quidem Episto-
lam his verbis claudit: Erasmus Basileæ
agit. Miramur omnes quòd tui sin-
cerissimi semper amici & præceptoris
nusquam meminit. Coætaneos habuit
Gulielmum Hedanum & Reynerum Snoy,
non ignobiles Hollandicarum rerum histori-
cos. Ipse Oratorijs poëticisq. studiis ita bar-
baro illo æuo claruit, vt Imperator Maximi-
lianus ei nihil tale ambienti laurum Apolli-
neam

ream (vt ipsemet Epistola quadam ad Iohannem de Hemstede Liesveldiæ dominum testatur) per Oratorem suum vatemque clarissimum Stephanum de Cracouia miserit. Variam historiarum antiquitatisque cognitionem abunde duobus hisce libellis, quos nunc publici iuris facimus, est testatus. quorum priorem inscripserat, Defensionem gloriæ Batauinæ. aduersus eos scilicet qui Bataviam Hollandis præripiebant. altero, titulum fecerat, Elucidarium variarum quæstionum super Batauina regione & differentia. quos ego titulos breuitatis causa in hunc commutavi, De situ & laudibus Batauix.

SCRIPSIT Verò etiam alia multa. quorum nonnulla hisce libellis adiecta sunt; nonnulla apud me extant; nonnulla, quæ à se scripta esse testatur, nondum in manus meas peruenerunt.

Diadema Imperatorium, siue De officio boni Imperatoris, adiectum huic opusculo.

Epistolæ aliquot ad viros Illustres. quarum nonnullæ nunc prodeunt.

De gloria & miseria septem artium libera-

beralium, vbi Theologiam facilè omnium principem statuit.

Duo libri Orationum, diuersos Nobilium & Ecclesiasticorum status concernentes. quarum vsus esse possit in eorum receptione, consalutatione, vel promotione.

Caroli Hispaniarum regis præconia, quibus titulus, Prognosticon. carmine Elegiaco.

Gratiarum actio ad Henricum Comitem Nassouium Caroli Hispaniarum Regis in Hollandia vicarium: ob victoriam aduersus Gelros. scripta carmine Heroico, libris duobus.

Querimonia Pacis carmine Elegiaco.

Apocalypsis, siue Narratio facetissima super obitu Ludouici Regis Galliarum, & Maximiliani Imperatoris Romani; qui in vnum consentientes, nepotes suos super imperio contendentes felici foedere pacificauerunt, carmine Elegiaco.

De obsidione vrbs Schoonhouiensis per Sicambros, carmine Elegiaco.

De S. Cornelio summo Pontifice & martyre.

De S. Martino.

Dialogus Vestæ & Neptuni super inundatione, carmine Elegiaco.

B O N.

BON. VULCANIVS
AD BATAVOS,

De hac COR. AVRELIJ editione.

MAGNA fuit quondam Battava gloria gentis,
Roma triumphati dum caput orbis erat.
Scilicet huius ope VRBS, & viribus, INDVPE-
RATRIX
Oppida subiecit regnâque multa sibi.
IMPERII hinc SOCIOS merito FRATRES-
QUE vocavit,
Haud tutam sine eis se satis esse putans.
Priuarat sed eos aeterna hac laude Sicamber,
Vicinis faciens è Betuis Batauos.
Credita res multis. ita fluxa munere suade
Fucum etiam doctis fecerat ingeniis.
Id ratus indignum patrius CORNELIVS ausis,
Quondam, ô flos Batauûm, doctor ERASME tuus:
Ille inquam quo se ter felix iactat alumno
GOVDA, olim eximiis nobilis historicis;
Hosti congressus, non impar, vindice penna
Hollando asseruit Battaviam populo.
An dubitas? Caesar, Tacitus monumentaq; testes
Prisca, soli atque sali proruta visceribus.
Dicite iô Hollandi, vestroque Aurelius ore
Personet; hinc vobis laus rediuiua venit.
Nanque situm moresq; & fortia gesta Batauûm
Nullo delendum tempore scripsit opus.
At latuit, multosq; vltra latuisset in annos
Cum tineis luctans nec meritâ carie;
Ni tandem Vindex Batauûm, haud sine numine diuûm,
Vindice me lucem cerneret è tenebris.

AD

AD VIRVM DOCTISS.

BON. VVLCANIVM,

PRO CORNELIO AVRELIO

luci ac vitæ restituto.

Res gestas Batauûm, priscaque ab origine
gentem

Complexus paucis magni Præceptor Erasmi
Prodidit ingenuè, frustra mordente Sicambro.

At verò auctoris cineres, & scripta premebat
Urna eadem: obscuraque etiam-num in nocte ia-
cêret

Hoc opus, adnifus multa nisi Dædalus arte
Eduxêt cæli in dîas Vulcanius oras.

Munere quo vitæ non tantùm redditus vnus
AVRELI genius, verùm tot flumina, & vrbes
Ingentes lucem adspiciunt, & tela diei:

Heroumque adeò nostratum plenius acta
Iam legere, & seriem generis, monimentaq. rerum
(Exiguus quamquam terræ sumus angulus) omnes
Nosse valent populi, terrarum quâ patet orbis.

Maecte isthoc studio Vulcani, atque Herculea vi
Protrahe Musarum porrò in lucem aurea dona,
Inuitis Superis quæ plurimâ detinet Orcus.
Multum omnes Bataui tibi nos debere fatemur
Accepti tabulis memores hoc scribere munus,
Æternùm vt maneat Vulcani nomen honosque.

FRANCO DVYCKIUS

Leydensis.

AD-

ADELARDVS AMSTEL-
REDAMVS COR. AVRELIO
DOCTISSIMO S.

GRANDIS Louanij est contentio inter
plerosque doctos, Hollandiam non posse
vocari Batauiam. Istud nisi tu refellas &
improbes, nemo est qui poterit; ut cui totius
Hollandia reconditissima quaeque sunt per-
spectissima. Nam & huius auctor opinionis
Nouiomagus te solum veretur, teq; unum om-
nibus Hollandiae doctissimis viris praefert.
Cupit amice refellas rationes suas, & cito
cupit: quod ni feceris, pudefiam ego, con-
stanter asserens, te ut facillime, ita & verif-
sime posse manifestam eius inscitiam osten-
dere. Wilhelmum Hedanum Traiecti ad
S. Iohannis Decanum consule, si opus est,
ut huic Gelro, ac proinde non satis Hollan-
diae fauenti, resistas. Sed citra calumniam
fiant volumus omnia. Erasmus Basilea agit.
Miramur omnes quod tui sincerissimi sem-
per amici & praeceptoris nusquam meminit.
Vale, & scias nullum te vno mihi chario-
rem Aureli. Louanij. Anno M. D. XV.

COR.

30A

I
CORNELII AVRELII

DE SITV ET LAVDIBVS

BATAVIÆ

LIBER PRIMVS.

Batauiam Hollandis nulla ratione præripiendam, Historicis argumentis probatur.

CAPVT I.

ROMANI, certissimè cognito, Britanniam rebellasse, (quam sibi olim sub Caio & Claudio, auxiliariis Batauorum cohortibus fecerāt tributariam) mox communi Senatusconsulto illuc Constantium Magni Constantini patrem legauerunt. Is destinatum sibi munus sagaciter obiens, Angliam tributa reddere cogit, perduellionibus aqua ignique interdictis. Rebus itaque compositis, insulaque Anglorum recepta, mox legatus Helenam Cœli filiam (vt eos arctius in fide & officio sibi retineret) loco vxoris accepit, quam ille pridem (quòd se veneno petisset) Romæ occiderat. In huius satellitio Demarchus quidam merebat, ab Athenis exilio relegatus, A fortu-

fortunamq. quaquà versus sequens, vir planè armis strenuus & prudentia singulari. Qui audita ex commilitonibus incredibili Batauorum probitate, visendæ gentis pellectus desiderio, è Britannia Staldunum cum suis appulit. vbi Mosâ fluuius haud procul ab æquore, reducto paululum sinu, quasi portum quendam egredientibus mare fecerat. Exploratis exul Atheniensis omnibus quæ mox vsui fore ducebat, lociq. amœnitate captus, & vberè gleba, sedem sibi illic constituit. Tum Atticæ religionis memor, aram in honorem dei sui ibidem erexit, cui Monifchyros (nos Vnum fortem dicimus) nomen erat. Cuius adhuc auspicio vicus ille corrupto paululum vocabulo Monastherium vocitatur. Hic oraculum erat, omnium quæ tum in Batavia minoreque Frisia stabant longè celeberrimum. Vnde & finitimi omnes huc consultandi gratia confluebant, & offerentes deo loci paruulos suos, credebant fortiores omnibus euasuros. Proinde exire tritum in gentibus prouerbium, Fortissimos omnium Batauos esse, qui deo vni forti ab ipsis cunabulis dicarentur. Erat ea tempestate inter Bagaudas rusticus quispiam eo in districtu commorans, vbi tum Rhenus Batauorum facto sinu ad Veteres tendende-

Monster
propè
Maeldijck

Bogra-
uen
Dudeswa-
ter.

tendebat aquas. Huic ouis domestica agnum proceriore forma & corpore enixa est, quàm pro ea ætatula par esse videbatur. Homo insolita stupefactus specie, pecudem deo Monischyro destinat immolendam; ratus sibi deum illum magis magisque propitium fore, si tam insuetum munus ei omni ex grege obtulisset. Arripit ille duorum ferè dierum iter cum matre agni, ne lactis victu proles interim fraudaretur. At vbi ad profanum Monischyri fanum peruentum est, ilicò aruspex (qui tum oraculo præerat) prospiciens editum ex ouicula prodigiôsæ magnitudinis agnum, suo more spiritu arreptus fanatico præfagire cœpit & vaticinari, buccifque reboare crepitâtibus, & ita circumstantibus dicere: Quisquis, inquit, omnium vestrum hanc pecudem immolauerit, eius diuinamus gentem genuina fortitudine & industria suis semper hostibus superiorem fore. Audiit hoc sacerdos qui tum expiandæ hostiæ gerebat officium, & possessorem bestiæ alloquens; Vade, inquit, pro septem frugis triticeæ spicis in proximû agrum; quoniam non immolabitur hic agnus, nisi prius his fuerit sacratiore ritu coronatus. Rusticus omnis technæ inscius & commenti, abiit in campum. & ne religioni quicquam deesset,

Doeldijer
terwe.

spicas haud aliter atque iussus fuerat colligit, quæ tum ibi, & in hodiernum vsque diem vbere gleba proueniunt. Verùm prius quàm ille reuerteretur, occisus est fatalis agnus ab eius incola ruris, qui tum proximè sacrificium stabat. Quibus cognitis, herus animalis haud parum excandescens, mæstus abiit, matremque ouiculam ad ædem Monischyri iratus reliquit, dicens ad loci inquilinum, Qui tuo genio filium immolasti, & matrem pro simili creando foetu in tuam perniciem retineto; huiusque iniuriæ, Harpocrates noster vindex esto. His ita iurgio dictis, tum mox discessum est. & quod præful dei Vnifortis diuinando prædixerat, hoc nimirum hac luce clarius ad hunc vsq. diem veraciter constare videmus. Quanquam enim Batauus vterque fuit, tamen (vt coniectoris veritas comprobetur) simulatque Martis opera opus est, Rhenanus semper à Mosano, vt ita loquar, Batauo superatur. His itaque tum historicè, tum allegoricè prælibatis, tandem quò scopum intendam te nunc facile mi Renerie arbitror animaduertere. vt qui minimè suam (quod ad me attinet) Hollandis omnino suam eripi, nedum præripi, Batauiam. Verumenimuerò non atrabile, non maledictis (vt suus plerisque

risque mos est) sed aperta ratione, & veterum dictis, & quidem adeò factis, hostem quisquis est, piè admonitum cupio, totisque eloquentiæ viribus eniti in mea illum reducere castra, & de turbato forsitan beneuolum, de suspecto placatum, de æmulo gloriæ nostræ fautorem, & de aduersante facere mihi propitium & probè consentientem. Plurimum enim eius eruditioni pariter & religioni deferendum esse quis ambigit? Sancti præterea patres (quorum vestigia exosculando veneror) non probant plurima scire, si ipsum sciendi nescias modum. Omnem quippe scientiæ fructum & utilitatem in ipso sciendi modo constituere. Quid igitur obsecro discis, nisi ut scias quo ordine, quo studio, quo deniq. fine vnumquodque nosse oporteat? quo, inquam, ordine; ut illud prius, quod maturius mouet ad salutem. quo studio; ut illud ardentius, quod ad Dei proximiq. amorem vehementius accendit. quo deniq. fine; ut non ad inanem gloriam & ostentationem, sed ad tuam potius aliorumq. salutem lectio tua proficiat. Quorsum, rogas, ista? Ut planè quisque religiosus intelligat, parum sibi esse curandum, quod homines inhabitent solum, modò is sibi aliisq. sacra eruditione ac disciplina vindicet

6 CORNELII AVRELII
dicet polum. Non enim, testante scriptura
gentem propter locum, sed locum propter
gentem elegit Dominus. nec plurimi facit
barbatus ille Hieronymus, Hierosolymis
habitasse, sed ibidem bene vixisse summis
effert præconiis. Postremò, quemadmo-
dum Theologis vitio damus si Prophetarum
oracula violenter in suum pertrahunt insti-
tutum; ita & Historiographis minimè con-
ceditur nimia perplexitate, ob similibus
consonantiam syllabarum, veterum gesta
depravare; & pro voto aliorum fila præter
ordinem suo glomeri intorquere.

*Aliam esse Batuam & Bethasiam; aliam
quoque Batauiam & Bethicam.*

CAPVT II.

ET quoniam ex rerum differentiis æqui-
uocè distinctis ad certiore[m] earum per-
ueniemus notitiam & veritatem: quantum
inter se Betua & Bethasia, Batauia quoque
& Bethica differunt quàm paucissimis expli-
cabo. vt vel eò clarius ac proinde facilius
omnem extricemus errorem. Bethicam,
extremum terræ nostro in orbe versus occi-
dentem nouimus esse; vbi Europa ab Africa
dirimitur. Interiacentibus tamen duabus
insulis,

Bethica.

insulis, quas Gades (quòd in modum sepi ^{Gades.}
 mari circudentur) appellamus. Primam,
 & quidem maiorem alij Erythræam voca- ^{Erythræa}
 uere. quòd Tyrij eorum origine exorti ab ^{insula.}
 Erythræo mari ferebantur. Alteram, alij
 Aphrodisiam, nonnulli Iunonis insulam di- ^{Aphrodisia.}
 uinarunt. In huius templo & ciuitate, quæ
 Gadium, aliàs Iulia dicitur, Hercules ad per-
 petuam præsentia suæ memoriam, gemi-
 nas ex ære octo cubitorum fixit columnas.
 non secus atq. olim Bacchus ad Orientem;
 Alexander Magnus apud Arimaspos versus
 Aquilonem, cum se diis æquare, & cælestes
 accersere tentat honores. Hoc vnum deni-
 que restat, vt ad Meridiem magnus ille Hi-
 spaniarum Rex & egregium militiæ decus,
 superatis Lunæ montibus nominis sui mo-
 numenta relinquat. Nec factu difficile fue-
 rit, breuique auspiciandum, modò Christia-
 ni pròh dolor sanguinis effusione inter Ca-
 tholicæ fidei reges satis scuitum esset. Hanc
 Bethicam à Bethi fluuio qui Hispaniam & ^{Bethica.}
 Lusitaniam, nunc Portugalliam, separat, ab
 incolis Trudetanam regionem, nos Grana-
 tam, vbi sedes est regni, dicimus à grano
 (Græci κόκκον vocitant) quod ibidem copio-
 se proueniat. in quo lanas pulcherrimo tingi
 colore ostendit Martialis, vbi dicit:

*Bethis oliuifera crinem redimite corona,
Aurea qui nitidis vellerat ingis aquis.*

Bethasia. Nunc Bethasiam percurramus. Hæc Eburo-
num & Leodiensium terra est cis Rhenum
ad vtranq. Mosæ fluminis ripam sita. Cuius
populi carbonum è terræ cespitibus eru-
endorum auidè sunt studiosi. quos pro fabro-
rum vsu Dordracum, extremum & nobile
Belgarum oppidum, actuariis nauibus con-
uehunt. Vulgariter, **Betheliers** appellati.

Batua. Porrò Batuam ingredienti occurrit mihi in
primis maxima eius claritas, quæ fide & reli-
gione nos præcesserit. Hanc enim Marcel-
linus presbyter ante Willibrordum ad Chri-
sti fidem primus conuertit. deinde Sanctus
Roerenfridus nouellum in Baptismate po-
pulum à Westervordio vsque in Vicum are-
nosum continuis prædicationibus salubriter
rexit. qui tandem innumeris clarus miracu-
lis, sanctissimam corporis sui glebam depo-
suit, & in Ulmo quietis suæ locum elegit. Et
quid de huius terræ situ dicemus? Mira aëris
cælique fruitur clemētia; Agrum habet fru-
gibus fertilem, pecori bonum, fructiferis fe-
cundum arboribus, fluuiis & saltibus, pascuis
& lacubus pro cuiusque loci conditione cul-
tissima. à Rheno Lobeceno vsque in Lin-
Linghen. gam procurrens. Hominum genus habet
salubri

*Sandt-
wijck.*

Eist.

salubri corpore, velox, laborum omnium
 patiens, tractabile, & suo principi ad extre-
 mam usque seruitutem ingenuè obediens,
 conuictu facile, fidei in suos & amicitiae te-
 nax & obseruatissimum: in alienos non ita.
 Et quid tum amplius? O nobilis & felix
 Batua, quæ Romanis Imperatoribus præpa-
 rasti cunabula. In te enim Iulij Cæsaris so-
 ror cuidam principi, Carolo nomine, iun-
 cta, Octavianum semper Augustum genuit,
 & Octauiam eius germanam. Hæc regi Bra-
 boni nupta, alterum in Nouia, (nunc No- *Nouia.*
 uiomago) genuit Carolum, cui Imperator
 auunculus plurimas dedit regiones, quibus
 ad annos fermè nonaginta, magnificè præ-
 fuit, usque ad ipsa Tiberij Cæsaris tempora
 perdurans. Is Titum reliquit filium, qui rex
 in Germania Vespasianum genuit Impera-
 torem. Quid multis? Ea tempestate qua
 Carolus regnabat septimus (vt plurima inte-
 rim transeam) venerunt ex Pannonia in
 Germaniam Sicambri, anno salutis nostræ
 ccclxxx. sub Imperatore Gratiano. à quo
 Angesifus huius Caroli filius Romam dedu-
 ctus & iterum dimissus, à Sancto Martino
 Turonum Episcopo baptizatur. genuitque
 Carolum octauum, Brabonem, & Veraiam
 filiam; quæ Haymoni nupta Rhenano prin-

*Haymonis
filij.*

cipi quatuor genuit filios. quorum memoria
vniuerso orbi celeberrima est, & ad præsens
vsque Haymonis filij vocitantur. Horum
minimus nomine Adelbertus omnia bona
sua Ecclesiæ S. Petri in Corbia contulit. al-
ter autem nomine Reynaldus in Colonia
Agrippina tandem martyrio affectus, nunc
Tremoniæ quiescit, multis coruscans mira-
culis. Quid ad hæc vos dicitis ô Batuani?
Anne hæc vobis sufficiet gloria, nisi etiam
ab alius falsò vobis eam vindicetis? Sinite,
obsecro, Batauos, vel arma cohortesq. suas
non sine gloria Imperatoribus illis admini-
strare, quos vobis datum est in lucem edi-
disse. Contenti igitur vestra estote gloria.
quorum nimirum honor is demum ac tan-
tus est, vt alieno colore seu fuce non egeat,
neque aliquando cumulatior fieri possit. Ve-
rùm vt ad Christi fidem redeam (inde enim
diuertit oratio) nõne vobis præ omni na-
tione quæ sub cælo est, desuper datum est il-
lum Christianorum hostem acerrimum Si-
monem Godefridum Normannorum du-
cem occidere? quem ne Francorum qui-
dem Rex & Imperator cum omnibus suis
potuit ab immani totius Europæ vastitate
iam vrbibus euerfis, templisque sanctorum
incensis cohibere? Hunc enim à Frisia re-
uertenti-

*Simonis
Godefridi
caedes.*

uertentem (qua tum à Gallorum rege in
 dotem neptis donatus fuerat) vos soli cum
 multis Danorum millibus interemistis? &
 in Batua vestra tandem permissione diuina
 Christianorum vindicatus est sanguis, quem
 ille crudeliter per totum ferè orbem effude-
 rat. Qui ergo gloriatur, in Domino glorie-
 tur. Nec opus est cauillofis & distorte com-
 plexis veterum commentatorum auctorita-
 tibus, ab aliis gloriam haud secus atque cla-
 uam ab Herculis manibus extorquere. Sua
 quenque liberaliter sequitur manetque glo-
 ria. Attamen Batua plurimum à nostra dif-
 fert Batavia. Non enim illa à Walli dum à
 Mosa excipitur secundum Cæsarem incipit,
 neque Catthos sibi habet finitimos, neque
 Caligulæ speculam, neq. Oceanum in fron-
 te, marisque æstuarium, quanquam suo il-
 lam diluuiio pelagus nõ semel inuasit atque
 diripuit. Plurima apud veteres etiam Pro-
 phetas legimus, quæ huic nostro tempori &
 locis poterunt vt sonant haud immeritò co-
 aptari. Dicit enim Esaias: Ite angeli velo-
 ces ad populum terribilem, post quem non
 est alius; cuius diripiunt flumina terram eius.
 Terram, quam diripiunt flumina eius, si ad
 sola respicimus verba, rectè Hollandiam in-
 telligimus. Nam lacus ipsi (propter fre-
 quen-

quen-

quentem maris incursum) quos in visceribus habet, vltra centum iugera agrorum quotannis sua aluione diripiunt, deuorant & consumunt. Astipulabor itaque ex verbis Prophetæ, Hollandos populum esse terribilem instar leonum, vbi vel semel fuerit pro-uocatus; cuius terrorem & fortitudinem non Damiatæ modò, verumetiam ipsi Romani & Britanni sæpius experti sunt. Verùm longè distat hæc à sensu Prophetico tam scrupulosa interpretatio. Iudæorum enim populum Propheta his exprimit, qui erat terribilis imò & terrori omnibus propter miseriam & calamitatem quam sustinebat, & post quem non est alius, populus scilicet miserabilior. cuius terram flumina, id est impetus militum nunc ex Ægypto, nunc ex Babylo-ne venientium, diripiunt, hoc est prædantur & deuastant. Incongruum igitur & insolens est huiusmodi captiunculis curiosius intendere, & veterum sententias aliter atque depromptæ sunt, incrustare.

Accu-

*Accuratissima Rheni qui à tergo Batauiam
alluit descriptio; qua examussum & eui-
denter Batauia situm in longum & latum
cognoscere possumus, secundum Casarem
& Tacitum.*

CAPVT III.

NE igitur libera nonnullis errandi detur
ocasio, ipsam Batauiam ante omnium
oculos depingemus; modò perennem Rhe-
ni decursum prius descripsimus. Rhenus
itaque inter tres maximos Europæ fluuios
deputatus, de Rheticarum Alpium iugo, vs-
que in Oceani profunda cursum dirigit; Ro-
manis olim memorandus contra feras gen-
tes Imperij murus. Hic diuersas alluit regio-
nes, donec variato sæpius nomine, perpetuo
decursu mari magno illabitur. qui & diuersa
diuersarum partium flumina in se excipiens,
euomit secum in pelagus, quo ipse tendit.
Porro vbi Dusburgo appropinquat, in ge-
minos se riuos diuidit. Vno (Iselam dicunt) *Iselam.*
alluens Bronchorstum & Zutphaniam, Da-
uentriamque & Hatthemum, apud Cam-
pium ciuitatem maritimam in fretum ten-
dit Austrinum. Altero (nonnulli Lecam *Leca.*
vocitant) Hussenum præterlabens & Mal-
burgum, alluit Arnhemum & Oisterbe-
cum,

* nunc,
quia olim
non. ut pa-
tebit ex se-
quentibus.

Walis.

Helinum
praecipuum
Rheni bra-
chium.

Goricum.

cum, Wagenum, & oppidum Rhenum; Dorestadum quoque. Et * nunc tandem Belloportum (Scoenhoviam dicimus) donec in Mosam refusus mare subintrat. Verum alia ex parte Nouesium deserens & Iuliacum, ubi Nouiomagum attingit, Walis dicitur, usque dum venias Lodestemum. Qui deinceps Mosa dictus (aut si mauis à Mosa exceptus, Lecamque deorsum, & Gaudanum Iselam, Romani impiam) in se recipiens, ad Oceanum aequè decurrit. Ast iusto hic forsitan spatio, & quidem cis Dordracum Mosam deducētibus, describendum nobis fuerat praecipuum Rheni brachium (Plinius Helinum vocat) quo plures Salandiae efficiens insulas, tandem prope Walachriam Oceano commiscetur: nisi duntaxat nostri esset propositi, quod ad solius nostrae Bataviae situm attinet demonstrandum.

H A C itaque multiuaga Rheni praemissa in pelagus decursione, nunc ad incepta reuertamur. Igitur ubi Walis fluuius desinit, ibi Iulio teste nostra Batavia incipit. Hunc locum nunc Goricum ciuitas occupat, quam & celebriorem efficit amplum D. Martini collegium, & arx munitissima, perpetuum Caroli primi Comitis nostri monumētum. Hic principium Batauorum olim fuit, ad
Walim

Walim scilicet & Lingam. præsidium sanè
 quàm munitissimum regniq̃ue principium.
 de quo Theodericus, primus Catholicæ fi- *Theoderi-*
 det Comes, quem Carolus Caluus tum his *cus primus*
 terris præfecerat: Dacorum monarcham, *comes Ca-*
 qui iam pridem omnia in circuitu vastau- *tholicus.*
 rant, potenti manu eiecit. Ab hoc præterea
 loco ripa tenus Batauia nostra progrediens,
 Dordracum (Belgarum, alij Slauorum op- *Dordra-*
 pidum) in vltiori Mosæ alueo relinquit; & *cum.*
 transitis deinde Lecæ Ifulæq̃ue faucibus, vs-
 que in Roterodamum, Erasmi nostri, (opti- *Roteroda-*
 mis terrarum religione & doctrina notissi- *mum.*
 mi) cunabulum, protenditur. A quo, eo-
 dem in aggere, Delphicos inuisens portus,
 opus mirabile & sumptuosum, Scidamum,
 Vlardingumq̃. pertransit. Postremò Brielli
 peninsula è prospectu à longè consalutata,
 Stadunum cum Mosâ flumine tandem in-
 trat. Porrò vbi Mosâ Oceano miscetur, no-
 stra nihilominus Batauia contra chorum ad
 Septentrionem procedens, & à pelago in
 fronte excepta, vsq̃. ad torrentem (qui ma-
 rinis è collibus distillans, sacrum in Haga
 Comitis præsecat lucum) plurimis circum-
 uallata terrarum tractibus percurrit; ibiq̃ue
 finem habet ac desinit. Batauis mox Catthi
 sunt finitimi, qui hinc vsq̃. in Sacræ domus *Hillechom*
 torren-

Wassenaria
domus ori-
go. torrentem transeunt. His modò Wassenarij
 heroës absolute imperant, ex Claudio Ciui-
 le & Cereale trahentes originem. Catthos
 sequuntur Caninefates vsq. in Alcmariam.
Verona. quibus à Verona olim ciuitate maxima, ac-
 cedunt Frisij & Frisiobones, vsque in mare
 Fresonicum. Hæc quinarya partitio quæ
 apud Plinium Tacitumque celebratur & le-
 gitur, totam nunc Hollandiam complecti-
 tur. Verùm vt ad nostrum reuertamur insti-
 tutum, Batauos & Catthos, auctore Tacito,
 mare ipsum à fronte alluit, vt supra diximus.
 & Rhenus à tergo excipit in hunc maximè
 modum quem nunc ponemus. Itaque Rhe-
 nus ille magnus Germaniæ fluuius, olim à
 Rheno oppido, Rhenani regis basilica & ha-
 bitaculo, prope Dore stadum (alij Batauo-
Doresta-
dum. durum) ciuitatem maximam & quinquaginta
 duabus Ecclesiis ante Danorum in-
 cursiones celeberrimam, solito cursu (Rhe-
 nus inquam) descendebat, versus arcem
 Antoninam, barbaris Wiltiburgum, nobis
Traiecten-
sis urbis
varia ap-
pellationes. Traiectum, Ptolomæo Nauariam, quòd il-
 lic nauium statio erat in traiciendis merci-
 bus quæ ex mari aduectæ fuerant. Deinde
 Woirdenum, Swamedamum, Rinebur-
 gum, arcemque Romanorum alluebat. In-
 de mox gemino dispartitus gurgite Leydas
 pertran-

pertransiens, tandem in Oceanum apud Catthos ibat. Omnia igitur loca, ciuitates, vici, & paludes (vt breuiter curram) quæ in fronte à Wali & Mosa marique, vsque in Catthos alluuntur, Batauorum sunt. Et iterum quicquid terrarum à Dorestado Rhenus in tergo vsque in Catthos iuxta completitur, vnanimi omnium historicorum sententia Batauiam constituit. quam nunc maxima ex parte, haud iniuria Hollandiam, alij Holtlandiam dicunt; quòd olim tota ferè syluestris fuerit & nemorosa. Sic enim veterum comitum literæ aureis obsignatæ sigillis, quas ex venerabili Domino Menardo abbate Hecmundensi, & primate nostro olim accepi; qui eas legit, & in sacrario cœnobij sui reconditas habet. qui etiam earum rerum quæ patriam suam (Hollandus enim est) illustrare possunt, quàm maximè studiosus existit; bonorumque omnium ac perinde literatorum liberalissimus fautor & patronus. vir sanè integra fide, integriore doctrina, integerrima religione. Cuius (vt verum fatear) eiusque monasterij haud immerita præconia in eo libello, mi Reinerie, inueneris quem De Hollandiæ nostræ illustribus viris & locis inscripsimus. Nunc ad nostram Batauiam, vnde excessimus, pedem

Leida Leidarū, sicut Athena, propter honorificentiam tantæ ciuitatis.

Hollandia.

Menardus abbas Hecmundensis.

18 CORNELII AVRELI
dem referamus. Igitur ne meis dūtaxat ver-
bis fides adhibeatur, nec illis perinde atque
Apollinis oraculo stetur, vetustissimorum
testimoniis auctorum singula comprobabo.

*Batauiam maxima ex parte ad Hollandos
pertinere, probatissimorum auctoritati-
bus scriptorum irrefragabiliter & eui-
dentissimè demonstratur.*

CAPVT IIII.

RECTIVS nihil vnquam apud Histori-
cos agi posse Tullius ipse definit, quàm
vt stabiliendæ veritati veterum adducant te-
stimonia. Hoc enim hominibus potissi-
mum innatum esse cognouimus, vt verita-
tem vel ipsa instigante natura fideliter in-
quirant. quam etsi per se minimè possunt
inuenire, consulunt nihilominus sapientes;
vt saltem eorum vestigiis inhærendo, veri-
tatem ipsam præclarius inuestigent. Horum
equidem prouocatus exemplo, & vt apes so-
lent singulis insidere floribus, & inde quod
ad rem suam conducit colligere: haud ali-
ter, quanquam librorum mihi curta supel-
lex, indagandæ veritatis causa & intuitu, re-
ceptorum dicta scriptorum in medium ad-
ducam. Virtus enim intellectualis (si quid
Philo-

Philosopho creditur) augmentum habet ab experimento & tempore. Illi ergo in dubiis sunt nobis potissimum consulendi, qui vel exercitio vel senio plurima cognouere. Ad hoc etiam nos suo in Cantico Moses hortatur, dicens: Interroga patrem tuum, & annuntiabit tibi; maiores tuos & dicent tibi. cc

IGITUR Hollandiam Romani longè ante Christi tempora Batauiam, quòd profunda & infera videbatur, vocitabant. Nam Batauia insularis est prouincia, bicorni Rheno conclusa, qui vtraque ex parte se Oceano immergit. Hoc ipsum & Iulius Cæsar quàm maximè affirmat; qui in Commentariis ita Lib. 4. scribit: Mosa ex Vogeso monte profluens, in finibus Lingonum qui sunt in Galliis supra Heluetios (ne omnino verbis eius teneat) & quadam parte Rheni receptus, quæ Walis dicitur, insulam efficit Batauorum. neque longius ab Oceano millibus passuum octuaginta in fretum influit. Hunc quidem locum omnes qui in Cæsarè scripsere commentatores interpretantur de Batauis qui nunc Hollandi appellantur. nec iniuria, neque absurdè. Si enim hos Iulij passus in nostra milliaria redigere voluerimus; procul dubio vndecim circiter constituent. Quod profecto spatium à Gorico ciuitate, vbi Wa-

lis definit vsque in Oceanum, iusto resultat calculo. nisi quòd assidua forsitan maris alluione, nonnihil terrarum à Cæsaris numero nunc videas diminutum. Batauiam igitur rectè dicimus, teste Iulio, ibi incipere, vbi Walis in Mosam decurrit vsq. in Oceanum, per octuaginta passuum millia. Batauiam itaq. affirmant Hollandiam esse, longè discrepantem à Betua, siue Batua, quæ Sicambrorum hodieq. est; & à Bethasia quæ Eburonum est; cis Rhenum ad vtranque Mosæ fluminis ripam; de quibus satis supra meminimus. Quidquid ergo terrarum brachio Mosæ in fronte, vbi Walim excipit, & brachio Rheni à tergo prope Dorestadum interiectum protenditur vtrinque vsque in Oceanum, Batauia est. At non continuò omnem Hollandiam dixerim Batauiam; neq. rursus omnem Batauiam esse Hollandiam. quandoquidem & pars Traiectinæ diœcesis, nec forsitan minus Gelriæ. si quid ad eam pertinet quod à Mosâ iuxta Goricum protrahitur, vsq. dum venias Dorestadum; vbi Rhenus à tergo Batauiam alluere incipit. quod profectò in singulis Hollandia non est. Ad horum omnium astipulationem Raimundum virum æquè præclarum, & haud vulgariter doctum adducimus, ita scriben-

scribentem in Indice Commentariorum
Cæsaris, & maximè earum rerum quas ad
cognitionem urbium, fluuiorum & loco-
rum inuenit: Bataui, inquit, populi sunt in-
ter Belgas. Nam Mosa flumen qua parte ex
Rheno, ferè ab Oceano octoginta millibus
passuum fluit, qui Walis appellatur, Batau-
orum efficit insulam. Hi hodie Hollandi vo-
cantur, diœcesis Traiectésis, propinqui Fri-
siæ, & ducatus Gelriæ, suntq. mari Oceano
finitimi. Cui profectò sententiæ accedunt
recentiores quidam, sed viri æquè doctissi-
mi, Ioannes Tortellius, Beroaldus, Raphaël,
& noster Gaguinus. Quocirca obsecro hîc
nobis paulisper subsistere liceat, & hac ipsa
luce clarius demonstrare, quàm absurdè illi
desipiant, qui Batuam pro Batauia intelli-
gunt. Sed obseruandum huiusmodi fue-
rat, teste Quintiliano, ne id quod similitu-
dinis gratia aspicere nituntur, aut nimis obscu-
rum sit, aut ignotum. Batuæ enim princi-
pium ibi temerè ponunt, vbi ferè ad qua-
tuor milliaria Walis nondum à Mosa excipi-
tur. numerumq. Cæsaris quo octoginta pas-
suum milia colligit, causantur esse deprava-
tum. Verùm hoc illis pro tam breui spatio
ingenuè condonaremus, si non omnes Geo-
graphi (siue Ptolomæum, Dionysium, siue

Pomponium cites, aliosque innumeros) describerent singulas terrarum nationes ibi desinere, vbi magis magisque Oceano appropinquat. Omnes quippe fluuij ad mare magnum veluti in antiquum chaos & matrem aquarum omnium relabuntur. Rursus ibi terrarum ponuntur initia, vbi remotius à mari dispariantur. At nescio qua iste temeritate hoc inferè & in caudam (vt cum Propheeta loquar) quod illi superè in caput locitant. Rectius igitur Iulius auctoresque ceteri nostram statuerunt Batauiam; qui eam ibi asserunt incipere, vbi Walis à Mosa excipitur, & inde in Oceanum vsque per octoginta passuum millia in fronte protendi. & in tergo quoque à Rheno exceptam, tandem per centena passuum millia, prope Catthos æquè in mare deduci. Verum enim uerò hunc protinus aduersarij nodum rumpentes, nouam sibi concinnant technam, & aliud (ne Geographis vt diximus aduersentur) Batauiæ suæ quærentes principium, Plinij centenarium in passibus numerum congeminant, vt Lobecam saltem pertingere detur; vbi manufacto Mosa alueo Walim incurrit; hicque Batauiæ suæ initium nituntur reponere. Porrò hi Cæsaris verba atque sententiam haud rectè videntur trutinare; qui
 procul-

*Batauia
 verus situs.*

proculdubio ibi fatetur Batauiam incipere, non vbi Mosa Walim, sed vbi Walis Mosam influit. Credimus vel tandem nunc illis ista sufficere, qui nostram Batauiam facere suam enituntur. Sed littus arant, laterem abluunt, frustra q̄. laborant; nisi fortè aut nouam sibi creare volunt, aut somniare Batauiam. nouum præterea effodere pelagus in quod se Rhenu exoneret; nouam in aspera aut alibi properabunt forsitan erigere Pharum; quæ nauigantibus, suis per noctem inferuiat facibus. Hæc modò de Batauiæ nostræ solùm dixerimus fronte, quâ per Mosam in Oceanum deducitur. quid si ad tergum eius pergamus, quod Rhenu alluit? Vbinam, obsecro, hi Batuani reponēt sibi Dorestadum, olim ciuitatem Batauorum maximam? vbi Traiectum, arcem Antoninam, & nunc Batauorum metropolim, nostrorumq̄. sedem pontificum relinquent? vbi denique (vt interim interiora eius viscera, Veteres scilicet Dudera-
ter.
Schoon-
houen. aquas, Belloportam, Goudamque meam & Delphos transeam) tot propter Rhenum vicos arcesq̄. sitas, & Arcem Romanorum, grande Neronis opus. Igitur aut hæc quæ recensuimus loca in sua nobis quam somniant ostentent Batauia; aut certè suo errori probè consulentes, in nostra hæc omnia no-

bis relinquunt mirenturque Bataua. At de
 his hactenus. Mauelem equidem nostra in-
 genuè defendere, quàm aliena satyricè re-
 fellere. Neque enim hoc nostram decet æ-
 tatem, neque vitæ institutum. Omissis ita-
 que his blateronibus & plagiariis; cupientes
 beneuolis atque amicis (quoad eius per nos
 fieri potest) haud segniter satisfacere; alte-
 rum in rem nostram producemus testem,
 itemque & tertium, vt nihil ambigui relin-
 quatur. Accedat igitur Cæsari Plinius ipse;
 cui meritò adhibenda fides, quòd Romanæ
 classi præfectus, nostra ferè flumina enauigauit,
 & res Germanicas viginti & amplius
 libris descripsit. Si tamen vetustissimus co-
 dex, quem Parisiis apud Victorinos legi,
Plinij laus. non exorbitat. Is præterea Plinius est, quem
 qui non legit, censetur indoctus: qui lectum
 fastidit, indoctior: cui deniq. non sapit, in-
 doctissimus. Nec omnino in tanta litera-
 rum iactura naufragamur, quamdiu nobis
Lib. 4. cap. 6. superstes est Plinius. Is itaque talis tantusque
 auctor ita de nostra scribit Bataua: In Rhe-
 » no autem ipso, inquit, prope centum millia
 » passuum in longitudine est nobilissima Ba-
 » tauorum insula, & Caninefatum, & alia
 » Frisiorum, Caucorum, Frisiabonum, Stu-
 » rionum, Morfaciorum. quæ quidem insulæ
 sternun-

sternuntur inter Helinum & Fleuum. Ita ^{cc Offia}
 appellantur ostia in quæ effusus est Rhenus. ^{cc Rheni.}
 ab Septentrione in lacus : ab Occidente, in ^{cc}
 annum Mosam se spargit. medio inter hæc ^{cc /}
 choro, modicum nomini suo cûstodiens al- ^{cc}
 ueum. Hæc Plinius. Cui è vestigio prius- ^{cc}
 quam aliis distrahamur, Cornelium Tacit- ^{Lib. xx.}
 um iungemus, nostram in hoc veram Bata- ^{cc}
 uiam describentem: Batauia, inquit, insula ^{cc}
 quam mare Oceanum à frôte, Rhenus am- ^{cc}
 nis tergum ac latera eius circunluit, & tem- ^{cc}
 pore hyemali aquis obtegitur. Quibus ex ^{cc}
 verbis hoc breuiter citra omnem iniuriam
 inferre possumus, vt si qui nobis Batauiam
 præripere gestiunt, doceant imprimis neces-
 sum sit, Caninefates sibi esse finitimos; vr-
 bemque ipsorum nominatissimam, & ipsis
 etiam Ægyptiis atque Heliopolitanis formi-
 datam; Herlemum nunc dicunt, olim Bac- ^{Herlemum}
 chi sylvam vocitabant. Deinde vt inter duo ^{Wacke-}
 Rheni ostia (Helinum dicimus & Fleuum) ^{nes.}
 demonstrent sese contineri. Postremo, ni-
 hilominus in fronte ab Oceano se ablui, æ-
 que nobis declarent. Sed quoniam hæc om-
 nino præstare non possunt; quia neque Ca-
 ninefatibus sunt proximi, neq. Helino com-
 plectuntur & Fleuo, neque ab ipso mari af-
 fluuntur, nobis cum pace Batauiam quæso

relinquant. Nisi fortè ingenita sibi pertinacia dicere pergant, Holládiam prorsus olim terram non fuisse, sed nuper nouam cum ceteris prodigiósæ eruptionis insulis è pelagi visceribus emerísse. Verùm hanc ipsorum hallucinationem, scotoma & vertiginem facílè medicabimur; si, qua ratione olim Rheni cursus apud nos sit obturatus in medium adferamus. Omnis enim contentio eorum & controuersia eatenus tendere videtur, & alibi Batauiam quærere: quatenus non aspiciunt nos in tergo, vt olim, à Rhe-no allui.

Plurima temporis morbo ita ab hominum obliterari memoria, vt ne illa quidem olim fuisse certò constet. De ostio Rheni obturato, vbi primum nostram Batauiam ingrediebatur. De Arce Britonum in Catwico excisa. deq; eiusdem teloneo in Leidas translato cum omnibus emolumētis & iuribus ad vsum principum Catthorum.

CAPVT V.

INNVMERA possemus super his adferre testimonia, quæ nostram nobis iure Batauiam restituunt. Sed quoniam hæc satis è re nostra, & beneuolis credimus sufficere;
ad vi-

ad viciniora nostræ ætati tempora descendere properamus; & Rheni nostri alluionem haud temerè obturatam recitare. Meatum itaque fluminis Rheni qui ab oppido Rheino propter Dorestadum à tergo nostram Bataviam vsq. in Oceanum perpetuo decursu alluebat, hoc modo obstructum esse haud semel ex vetustissimis Traiectinorum Chronicis legimus. Tempore enim Hungeri (qui vndecimus à Willibrordo præsidebat Episcopus) cum Dani, iuxta sancti Frederici prophetiam, Traiectum, totamq. Hollandiam hostiliter deuastassent, visæ sunt in cælo stellæ inter se concurrere, fulgura Iouisque telacrius stridere; flumina supra modum augeri & excrescere. quod utique non tantum ad præsens damna inferre, verumetiam & aliqua significare futura Isidorus testatur. quid multis? tanta Circio diusculè flante facta est ex Cathwico versus Leidas maris inundantia, ut ad Traiecti mœnia pisces marini caperentur. Surfum quoque Rhenus tum grandi pridem niue peractus, veterem secum Jordanis adducens tragœdiam, conuersus est retrorsum. Qui, dum (concertantibus inuicem aquis ventorum violentia) in mare descensum non haberet, omnem, properè egressus ripas, inuadit continentem.

MOX

mox pecora inuoluens & homines, tristem
 ubique sui excursus relinquebat imaginem:
 ita vt etiam ipsa Sicambrorum Batua Deu-
 calionis seculum lugeret innouatum. Tum
 arbores syluæque propter marini gurgitis sal-
 fedinem arefactæ, tandem effractis viribus,
 ventorum turbine sunt disiectæ. Quas, ad
 hanc quoque diem vidimus apud Veteres
 aquas, alibi que è terræ visceribus erui, & cu-
 neis inscissas, farciendis domorum tectis re-
 gulatim coaptari. Hoc igitur malo afflictis,
 & animo consternati omnes qui circumcir-
 ca morabantur, Batuani scilicet & Traiecti-
 ni; Batavi quoque & Hollandi, sibi posteris-
 que suis de maiore periculo prouisuri, deli-
 berato diu censuere decreto, vt ab vrbe Do-
 restado ab vtraq. ripa, modici amnis à Rhe-
 no deorsum Viennam versus stillantis (Le-
 cam dicunt) aggeres construerent, & in eos
 effossis ruderibus manufacto meatu, Rheni
 fluenta deflecterent. Quod & vnanimi stu-
 dio, ardenti que opera, & plurimis denique
 impensis pro communi vtilitate elaboratum
 est, & efficaciter absolutum. Qua ex re quo-
 niam & ascendentibus è pelago nautis, &
 rursus è Rheno descendentibus in mare,
 commodior via, & quidem compendiosio-
 re tractu adoleuit. paulatim prior ille mea-
 tus

Dubewa-
ter.

Viann.

tus Rheni tum pridem interceptus & ob-
structus, adeò cum tempore euanuit, vt ibi
iam boues pasci videas, vbi olim maximè
inter Dorestadum & Traiectum videre li-
cuit natate carinas. Ita Rhenus & nomen
apud nos & flumen amisit. Quanquam
desuper Woirdenum, arcemque Godefri-
di præfulis, tenui alueo, deinde paulo effu-
siore Leidas subintrans, iam prope Rynf-
burgum, haud procul à regali sacrarum Vir-
ginum abbatia, facit stationem, quod du-
dum supernè obstructo eius antiquo meatu,
scopuli etiam in Catwyco, vbi pelago influe-
bat, redintegrati sunt. Et ne hoc quidem so-
lùm à nostra sublatum est memoria, verum
etiam Pharus illa & turris speculatoria, quam
in littore Oceani prope Catwycum olim
Caius Caligula Rom. Imperator posuerat,
vt per noctem, facibus incensis, nauigantibus
inferuiret; ita prorsus euanuit, vt ne illam
quidem olim ibidem stetisse, iam creda-
mus. Et quid est in vniuerso orbe quod non
obliteret vetustas, aut temporis morbo in-
tereat, si non literis commendetur? Verùm
longè alia huius Phari destruendæ visa est ra-
tio, atque adeò sine omni vtilis detrimento
& honesta, vt ne possessori quidem doleat
eam amisisse. Nam, vt paulò altius repe-
tam;

tam;

*Iulius Pau-
lus, & Cl.
Ciuilis fra-
tres.*

tam; hanc arcem à Romanis Imperatoribus post C. Caligulam & Claudium, Iulius Paulus & Claudius Ciuilis fratres possidendam acceperant; quòd hi patre quidem Batauo, sed matre Romana essent progeniti; maiorum suorum more bicornis lunæ signum in armis deferentes. Hi igitur horumque posterii, ex hac arce Britonum appellata (quòd ab ea facillimus in Britanniam ex opposito esset transitus) piraticam exercentes, vectigalia ab omnibus Rhenum intrantibus & exeuntibus accipiebant. Sed ne ista quidem sufficiens fuit arcis diruendæ causa & occasio; quoniam non suis sed duntaxat alienis hæc grauamina imponentes, patriam fortiter præclarisque facinoribus defensabant: ita ut tam apud Danos, omnesque maritimas nationes haud ignauiter celebres haberentur. Si quid enim apud finitimos super negotiis pelagi natum esset quæstionis, aut quoties in commune consulto opus erat, ad istos qui tum arci præsidebant, legati mittebantur, contempto Batauiæ omnisque minoris Frisæ domino & comite. Quod, molestè satis ac ingrato animo ferens Comes, quia nullius apud exteros precij haberetur; Dominum Wassenarium, Catthorumque principem, qui tunc arcem regebat, accersiri ad

firi ad se iubet; sortemque suam apud illum deplorans, petit iuri suo & arci lubens ei cedat, & in Burchgrauium Leidensem præfectumque cum solitis Rheni vectigalibus eum constituit: traditque castrum quod ibidem bicorni gurgite Rhenus circunluit, opus quidem rude & sphaericum, sed munitissimum, si defensorem habeat. Tanta insuper est porrectum ad caelos altitudine, ut omnibus ciuium tectis facile superemineat; habensque subinde, quaqua versum velis, prospectus aptissimos. Intra huius ambitum puteus est mira profunditate; raram tamen continens aquam, sed dulcem & limpidissimam. de quo inaudita & incredibilia fabulantur. In planitie verò & circuitu (quo ad vtrunque Rheni brachiolum apertus est transitus) fructiferis consitum est arboribus & vinetis, ut alteram non desideres paradisum. Hanc modo arcem dominus meus & amicorum sincerissimus Petrus Brunus canonicorum Sancti Pancratij decanus, vir singulari eruditione & doctrina, legumque & canonum longè peritissimus, ad suas suorumque delicias sub annua excolit pensione. Hæc igitur, ut dicere cœperam, castrorum commutatio, & nostri Comitis prouida cōcessio ad hunc usque diem iure hæreditario heroibus Wassenariis

*Castrum
Leidense.*

*Petrus
Brunus.*

fenariis perseverat, & perpetui omnium quæ per Rhenum importantur portitores sunt instituti. Tanti suam Comes patriam habuit, ut & aliis omnibus posthabitis eius gloriæ consuluerit, & vasallo suo nihil emolumenti ademerit. Porro obfirmatis sigillo pactis, Castrum illud apud Catthos, arcem Britonum dicunt, quod ab ea directus in Britanniam erat transitus, mox dirui Comes iussit, & pristinam apud exteros nostra suscepit Batavia dignitatem, notitiam, & honorem.

Veterum verbis, auctoritatibus & dictis facta & opera subiunguntur. ut qui verbis nolint credere, vel operibus ipsis credant, quibus Romani irrefragabiliter attestantur, Bataviam quam maximè Hollandorum esse.

CAPUT VI.

OPERÆ PRECIUM nunc esse arbitror, Reineric virorum omnium candidissime, his veterum auctorum testimoniis & verbis, opera ipsa & facta coniungere, & Romanorum monumenta in medium adducere, quibus nostram, atque adeò nostram illustrarunt Bataviam; ut alteram nemo qui vel hominem agit cupiat investigare.

gare. Quibus nimirum hac ipsa luce clarius poterit cunctis irrefragabiliter elucescere, Batauiam ipsam non Sicambrorum, sed quàm maximè Hollandorum esse prouinciam. Videre enim mihi videor, nonnullos ea comparatos esse natura, vt ipsis etiam Iudæis reperiantur duriores, qui absque prodigiis & signis non coluere Deum. Accipiant itaque hi signa euidentissima, & in rem nostram atque sententiam venientia, quæ hodiè extant, & cernuntur, quæ quotidie compaginantur, & leguntur; vt si non Historicorum verbis, certè ipsis fidem adhibeant factis, & lapidibus insculptis, per quos ipsi Romanorum Cæsares nos credere compellunt, partium Hollandiæ Batauiam esse. Anno igitur salutis nostræ supra millesimum quingentesimo secundo inuenta sunt obiter aratro humum proscindente, prope Leidam ad iactum sagittæ ab ipso Rheno, vetustissima Romanorum monumenta, grandibus insculpta saxis, cum circumferentia ad quadrum & fundamentis magni palatij. Cuius sanè muri senos in latitudine, ducentos in longitudine pedes habebant; & in singulis eius quadraturæ angulis, singulas opere sphærico miræ amplitudinis turres. Inter cetera, vt breuiter curram, huius Romanorum

C

manorum

34 CORNELII AVRELI
manorum arcis ruinosa, & plurimas forsitan
fide maiores reliquias (si oculi fallerentur)
duo præcipui & grandes inuenti sunt lapi-
des, qui Romanis inscripti characteribus hoc
continebant :

Scriptura sculpta in primo lapide.

SEVERVS. PIVS. PERTINAX. AVG.
IMP. TRIB. POT. VIII. IMP.

Hoc est, Seuerus, Pius, Pertinax Augustus
Imperator, Tribunitia potestate, octauum
Imperator.

Alia scriptura.

AVG. PIVS. PONT. MAX.
P. L. SEPTIM. SEVER.
COH. XV. VOL. P. P.

Hoc est, Augustus Pius Pontifex Maxi-
mus Publius Lucius Septimius Seuerus Co-
hortis quintadecimæ Volufianæ, aut Vol-
fcorum.

Sculptura & scriptura secundi lapidis.

IMP. CÆS. L. SEPTIMIVS SEVERVS
AVG. ET M. AVRELIVS. ANTONINVS. CÆS.
COH. XV. VOL. ARMAMENTARIVM.
VETVSTATE. CONLAPSVM. RESTITVE-
RVNT. SVB. VAL. PVDENTE. LEG.
AVG. PR. PR. CVRAN. CÆCIL. BATONTE.
PRÆ.

Hoc

Hoc est, Imperator Cæsar Lucius Septimius Seuerus Augustus, & Marcus Aurelius Antoninus Cæsar, cohortis quintædecimæ Volscorum, vel Volufianæ, Armamentarium vetustate conlapsum restituerunt. sub Valerio Pudente Legato Augustali, Præfecto prætorio, curante Cæcilio Batonte præfecto.

Mirum itaque si non miremur tantam Romanorum erga Barauos societatem, gratiam & amorem; apud quos non obstantibus tot terrarum spaciis, tanto suum armamentarium labore opera & impensis instaurant, curante Cæcilio Batonte Batauorum præfecto. Quæ quidem reparatio, si diligenter rem & tempus inspicere volumus, facta est sub Romano Pontifice Calisto primo. qui omnibus Deo sacratis clericis & sacerdotibus continentiam indixit, circa annum Domini ducentessimū vicesimū primum. Primam tamen eius foundationem nusquam adhuc legimus, neque supremam eius deuationem; qua profectò ita sub terris obrutum est, vt nemini nostrūm antea constiterit quicquam ibi latuisse; vbi nunc tandem hæc eius arcis celeberrima Romanorum inueniuntur monimenta.

Sculptura & scriptura eiusdem lapidis in hac pagina. nam habet quatuor pedes in altitudine, & senos in latitudine, positus ad introitum anterioris portae. Vidimus, compegimus & legimus:

S. NERVAE. TRAIAN. CÆS. GER.
DACICO. TRIB. P. PP. CONS. V.
LVCENSIVM. PRÆF. TRAIANO
TRIB. PO. LVCENSIVM.

ANNOT. Hæc inscriptio parum proba est, videturque omnino ex diuersis inscriptionibus conflata. Sed quum author se eam vidisse & compegisse testetur, intactam relinquere, quàm mutare, malui.

At forsitan ad hæc inferet Batuanus noster, & dicet: Quid sibi hæc omnia, ô Aureli, ad tuam Hollandorumque Batauiam? An verò quoniam in hac inscriptione legis *Curante Cecilio Batonte*, ad Batauos continuò referes? Minimè inquam. Absit absit hoc à me; nec quisquam credat velim tam hebeti me esse ingenio, tamque scrupulosum ut iis me cauillis occupem. Non enim in angiportu ambulamus; prætorias & consulares ingredimur plateas, arcesque Romanas. Respice igitur & legito quæ sequuntur, & quidem maximis in hanc formam scripta characteribus.

GENS

GENS
BATAVORVM,
AMICI ET FRATRES
ROMANI IMPERII.

Hæc facilè inscriptio ibi quàm maximè declarat esse Bataviam vbi olim stetit & nunc tandem nostra ætate reperta est. Credo igitur te quisquis es, tantis testibus & tantis rerum monumentis ita obrutum, confutatumque esse ipsa etiam veritate, vt nihil posthac repugnare, nihil vltra quærere meritò debeas.

Epigramma tumultuarium & extemporale in eundem.

Hiscere nū contra perges? Non, cedere fas est.

Credere & his veteres quæ posuere patres.

Si tibi profuerint quæ scribimus, ito, valeq̃:

Sin minus, est mecum pugna gerenda. caue.

Sauiet Aurelius, grandemq̃ ardescet in iram vel exurgat

Carmine, bile, silo, Thespiadumq̃ manu.

Inuocat auxilium omnium literatorum.

Arma huc ô Muse, vos huc Heliconides arma

Conserite; inq̃ spatæ perfidus hostis eat.

C 3

Ferte

*Ferte arma Aonides, si non resipiscere curas,
Pellite eum è castris, fiat asellus iners.*

Batauusad Batuanum.

*Horum acies ponenda tibi: iam iamq; videbis
Me cataphractatum, qui pedes antè fui.
Aut cede, et nostris tandè coniungere castris,
Aut metue, & fugito. Nam tibi tela paro.*

*Inuenta demum citra omnem controuersiam
Batauia: quanto eam habitatores amore co-
luerint, quantaque illustrarint virtute,
nunc pariter audiamus.*

CAPVT VI.

CORNELIVS quem Tacitum cogno-
minant, habito iam sine omni hæsitati-
one Batauiæ loco, de loci eiusdem incolis,
sua quidem sententia, sed nostris nobis lo-
quatur verbis. Qua videlicet in hostes vir-
tute, qua in amicos fide & gratia, quo deni-
que in patriam amore fuerint, quàm paucif-
simis repetemus. Nam mores & vitæ eo-
rum instituta proprium sibi codicem postu-
lant & morantur. Arcem igitur illam (cu-
ius iam iamque monimenta, & vt verius di-
cam, reliquias & fragmenta ostendimus)
Vitellius inferioris Germaniæ sub Nerone
princeps

princeps gubernans, communiter & pacifice cum Batavis agebat. Claudium Ciuilem gentis primorem charum habebat ex animo; eratque viro comiter inclinatus. Præterea omnibus ciuilitè præesse, cum æqualibus cursu certare, iaculari, obequitare, venari, cunctisque gratus esse. Cuius rei gratia, suorumque precibus, Ciuilis vir sanè quàm regia stirpe, nostrasque prouocatus, filio Romani principis filiam suam dedit vxorem. ea demum ratione, vt communibus populi sui rebus ingenuè consulèretur, & pacem cum Romanis perennem haberet. Hoc Latini fœdere non parum erecti, cœperunt in terra non sua nequiter agere; genium vino, iocisque curare, colonos opprimere, incautis insidiari, aliena rapere & calumniari. Deinde, quæ sua illis natura est, studere avaritiæ, luxuque omnia fœdere; impuberes forma conspicuos, & quæ plerisque nostratum est, procera pueritia, in naturæ dedecus ad stuprum trahere, & ingenuam iuuentutem ad delectum vocitare. His citissimè Claudius cognitis, suorumque fortunæ miserens, & ab infandi sceleris haud minimè abhorrens turpitudine, primores gentis suæ, & promptissimos quosque vulgi, quasi specie epularum, Sacrum in nemus vocitabat.

Vbi cum eos mero & lætitia incaluisse videt, à gloria laudeque patria orsus; iniurias, raptus, & cetera seruitij mala enumerat: neque sese iam à Romanis socios, vt olim, sed tanquam vilia haberi mancipia. Insuper instare propediem delectum, quo liberi à parentibus, fratres à fratribus, mariti ab vxoribus veluti supremum diuidantur. Emori præstare per virtutem, quàm hanc miseram vitam atque inhonestam, vbi alienæ superbix ludibrio simus, diutius sustinere. Magno cum assensu auditus Ciuilis, vniuersos sibi adigit. Missi ad proximos Caninesates sunt qui consilia sociarent; statimque accitis Frisii qui mox nauigiis ad arcem Britonum appulerant, repente Ciuilis arma rapit; idemque ceteri facere. Quid multis? Incautum Vitellij filium (nam ille, tum agebat Maguntix) nec de comœtu satis prouisum, vt qui amicitix gratia nihil tale suspicaretur, in castro (Arcem dicunt Romanorum) prope Leidas inopinata premunt obsidione, & hostiliter circumuallant. Eiecto post alterum diem ab arce, præses nocte concubia nuncio patri Ciuilis temeritatẽ scribit; qua neque staret conuentis, neque geniali thoro quicquam deferret; oratumque mittit, vt si sibi suæque posteritati bene consultum esse cupiat

cupiat, sine mora descenderet liberare filium suum strictissime obsessum. Nuntius in itinere Traiectum versus à Barauis interceptus, ad Claudium reducitur; literas rogatur, & offert, omneque negotium coram profitetur. Tum Ciuilis ad præsidis rebellionem ita refert, dicens: Ecce literas domini tui integras tibi reddimus; Vade ocyus, ne steteris. extremum enim Vitellij periculum simulque nostrum nunc agitur. Interea auspiciandum nobis est, vt qui plurimum debemus virtuti; quid etiam fortunæ si adsit, debeamus innotescat; quam nemo vnquam mortaliū diu in potestate habuit. Hæc & alia huiuscemodi vbi Claudius dixerat, post præsidis nuntium, & ipse versus Vbios & Rheni accolas mittit; orans vt saltem Vitellij iter & descensum suo equitatu retardent, & transitu coërceant. Nam tum Coloniensibus etiam hostis erat. Se interim suo periculo in commune libertati consulturum, ipsum se huius præclari facinoris caput & principem gerere; neque militarem sine duce turbam aliud quicquam esse quam corpus sine spiritu. Quare sibi in præmissis capta oportunitate consulere; deinde amicis in necessitate non deessent. Vnam omnium esse sententiam, Romanos omnes

è Germania propellere; libertatem natura omnibus etiam mutis animantibus datam; virtutem verò proprium hominis bonum; deosque fortioribus semper adesse.

Audita est huiusmodi Ciuilis oratio ab Agrippinensibus cum omnium silentio & assensu; transitumque Vitellianis non permisere. Interea præfectus arcis Romanæ (quam tum Claudius noster cum suis occupauerat) spe venturi patris destitutus, ac interim annonæ attritus inopia, se suamque supellectilem pacto redimens, arcem Ciuili aperuit; sicque nostris nullo sanguine & vulneribus victoria stetit. Deinde confestim duarum cohortium hiberna proximè Oceanum irrumpunt, nomenque Romanum quaquà versum ab insula sua propellunt.

» Nullum etenim mare tantos concitat fluctus, quantos multitudo libertate luxurians

» habet motus. Hæc vbi Romæ audiuntur, lugere omnes, Vitellij iniuria & libidine Batauos fratres & amicos Imperij à se tandem descivisse. Quare mox illum iussu Vespasiani accitum, Tiberinis immerfere vorticibus; quòd suæ studens auaritiæ, fidissimos Imperij socios, sua etiam petulantia Imperio abruptisset. Ecce tanto Claudius Ciuilis pro patria succensus est amore, vt se

vltro

vlro cum suis Batauis, eatenus periculo exposuerit, quatenus detestabile crimen vl-ciscens, de medio suorum tolleret. tametsi omnes sui tributorum expertes erant, viros tantum & arma Imperio ministrantes.

*Quæ Bataui Imperio beneficia præstitere,
& quæ illis vicissim Imperium præstitit.*

CAPVT VIII.

GAUDE nunc igitur in sinu ô felix Batauia, quæ tales produxisti viros quibus Romanum haud minimè sustentabatur Imperium; & qui rursus in multis decorati sunt ab Imperio. Tanti enim ab Impp. prisca ætatis habiti sunt, vt sine illis nullum extra urbem armigeri Martis subire tentaerint periculum. Hi sunt quippe Bataui, qui ablatam Neroni Italiam restituere. hi sunt qui Vespasiano diu deliberanti, amicitiæ gratia Imperium adegere. Hi sunt denique Bataui, qui Heduos iuxta Ararim fluum & Auernos populum Aquitaniæ instructissimo equite protriuere. cum quibus olim ne ipse quidem Iulius congregari audebat; quod aquis vndique sepirentur, & innumera gauderent populi multitudine. Frequenter enim in Cæsarem circiter ducenta millia pugnantorum

torum

torum eduxerunt. At Bataui milites imperterriti & equites, præcipuo natandi studio edocti, arma equosque retinentes, integris turmis nouerant flumina perumpere, & ab insperato hostibus imminere. Per hos præterea C. Caligula & Claudius Impp. Britanniam tributariam effecerunt. Per hos Galba, Ottho & Vitellius sacri Imperij incubatores profligati & repulsi. Per hos denique Lingones in prouincia Lugdunensi, quos Vitellij motus turbauerat, in Imperatorum officio sunt retenti. Tam enim formidabile cunctis Batauorum erat nomen, ut grande viderentur momentum sociis, aut (prout inclinassent) aduersis; quod & Martialis poëta, & Domitiani culinarius testatur his verbis, dicens:

*Sum figuli lusus, rursi persona Bataui,
Quæ tu derides, hæc timet ora * Pater.*

* Domitianus.

Hæc Bataui, ut quàm paucissimis plurima præteream, Imperio præstitere. Nec mentiar, si dicere velim, & congruis testibus asseuerare, nunquam per orbem, tantum terrarum sub Regibus ipsis vsque ad Tarquinij Superbi expulsionem Romano adactum esse Imperio, quantum illi, victricibus armis, Batauo adiecere. Neque enim omnes ille veterum cruentæ victoriæ, & tantis
emptæ

emptæ calamitatibus, per ducentos ferme
& quadraginta quatuor annos, tantum dila-
tare potuerunt Imperium, quantum illud
suo tempore Bataui extendere. Sed dices;
Quid rogo pro his omnibus præstitit Bata-
uis Imperium? Plurimum, inquit, per om-
nem modum. Inprimis tanto eos Romani
honore & gloria, amore & benevolentia
(quibus neque melius neque amplius in na-
tura mortalium est) & quidem quàm offi-
ciosissimè prosequuti sunt; ut illos nullo mo-
do à se diuelli permiserint. Cum enim Fa-
bius Valens præfectus Augustalis Batauos
ab exercitu Romanorum diuidere destina-
set; quòd paulò iactantius garrirent, omnem
belli fortunam in ipsorum manibus sitam;
quodque simul ex petulantia (ut plerunque
fit) perfidiam suspectabat: mox in cœrere fo-
cij Romani, fremere Legiones, orbari se
fortissimorum virorum auxilio. Veteres il-
los tot bellorum victores, diuque exercitos,
postquam in conspectu sit hostis, veluti ex
acie abduci; clamitantes Batauos Imperij fa-
nitatem, sustentaculum, robur & columen.
neque idèò abrumpendos, ut corpori vali-
dissimos artus. Ceterum tanta Romani
Batauos fide & gratia donauerunt, ut suum
inter eos erexerint armamentarium; in re-
bellium

bellium terrorem; & post plurima annorum
 curricula, illud vetustate conlapsum ad per-
 petuam mutui amoris memoriam instaurationem
 uerint. Quid de præfidiis dicam, quæ in lit-
 tore maris, ad tuendam sibi Batauiam ab in-
 cursu Barbarorum, olim posuerunt? Quid
 referam de aggeribus & collibus, quos tum
 in nostræ regionis fronte, cōtra maris æstum;
 tum in tergo aduersus Rheni excursum plu-
 rimis laboribus & impensis construxerunt?
 Quid denique loquar de Latinarum Schola
 literarum, quam ibidem ad Rhenum haud
 procul à castro (quod arcem dicimus Ro-
 manorum) aperuerunt? Videntes enim Ba-
 tauinam iuuentutem procera pueritia, acri-
 que ingenio, si studium non deesset: lin-
 guam eorum suapte natura exsertam, voca-
 lem, expeditam, & ad omniaabilem idio-
 mata, & cui extremæ non excidunt tenuiter
 syllabæ; nec vox faucibus auditur, sed plano
 resonat pectore; sermoque profertur expref-
 sior: non potuere committere quin Roma-
 no eos instruerent eloquio, quorum indu-
 striam & linguam, suâ tum eruditam, sibi
 adhuc vsui fore sperabant. Nam quoniam
 Batauia portuosa est, & mare ei apertum,
 quo ad omnes facillimâ nauigatione perue-
 nias nationes: credebant Romani; in nullo
 sibi

Schola.

sibi vtilius consultum iri, quàm vt Batauorum pueros bonas artes omnemque ciuilitatem edocerent; vt vtriusque linguæ suffragio faciliùs ad subiugandas ignotæ sibi linguæ nationes perrumperent; & Batauos eorundem iuuenum parentes, ea specie in officio acriùs retinerent, quorum filiis tantam impendere curam videbantur. Tota namque Romanorum spes & fiducia totius Germaniæ in fide conseruandæ, à solis tum visa est Batauis propendere; qui iam diu Germanorum bellis erant exerciti. ne si illi forsitan ab Imperio desciscerent; reliquæ Teutonum, imò & Galliarum nationes mox sequerentur. Nec multum abfuit, si non frequenter cum illis Romani principes dissimulassent. Propterea enim, & quidem quàm maximè Iulius Ciuilis præpotens inter Batauos periculo exemptus est; vt non cum Pompeio Belgicæ procuratore, & Iulio Burduno Germanicæ classis præfecto, morte abriperetur. Causam rogas? Ne eius supplicio, (inquit Tacitus) gens ferox Batauorum à Romanis alienaretur. Tam formidata Romanis Batauorum virtus, tamque accepta fuit eorum fides & constantia.

Haëtenus ex reconditissimis Veterum archiuis, verè de vera Batauorum regione,
potentia,

potentia, societate & gratia cum Imperio, satis dixerimus. Reliquum est, ut nunc de nostræ insularis Bataviæ felicitate, quæ inter duo Rheni brachia sita est, perpauca dicamus. Hæc gemina Rheni ostia Plinius Helinum vocat & Fleuum. Illud prope Walachriam, extremam Rheni & Salandiæ insulam, Oceanum petit. Istud verò circa Herlingum celebrem Frisiorum portum, & proximè Scellingiam in mare præcipitatur.

De insularis Batavia felicitate, cultu, delitiis & commerciis, vide finem libri secundi. in quem locum Aloysij Marliani elegantissima ea de re Epistola consultò reiecta est.

CORNE-

CORNELII AVRELII
DE SITV ET LAVDIBVS
BATAVIÆ
LIBER SECVNDVS.

*Reynerio Snoyo Geduano, viro doctissimo
& Medicinæ professori,*

CORN. AVRELIVS S.

PRTATISSIMA nobis est,
mi Reineri, virorum om-
nium candidissime, tuæ fla-
grantissimæ voluntatis insti-
tutio; qua pridem animo de-
stinasti, mutua Epistolarum vicissitudine,
quòd corpore separamur, in literario me-
cum stadio velitari. Conditionem fateor
pro mea virili, & quidem amicè fideliter-
que admitto. At caue tu interea, amico-
rum sincerissime, ne contra te Carneadem
prouocasse doleas; dum (quod forsitan
quàm fieri poterit breuissimè) tuarum quæ-
stionum nodos cupis dissolui; multo ille
occyter longiore quàm æquum est oratione,
ex ea quam ei facilè tribuis dicendi copia
tuas aures defatiget. Nec te Daretis qui-
dem

dem ac Entelli oblitum esse velim ; barba-
tique Hieronymi dicentis : Bos lassus forti-
ter figit pedem. Caue itaque tibi ne dum
pressius aliquando humi vestigia fixerim,
tuas dolenter obtriuero plantas. Verum hæc
interim more nostro familiariter iocati su-
mus. Tuæ enim charitati morem gerere,
quoad eius per me fieri potest, gratissimum
habeo. Veruntamen in his quæ flagitas non
me agogum & ducem ; sed socium & co-
mitem lubens offero, polliceor & spondeo.
Cum igitur intelligam te magis ex aliorum
ingenio, quàm proprio (vt qui in tuis cla-
boratissimis Batauorum Comitum & Pon-
tificum historiis ne in minimo quidem à
me dissentias) hæc ipsa dubitando propo-
nere : haud molestum nobis fuerit, quan-
tumlibet dabitur otij (nam diurni cogimur
ex religione laboris pensum reddere) suc-
cisiua tempora tibi & amicis impartiri. Igi-
tur, quoniam, teste Philosopho, dubitare in
singulis non erit inutile ; & nunquam sine
disceptatione res dubias credimus elucesce-
re ; ad indagandæ veritatis prælia tecum ac-
cingimur. quam nimirum, si quid Aristoteli
deferimus, sine disputatione quæren-
tes, haud immeritò comparabimus viris
viam qua eant ignorantibus. Accedit & his
verus

verus fidelisque testis Hieronymus, ita contra Pelagianos scribens; Socraticorum schola, inquit, consueuerat omnia adducere quæ dici possent ex vtraque parte; vt magis perspicua fieret veritas. Sed & Sacri nobis Canones in his non minimè suffragantur; vbi legimus: Veritas sæpius exagitata magis splendescit in lucem. Sicut enim in aquæ cyatho si guttam olei coniectam multum exagites, plurimos generat oculos: ita etiam variis quælibet res discussa altercationibus; oculatiorem ipsam efficit veritatem. Quapropter Scholasticis permittitur quandoque ad ardentissimam vsque bilem disputando contendere; vt vel ita rei veritas clarius elucescat. Sed iam in campum expedienda est acies. En acinace accingimur, septi armis, galeaque obtecti, hastam in agrum coniecimus. Contortis vibranda est oratio iaculis. vt quacunque nudus fuerit hostis, feriatur. Igitur vt iam tandem stadium ingrediar, nihil ambiguitatis de Batavia nostra tibi relictum esse, sed omnifariam te nostris astipulari sententiis scribis. Porro de Betua seu Batua, quam tu auctore Tacito Bethasiam credis; nonnihil à me dissentire videris. Amo in te, vt verum fatear, hanc incredibilem atque adeò accuratam

historicæ veritatis indaginem, & cumulatissimis vsquequaque eam extollere contendendo præconiis; qua profecto non tuos modò labores, verumetiam mea studia ab omnibus doctis & quidem beneuolis commendatum iri procuras. Hæc est nimirum veritas quam tota Philosophorum academia quærit; quam præclara Theologorum schola inuenit; quam denique sancta religio plenariè, atque adeò vna possidet. Morem itaque geram tuo, mi Reyneri, desiderio; modò tu vicissim memineris duplicato me fœnore remunerandum. Sed quò id facilius possis, imò vt voluptuosius, & quidem sine labore atque dispendio velis; nulla re alia opuserit, quàm vt immortale historiarum tuarum opus in lucem edas, & nostræ paruitatis opuscula, quæ tenui confecta sunt Minerua, sed tuo amori ingenuè dicata, sine fastidio lectites; & in mutua charitatis argumentum sine fine lecturias. Itaque vt ad rem nobis propositam demum pertingamus; breuiter dicimus; Neminem Latinorum qui Germaniæ describunt historias, de Betua, aut (si qui malint) Batua fecisse mentionem. Quapropter quæ olim de hac regione legimus, fideliter in medium proferemus. Cùm igitur antè duo lustra
gemi-

geminasque messes Parrifios reformationis gratia peteremus, Parlamentæ acciti auctoritate, & patrum præcepto emissi; intrauimus tandem obiter haud ignobile in Hannonia cœnobium monachorum. vbi mox ceteris comitum meorum sese reficientibus, solus bibliothecam loci ab armario admissus conscendens; inueni librum quendam pulueribus obsitum, & antiquissimo perscriptum caractere, qui omnes Germaniæ Belgarumque historias continebat. In hoc quæ nunc de Betua, deque Bethasia, & nostra denique Batauia scripturus sum legi & collegi. Nam ibidem ferè bi-duo propter aëris inclementiam hospitati sumus. At de Betua primùm quid hîc legerim tibi literis mandare curabo. Igitur Agrippinensium Vbiorumque ecclesia, suo ineuitabili fato priuata pastore; cùm iam circumquaque Arriana pestis immineret, prouisum est Synodali Episcoporum Galliæ & Germaniæ concilio (cui tum maximè Martinus Turonensis præsidebat) vt Seuerinum, seuerum hæreticorum in Aquitania oppugnatorem eidem præficerent. Qui patrum decreta humiliter suscipiens, relicta protinus Burdegala Coloniam petit, vt munus sibi ab Episcopis iniunctum sagaciter

exequatur. Hunc non ita longo pòst tempore, suorum quidam ex Aquitanica regione proceres sunt consequuti. Quibus vt apud se commanendi locum prouideret; orat Seuerinus Brabonem Caroli septimi filium, Pepiniq̄ue primi Brabantia Ducis auum, qui tum Gelriae & Hasbaniae praesidebat, vt suis cognatis sedem alicubi ordinet. Qui, praesulis charitate deuictus, & gratia; insulam Rheni in Gelria eis concessit, & ipse in Landeno sibi mansionem statuit. Hi itaque proceres cum terram sibi à Brabone concessam viderent esse campestram & planam, facileq̄ue meabilem, Betuam ex situ loci vocitarunt. Betere enim veteres, bene & sine molestia ire interpretantur. quemadmodum etiam vbi in regionibus intra Alpes & monticulos, terra occurrit plana & campestris, eam continuo Campaniam appellamus. Ita in diuinis reperitur scripturis, cum Martyrum memoria recensentur, Campania Galliae, vbi Rhemorum ciuitas est, quae Francorum reges sacro initiat chrismate; & Campania Italiae quae nunc Terralaboris dicitur: quod haec quondam loca, circumiacentium comparatione, non montosa, sed aequalia & gressu facilia, pascendisq̄ue pecoribus apta esse

cogno-

Brabo.

Betua appellatio unde fluxerit.

Campania.

cognoscuntur. Quocirca multo omnium facillimè possumus colligere, nihil de Betua Romanos olim scriptores meminisse; quæ id sibi nominis tum primum accepit, cum Theodosius minor rerum potiretur. Deinde ab ea tempestate, & Werenfridi temporibus, qui Catholicæ fidei radiis eam primus illustravit, in hunc vsque diem apud nos idem perseuerat nomen. Nihil tamen hæc Sicambrorum portio quantula est, cum Bethasia, neque nostra cum Batauia commune habet. Et quoniam horum procerum (quos Sancti Seuerini cognatos memorauimus) alij supernè, alij infernè morabantur: vno sub nomine Betuam superiorem & inferiorem distinguebant. Hanc in possessionem longo post tempore tanquam hæreditaria successione Walgerus princeps, & ipse paterno genere Aquitanicus, cum Tersterbadiæ comitatu, prope Tilam commorans acceperat; priusquam frater suus iunior Theodericus, à Carolo Caluo Francorum rege, post Danorum incursionem, Batauia, nunc Hollandia, donaretur. Hæc de Betua interim mi Reyneri tibi sufficere credimus.

PORRO de Bethasia, quæ priore libro Batauiæ gloriam tuentes scripsimus,

tu rarissima habeto omnia; quoniam eodem ex fonte libroque memorato ea nostris tibi verbis accuratè satis expressimus. Hæc enim Bethasia Mosanorum est regio; cuius, ut ipse nosti, meminit frequenter Tacitus. Hic milites Romani suas stationes & hyberna agebant; quòd natio illa quasi medius Germaniæ Galliæque sinus videbatur; ut eò facilius Austrasiarum & Lingonum regna, quæ nunc Lotharingos & Burgundiones complectuntur, in fide & officio retinerent. Hic præterea, ne quid Imperiali deesset industriæ & commodo, Octavianus Imperator semper Augustus in honorem patris sui, Octaviam urbem haud procul à mari condidit; propter argenti fodinas in monte Vosago, salisque fontes candidissimi. At mirum dictu, ubi tum mare propius affluebat, ibi nunc dum vorat & reuomit dira charybdis aquas, amplissimam plurimis passuum millibus continentem relinquit. vnde & nos versus Septentrionem suis vorticibus acrius inuadit: tantaque facta est ab ea ætate vsque in præsens, locorum & fluminum, morumque & hominum apud Germanos, Belgas & Batauos immutatio, ut noua prope indigeant historia. Hactenus de Bethasia. Porro de nostra Batavia satis super-

Bethasia.

*Octavia
vrbs.*

superque in priore libro commentatum esse arbitror; vbi tamen (quod maximè dictum oportuit) præterisse me recolo. Dum enim omnem atque ad eò vnam in Betha-
uia describenda intorqueo mentem; alterum Rheni cursum, (vt vel gemina eius brachia non præmittam) quo ipse in Fleuum tendit, non descripsi. Igitur quemadmodum, priusquam Leidas ciuitatem Bata-
uorum longè omnium ædificiis & moribus ornatissimam Rhenus ingreditur, bicornis est: ita gemino iuxta gurgite extra præfata-
tam urbem, relicto iam rure Lopseno, prope sui nominis Burgum, vbi nunc regalis sacrarum virginum est abbatia, sese dispartit. Altero, quo per vtrosque Catthos Oceanum petit; altero, quo Caninefates Frisosque interluens, tandem propter Sancti Athelbarti regale monasterium, supraq; castrum, quod Rheni domum vetustas appellat, grandi sinu in Fleuum vsque decurrit. In vtraque Rheni huius ripa, ab eo fermè loco, quo Catthos Rhenanos deserens, versus Subsolanum in præfatum vsque tendit procursum, plurima olim visebantur castella, villæ, pagi que populosi, domus voluptariæ, quas à volucrum circumstrepentium garritu Auium concentus vocabant. hinc nemo-

Leida.

Winichem.

Woghelle-
sanct.

renses horti, deliciarumque monticuli, saltus innoxij, & omni ferarum genere offerri, fertiles agri & palustres, omnibus aucupijs, & leporum cuniculorumque venationibus aptissimi. Hic lacus piscosi, & torrentes refrigeratorij; ita ut alteram terrestrem non desideres paradisum. Hic domus illa stabat tributaria, quam Danorum rex subactis sibi Frisiis ibidem erexerat; in qua regalis quaestor censum quotannis ad iactum aerei scuti exigebat. de qua Grammaticus Saxo miranda ponit in Historia sua, quam De Gestis Danorum accuratissime edidit. Post hanc, lucus sequebatur Baccho dicatus; vndique vitibus vltimoque confitus. Eius loci incolae, Bacchiades olim, nunc Herlemij vocantur. gens dura, sed aequi tenax; ubi adhuc nostra tempestate, quum noua erigendarum aedium fundamenta effodiuntur; certissime constat, ad humani penes femoris spissitudinem veterum radices vitium inueniri. His praeterea praetoria accedit domus, & principale ciuiliu[m] causarum consistorium. quod tandem Wilhelmus Romanorum rex designatus, & Comes noster, in Hagam transtulit; erecto ibidem mira magnitudine & Imperiali quodam splendore palatio; in quo de patriae causis & negotiis tracta-

Saxo Grammaticus.

Bakenesers in Haerlem.

Curia Hollandiae Harlema Hagam translata.

tractaretur; cuius laquearia & omnia tignorum ligna (mirabile visu) neque caries aut putrilago corrodere, neque aranea suis foedare telis cernitur. Huic in descensu plurimæ adiacebant arces, domusque senatoriæ; quarum vel prima fuit Baronum de Lata *Breede-
roede.* virga; qui legitimam à primis Hollandiæ *Illustres fa-
milia Hol-
landia.* Comitibus progeniem ac stemmata ducunt; deinde dominorum de Vellefona & Beuereuico; militum de Hemerca vel Suthera; de Gastrico; de Limba; de Polanio; de Polenburgo, deque aliis plerisque (modò nobis sine nominibus) castellis & mœnianis; quæ iam partim vetustas, partim edax flamma consumpsit. Postremo Rhenus exinde progrediens, & prope Alcmariam *Alcmaria.
Verona.* flexo cursu, Veronam versus (olim ciuitatem Frisiorum maximam, sed à Batauorum Comite solo potenter æquatam) ad Eurum usque grandi lacu procurrit. Tandem circa arcem domumque suo illustrem nomine, & *Binechem* vetustissimorum dominorû De Egmonda *Egmondanorum re-
gia stirps.* monumentum (qui de ipso Rathbodo Frisonum rege trahunt originem) tutissimum aperiebat nauibus portum, quæ de mari appulsæ Batauos & Rhenanos suis cum mercibus adire cupiebant. In eum portum, primo Iustiniani Imperatoris anno, nostræque salutis

salutis DCLXXXVII; Sanctus Wilfridus Lindisfarenſis Episcopus Romam iturus, flante Fauonio appulſus eſt; qui ab Aldegilo Friſiorum rege, patre Rathbodi, & omni populo honorificè receptus; primus in Friſia Chriſtum per hyemem totam prædicauit, & complures fonte abluit ſalutari. In hunc etiam, Anno DCXC; miſſus à S. Egberto Eboracenſi Archiepiſcopo Willebrordus; regnante in Anglia Catholico rege Alfrido, & præſule Coloniae Alderoino, cum vndecim verbi Dei cooperatoribus, vt Friſiam conuerteret, appulit. Ab hoc denique portu Rhenus ampliore procurſu Herlingum pertransiens, Fleuum vſq. Sceldingam ſancti Brandarij inſulam attingit. Ecce dum aliud ab Helino Rheni brachium (quod Fleuum dicunt) quærimus; forſitan opinione longius per varia terrarum ſpatia euagati ſumus. At nunc vel tandem ad propoſitas recurrat oratio quæſtiones.

N V P E R igitur dum cœnobitæ & amico erroris præcipitium adimere cupimus; nonnullis & ipſi videmur erraſſe. Scripſimus enim (nec inficias ire volumus) noſtram ibi Batauiam incipere, non vbi Walis incipit, ſed potius vbi deſinit; aut certè vbi nomen ſuum perdit; id eſt, prope arcem quam noſtra
ſtra

stra ætas Lodeſtenum vocat, haud longè ab Lodeſteyn
oppido Goriceno. Et vt audentius aliquid,
ſed non temerè efferamus; dum veluti ſub
Dædalæo quodam typo noſtram Batauiam
deſcribere, omnemque prorsus ambiguita-
tem explodere cupimus; tandem apertiſſi-
mè profeſſi ſumus, non ibi noſtram initium
ſumere Batauiam vbi Moſa (manuſacto
brachiolo aluei quo Romanis breuior è Be-
thaſia in Betuam & Nouiomagum Impe-
riale præſidium tranſitus eſſet) ipſum Wa-
lim inſluit; ſed vbi Walim Moſa excipit. At
iſta mihi planè proferenti ſubſtomachantur
forſitan viri haud vulgariter eruditi; quod
Auguſto & Cæſari auſim contrauenire. At-
qui Aurelius concertet Iulio? Ille (vt fortè
lectitant) ibi dicit Batauiam incipere, vbi à
Wali Moſa recipitur. Ego autem è regione;
ibi noſtram profiteor Batauiam habere prin-
cipium, vbi Walim Moſa excipit. Nam
(vt verum fatear) plus equidem fidei noſtris
adhibeo oculis, quàm Iulij Commentariis.
Quis enim non videat iuxta Goricum (vbi
noſtræ Batauiæ caput eſt) Walim à Moſa
excipi; ſed minimè à Wali Moſam? quod
& ipſe rerum vſus & natura nos docet.
Omnis enim fluuius ſupernè descendens,
ab eo qui infernè fluit, donec mare intrat,
rite

ritè excipitur. Quod si conuertere volueris, plurimum desipies, & naturæ genium propè læseris. Vtcunque tamen est; ego hanc scopulosam cauillationem pili faciam, modò nostram monstrauro ibi incipere Batauiam, vbi Walis prope Goricum se Mosæ commiscet; donec simul vel in Helinum vsque, quo Rhenus brachio multas completitur insulas, perpetuo meatu decurrant. Atque vtinam rescire dignentur viri plurima lectione eruditi, ipsum in Commentariis Cæsarem, non vbique esse Cæsarem; hoc est, non vbique loqui vt Cæsarem. Plurimi enim eius Commentarij, qui olim marginibus à diuersis inscripti fuerant; nunc librariorum inscitia, aut temeritate, in textum Cæsaris coaluerunt; ita vt plurimavideamus Iulij Capitolini, aliorumque complurium commentatorum Iulio Cæsari falsissimè adscribi. Porrò in vetustissimo codice Cæsaris qui in monasterio regularium (quod olim Castrum Nantonis dicebatur) apud Puteolos & Aurelianum, qui ante mille & quinquaginta annos à Leone primo Romanorum Pontifice, cùm in minoribus ageret, scriptus perhibetur; sic equidem ipse legi; *A Mosæ Walis receptus insulam efficit Batauorum*; vbi per erroneam literarum

trans-

transpositionē modò legimus; *Mosa à Wali receptus insulã efficit Batauorum*. Hoc etiam inter receptissimos haud contemnendi testantur auctores, qui de Rheno celeberrimo Germaniæ fluuio ita scribunt; Rhenus multis, inquit, assumptis annibus, Mæno scilicet, Limago, Mosella, Mosa, aliisque, in Germanicum Oceanum duobus effunditur ostiis, pluribus factis insulis; quarum aliæ à Frisiis, aliæ à Sicambriis, aliæ à Batauis, hodie Hollandis, incoluntur. quorum omnium nobilissimam Plinius attestatur insulam Britannis oppositam. Quam nimirum Batauorum insulam, Cæsar, inquit, in Commentariis, Mosam fluuium accepta Rheni parte, quæ Walis appellatur, efficere dicit. Hæc eadem cum plerisque aliis in rem hanc atque sententiam transeuntibus priore libro attulimus. Nec facilè quouis modo ab ea deflecti valeo; quam & oculi nostri probabiliorem nobis faciunt; & castigatores Cæsaris Commentarij veriores approbant & defendunt. At de his hæcenus. Nunc ad postremam eundem est quæstionem.

SUNT etiam nonnulli quibus nostra Batauia longè videtur angustior quàm vt Romanis tanta multitudine militare potuisset; ideoque

ideoq. ei Betuam tanquam superiorem corrupto paululum nomine Batauiam adiungi oportere. Verumenimvero hæc mihi narratio visa est quasi aquilæ iuuentus, quam nemo facile comprehendit. At qui vel Thraſonis habet ſalem, hanc facile ſoluerit quæſtionem; adeò digna res eſt vbi neruos intendam meos. O me ſcitum hominem, ſi vel homines proſum ex ſtultis inſanos fecero; aut potius ita me comparem vt ſciolorum aculeos prudens perpetiar. qui, ſi veterum ſcriptores rerum oculatius inſpicere velint; inuenient proculdubio Batauos non numero ſed humero; non millibus, ſed viribus, non anulo ſed animo, non multitudine ſed virtute, non ſtrato ſchemate ſed ſtrategemate vbique gentium pro Romano certaffe imperio. Cuius rei gratia quoties militum delectus apud principes Romanos fieret, Galli que & Germani ex nomine, ſub certo citarentur ſalario; ſolis Batauis gloria & victoria ex virtute promittebatur. Hi enim duplici remunerabantur ſtipendio; & propter ſingulare, quo ceteris præſtabant, robur, ſpeciale præ aliis donatium, quantumque volebant itineris & certaminis præcium capiebant. Hos præterea C. Caligula electiſſimos ſui corporis habuit cuſtodes & ſtatio-

& stationarios; plus fidei nostris quàm suis deferens. Cui etiam (quum in Britanniam tendere statuisset) consuluere sui, vt Batauorum ante omnia numerum, & maximè equitum instauraret. Tanta quippe Romani Batauos æstimabant fide, constantia & virtute; vt sine illis nunquam auspicari præsumperint bellum, neque vllam sperare victoriam. His enim victoribus Hierosolyma sub Vespasiano est excisa; Italia Romanis reddita, Germania in fide & officio retenta; Anglia denique (quam ne ipse quidem Iulius euincere potuit) armipotenter est Imperio subiugata. Quæ profectò omnia Bataui non populi multitudine, sed animi virtute atque altitudine, audaciq; ferocia tanquam primipilares & Reipublicæ propugnatores perpetrarunt. Verùm vbi hæc virtus & audacia (vt plerunque fieri solet) insolentiam Batauis augere cœpit: metuens Ordeonius Romani ductor exercitus ex iactantia seditionem inter legionarios cohortesq; posse suboriri; aut certè iam iamque apud Augustam Taurinorum exortam volens reprimere; decreuit Batauos, quos tum belli fortuna petulantiores effecerat, in Britanniam, vnde à Nerone exciti erant, ocys remitti. At ille mox pœnitentia ductus, &

E dissua-

dissuadentibus iis qui paulò antè suaserant;
 quòd interim viderent Batauorum cohortes
 vnà tendere ob veterem aduersus quarta-
 decimanos discordiam; inferioremque
 Germaniam (vt Ciuili iungerentur) expe-
 tere: scripsit Herennio Gallo legionis primæ
 legato, qui tum Bonnam obtinebat, vt Ba-
 tauos transitu arceret; sese cum exercitu se-
 quiturum, tergisq; eorum acriter hæsurum.
 Bataui igitur dum castris Bonnensibus pro-
 pinquarent, præmisere qui Herennio Gallo
 mandata cohortium exponerent: nullum
 sibi bellum aduersus Romanos esse, pro qui-
 bus toties bellassent. Longa duntaxat at-
 que irrita militia fessis, patriæ & otij cupidi-
 nem esse. Si nemo obsisteret, innoxium fo-
 re iter. Sin minus, ferro viam se facturos. At
 principium interno simul externoque bello
 parantibus fatis, Herennius superbia elatus,
 eis cum suis armatus hostiliter congregi pa-
 rat. Interea Bataui ordinata acie in vnum
 veluti apes globum confluentes, hostem
 constanter excipere, admissis equis haud se-
 gneriter concurrere, & collatis signis Bonnen-
 sium aciem conturbare, constringere, per-
 sequi, profligare, occidere, magnamque
 stragem facere: ita vt etiam fossata Bonnæ
 corporibus mortuorum opplerentur; qui
 metu

metu persequentium Batauorum se sponte immerferant, quòd portis recipi prae multitudine non potuere. Tantam tamque memorabilem multorum millium stragem, quos Herennius Gallus eduxerat, tribus circiter millibus Bataui confecere. Hæc dicimus, vt omnibus scrupulosissinnotescat, nostrates non millium pluralitate, sed militum alacritate, industria & virtute congrèdi solere. Quapropter nemo omnium Betuam quasi infractò nomine Batauiam superiorem, nostræ pergat addere Batauiæ; vt vel exinde maiore gaudeat numero pugnatorum; quæ nunquam Betuanos, sed longè viciniore sibi Caninesates & Frisios, suæ frequenter addiscere solebat militiæ. quorum dux Brenno vir magnæ audaciæ, & claritate natalium conspicua, Ciuili se iungens, olim Romanorum castra diripuit, lixasque eorum & negotiatores inuasit, duarumque cohortiũ hiberna proximo Oceano irrupit. Quin potius sæpissimè legimus, nostrates magis Britannica inuocasse auxilia, quàm Betuana. Sed nec opus quidem erat. Nõne certissimò constat Comites nostros è sola Batauia nostra, & minore Frisia (nunc simul Hollandiam ferunt) centena expeditorum millia in hostem sæpius eduxisse? Nihil igi-

tur vnquam Batauis cum Betuanis siue Sicambrijs commercij aut præsidij fuit. quos magis Gallis aduersus Cæsarem, quàm nostratibus suppetias misisse legimus; & propterea Iulium in eos mouisse; vt Romani nominis metu ac terrore quietos redderet Germanos. Sed quum illi ad primum nuntium in sylvas se occulerent, Cæsarem accensis eorum agris ad Vbios se retulisse. Tradit præterea Strabo, Sicambros Rheni accolas initia belli factitasse; quod à plerisque Germaniæ populis aduersum Drusum Liuiæ Augustæ filium duce Molone Sicambro gestum est. Ex his & horum similibus pro confesso breuiter colligi potest, Gelros (siue Betuanos, siue Sicambros dixeris) semper ad hunc vsque diem Romanis infestos, & Gallis semper fuisse obnoxios; sed nobis quàm maximè aduersantes.

Habes vel tandem mi Reyneri, omnium quos antehac vidimus candidissime, & præter summam Medicæ artis notionem, haud vulgariter, & non sine plurimorum stupore in humanitatis studiis erudite: habes, inquam, hîc verum nostræ Batauiæ initium ibi proculdubio consistere, vbi Mosam non Walis, sed vbi Walim Mosam prope Goricum excipit. Habes præterea abundè ostensum

sum Betuæ nomen recentioris esse ætat-
 tis; cuius nemo veterum Romanorum me-
 minit, & quæ longè à Bethasia discrepet,
 quam sæpius vetusti scriptores memorant.
 Habes postremò nostram Batauiam mini-
 mè contractiorem esse quàm vt Romani
 Principes eam tanta fuerint dignati venera-
 tione, suoque satellitio & mutua fraternita-
 te, quæ vtique omnium insularum Rheni
 facilè nobilissima, mittebat Imperio viros
 etsi impari forsan numero, virtute tamen &
 fide omnium aliarum gentium præstantis-
 simos. Verùm vnde & quando hæc Ro-
 manorum & Batauorum charitas & mutui
 amoris perpetuum fœdus originem habue-
 rit; & vt longè ante Cæsaris tempora coa-
 luerit; aliàs apertiùs *referemus.

*De insularis nostre Batauiæ felicitate, cultu,
 deliciis & commerciis; quibus (veluti
 quoddam Orbis emporium) omnibus no-
 tissima est.*

DE insulæ Batauinæ cultu, felicitate &
 commerciis loquuturus; quoniam pro-
 prio laus sordet in ore; nec quisquam sui
 suorumque testis legitimus perhibetur, in
 medium adducam virum mira ingenij dex-
 teritate præditum, patria Mediolanensem,

E 3 arte

* In III.
 cap. libri
 quo De glo-
 ria & mi-
 seria septem
 artium li-
 beralium
 agit, &
 Theologiã
 omnium
 facilè prin-
 cipem sta-
 tuit.

arte Medicum, nomine Aloysium Marli-
 anum. Is pro confesso Batauiam asserens
 Hollandiam; in quadam Epistola D. Hiero-
 nymo Buslidiano, Arriensi præposito ele-
 gantissimè scripta, mihiq̄ue per nostrum
 Martinum Dorpium Theologum, virum
 omnium qui in humanis agunt longè can-
 didissimum & iuxtà eruditissimum pridem
 transmissa, Batauiæ nostræ præconia accura-
 tissimè decantat. cuius Epistolæ vtpote le-
 ctu dignissimæ ne fragmentum aliquod
 Lectoribus obuciam, totum exemplar ad-
 scribam.

*Aloysius Marlianus D. Hieronymo Busli-
 diano Arriensi præposito Salutem.*

RECTE feceris, mi Buslidiane, si meam
 solitudinem & raram cum amicis cœ-
 nandi consuetudinem in bonam accipies
 partem; naturæque id meæ dederis aut for-
 tunæ. Naturæ, quæ vsque ab incunabulis
 ita me instituit, vt studiis potissimùm dele-
 ctet meis, neque maiorem vllam iacturam
 putein quàm temporis: Fortunæ, quæ me
 adeù per vltima quæque exercuit, vt tan-
 dem satis latère mihi non videar, si etiam
 intra me ipsum latuero. Contineo igitur me
 apud me, & mihi viuo, cum veteribusque
 amicis,

amicis, hoc est cum libris, quotidie magis in gratiam redeo; ex quibus non mediocrem fructum percipio, quum præteritæ fortunæ solamen, præsentis consilium, & futuræ remedium libri afferant, doceantq; non magis me lætæ nunc fortunæ credere, quàm docuerunt aduersam æquo animo ferre. His studiis, his amicis delector, mi Buslidiane, qui me apud te minimè ambitiosè excusant. Caue autem posthac ea vti mecum ironia, dum exoletas & immundas cœnas vestras narras. Iamdudum profectò ad Rhenum & Mosam Syrus Orontes decurrit; tantaque facta est ciuitatum, hominum & morum immutatio apud Germanos, Belgas & Batauos, vt noua historia indigeant. Quo fit, vt cum hæc mecum repeto, & cum præteritis præsentia confero, adducar Astro- nomis credere, Æthiopiam apud vos quandoque futuram. Quò enim prisca illi mores Germani & Belgæ? quò ardua & tetrica illa virtus, quæ mercatores vinum, nec aliud quicquam quod viriles eorū animos emol- lire posset, importare prohibebant, iuere? Tacitè in Galliam Belgicam & Germaniam commercio omnium gentium diuitiæ irre- psere. applaudente Germanis grauidis me- tallo, montibus natura, & vtrisque Rheno

Mosa & Oceano, continuatoque sibi navigatione penè toto orbe Europa, Asia, nuper Aphris & Indis commercio domesticis factis, orbis emporium & penè umbilicus facta est terrarum Gallia Belgica. cum diuitiis & regina pecunia, omnes gratiæ ac veneres pleno copiæ cornu venere in felicem Belgicam; cui nihil prorsus ad summam felicitatem deest, si non prisca virtus cum paupertate emigravit. Nitidi idcirco mundi que & elegantes sunt Belgæ, si omnibus conferras, præterquam Batauis. Ego enim eam insulam satis admirari non possum; siue rerum nouitate, siue pulcritudine, siue omnium rerum felicitate. Quid enim nouum magis, quàm videre Oceanum cum terris luctantem? terrasque solo paleæ intextæ & nodatæ scuto contra Oceanum tutas & vitricas? Quid ventos, dum rotas agunt flatu suo cum aquis quotidie pugnant, & quò velint aquas deriuatas? Quid denique admirabilius videri potest, quàm vno gelu totam concretam hyeme insulam cernere? vltroque citroque huc illuc virorum, fœminarum, puerorumque examina ferreis nescio quibusdam pedibus tam rapidè ferri, vt multos Icaros volantes putes & Dædalos? Redeunte autem anno, & apparente vere, quid

quid est ea insula formosius, quid viridius,
 quid herbosius, quid denique floridius? Spi-
 rant vndique opobalsama venti; prata ha-
 bent pascua, nemora, campos; tenent ar-
 menta prata; pascua nemora; feræ syluas; læ-
 ta & luxuriantes fegetes campos. Complet
 autem cælum vndique omnigenûm auium
 concentus. Scatet enim omnium auium
 genere, quas aut tellus pariat, aut aqua nu-
 triat. Hæc felix insula, cùm ad ciuitates
 peruentum est (libet ciuitates, non oppida
 appellare) offert se oculis tanta elegantia, vt
 sit non minus difficile, quò male diuertas
 quærere, quàm facile fortuitû & optimum
 hospitium inuenire. Immundi quicquam
 importari vetat ianitor, asperso sabulo vesti-
 bulo. Intus omnia sunt summè elegantia.
 Muri tabulati ex ligno quod sponte fluctu-
 antis maris vndas æmulatur, vestiuntur. Su-
 pellex ingens. argenti, æris, metalli, tapetis
 & picti est plurimum. Lineæ telæ niues can-
 dore vincentes plusquam dici potest. Vis
 dicam vno verbo elegantiam omnium? Ex-
 puendi locus non datur. Vnde sæpe mecum
 cùm in ea insula essem egi, natam ibi eam
 anilem fabulam: Cùm duo amici cœna-
 rent loco tam picto vt nefas videretur sputo
 aliquam particulam obtinere, in malefa-

Etiam socij faciem, natura fortè somniantedum eam faceret, expuisse. Vnde commotualtero, Parce inquit, respondisse, Amice nihil faciē tua turpius hoc in loco obuium oculis meis fuit. Est præterea nihil vsquamquo humana vita carere non debeat præstantius quàm ibi. Mirum est, quicquid beata hæc insula parit tam pulchrum est, vt matre Venere editum putetur. Dij boni, quales homines, quales fœminas, quos equos, quæ cerera armenta, quæ pecora parit! vltra verò mirari hanc soli felicitatem, accedit quòd cumulationem fortunam faciat copia rostratarum nauium tanta, vt penè Germanici, Britannici, & Gallici Oceani domina dicatur. quibus ad assidua quæcum omnibus gentibus exercet commercia vtitur. Insuper tanta est lanificij cura, vt ambigere quisquam possit, dicatam ne putet Mineruæ hanc insulam, an Veneri? Linæ autem preciosæ telæ Ochemeniis telis prælatæ summum est pretium. Et ne terrarum benignitati & summæ arti mare cedere videatur, tam piscosum & beatum est, vt piscando Bataui plus argenti & auri venentur, quàm extremis laboribus alij effodiant. Ad summum delectantis est opus naturæ, & vt poëtæ ferunt Dædalea est hæc insignis Batauorum

tauorum insula. quæ si ea forma priscis tem-
 poribus fuisset, amplam fabulæ materiam
 dedisset. Hanc profectò posthabita Cypro,
 Gnido, Papho, Cytherea Venus incoluisset.
 Sed quorsum feror? quid insanio? Noctuam
 Athenis ostendo, dum tibi Galliam Belgi-
 cam & Batauorum insulam pingo. Verùm
 non insanio, non casu sed consilio ad hæc
 litora delatus sum. Accuratiùs hæc percurri,
 ne posthac ironica nominis tui figura in nos
 feraris, dum vestris plus æquo detrahis, &
 Italis nostris eadem figura plus æquo tri-
 buis. Nisi semper velis nos irridere, & in
 Italicum fletum irrumpere; nobisquæ ex-
 probras quòd Troës fuimus. fuimus equi-
 dem Troës; nec est quicquam quod fortè
 nos futuros prohibeat. Petis à me, vt tibi
 Historiæ meæ copiam faciam. Mihi au-
 tem tantum otij nunquam fuit, vt possem
 historiam conari. Dices inquam, Ne vi-
 xisti. Vixi equidem. Scripsistine? Scripsi.
 Cur non edis? Non eadem est ratio scri-
 bendi & edendi. Scribere quocunque tem-
 pore possumus; edere autem nisi oportu-
 nè. Accedit, difficilius esse emissam rem
 reuocare, quàm edere. Victus tamen tuo iu-
 dicio, breui ad te studiorum meorum degu-
 stationem mittam. Sed caue ne te requisiti
 officij

officij, & contra me suscepti negotij pœnitent. Vale.

Iste Aloysius est Mediolanensis patria, Medicus primarius Caroli principis nostri, residens Mechlinia. Hieronymus Buslidianus patria Lucemburgensis, præpositus Ariensis in Arthesia, & frater quondam Domini Francisci Buslidiani archiepiscopi Bisuntini, primarij rectoris Philippi regis Castellæ, & c.

HÆc Marlianus suo præstantissimo candore & ingenio. Quid si istis addere pergam plurima Batauiæ nostræ commoda & delicias, quæ eius perpetuam, ut ita loquar, demonstrent beatitudinem? Habet enim in primis mare portuosum, omnibus finitimis apertum & expositum; monticulos obherbescenti viriditate amœnissimos; valles & palustria feris syluestribus refertissima; campos & saltus omnigeno pecore locupletissimos; Lucellos permeabiles & innoxios; nemora quoque omnis pro tempore amœnitatis & gaudij plena, umbrisque opacis delectabilia; quas ne ipsæ quidem Gratia desiderent densiores. Lacunas insuper & stagna admodum piscosa. Flumina suo fluxu & refluxu colonis omnibus accommodatissima. agros frugum omnium
fertiles

fertiles : sed tamen spacio breuiore, quàm
 vt suum expascant possessorem. Sed si quid
 minus est tritici aut vini, hoc nostra nobis
 argenti copia abundantissimè ex omni na-
 tione subministrat. Postremò ciuitates ha-
 bet cōplures opulentas, mœnibus & ædificiis
 permagnificas; pagosque & villas innume-
 rabiles. Vias negotiatoribus tutas, & prope-
 modum expositas; ita vt sine mora, quò ve-
 lis, siue rhedis, siue remis ocyus peruenias.
 Dent superi, vt de hac felici patria ad pa-
 triam æternæ claritatis pertingamus.

*His qua de Batavia nostra scripsimus, asti-
 pulatur validissimè noster Erasmus uni-
 cum Germaniæ lumen; ita inquit in
 Epistola quadam:*

CONVENIT inter plerosque doctos,
 nec id refragantibus coniecturis, eam
 insulam, cuius Tacitus meminit, esse quam
 nunc Hollandiam vocât; terram mihi sem-
 per & celebrandam & venerandam; vt cui
 vitæ huius initium debeam. Atque vtinam
 illi nos tam possimus honestamento vicif-
 sim esse, quàm illa nobis non est pœniten-
 da, &c. In Adagio Auris Batava.

*Hac noster Erasmus, simulatq; hunc no-
 strum legerat codicillum.*

CORNE-

CORNELIVS AVRELIVS,
AD SVAM BATAVIAM.

PLAUDE tibi nitidis suffulta Batauia fatis,
 Et varia superum dore superba, cane.
 Vix locus in mundo est, quem non tua gloria tangat,
 Roma tua extollit praelia, & Orbis herus.
 Ausoniis hostes admis; Hierosolyma per te
 Excisa est; Anglos te duce Caesar habet.
 Germanos placido Gallisque favore tenebas
 Sub fidei officio Romulidumque iugo.
 Te Bonna agnouit, Damiata stupefcit, Arabsque,
 Et Tartesiaci fortia regna soli.
 At quum tanta potes terraque marique, dolendum est
 Vt minuat laudem Gelria sola tuam.
 Ergone visa tui est secordia tanta Senatus,
 Robur vt antiquum fluxerit omne tibi?
 Eloquar; atque vti nam patria sim falsus aruspex,
 Concidis ipsa tuis, o mea terra, bonis.
 Auro animum perdis, quem ferro atque ense fouebas,
 Tunc aderant vires; nunc gula abegit eas.
 (Proh scelus) ingluuies, turpis Venus, atq; superbum,
 Ambitioque furens abstulit omne decus.
 Ab tandem resipisce precor, pudeatque malorum,
 Pristinus vt redeat cum pietate vigor.

Aurelius ad suam Batauiam.

Dulce solum natale Vale. tua praelia gessi,
 Nunc galeam abiicio. Quisquis amicus, ouet.

NOBILI

79

NOBILI ET INGENVO
VIRO, IOHANNI DE
HEEMSTEDE, DOMINO
LIESVELDIAE, CORNELIUS
AVRELIUS S. D.

LAURVS quam mihi Imperator Maxi-
milianus per oratorem suum, Vatem-
que clarissimum Stephanum de Cracouia,
Iohannes vir nobilis & ingenue, ex domo
tua Liesveldiana olim milit; meritò mihi
persuadet, vt si quid mea vnquam valebit
poësis, tibi libenter communicem. Æquum
enim est & rationi consentaneum, vt ei mi-
nimè desim, ex cuius dominio nostræ mili-
tiæ auctoramentum nobis est transmissum.
Nostræ, inquam, militiæ, qua longè excel-
lentius militamus terræ principibus, nostris
carminibus & laudibus, quàm potentissimi
milites suis ensibus. Hi illis duntaxat peri-
turam adferunt victoriam; nos illis æternam
conflamus memoriam. Quamobrem prio-
ris seculi principes, præclaros secum ad præ-
lia ducebant poëtas, qui egregia ipsorum fa-
cinora inter tubarum clangores armorum-
que strepitus conscriberent, ne cum tempo-
re laberentur, quæ in tempore fiunt; sed po-
tius immortalitati redderentur, quam neq-
uitas

tas neque fatum consumere potest. Quoniam igitur par & iustum est, ut tibi omnid acceptum referam quidquid mihi honoris è palatio tuo per Cæsarem, quum ibidem hospitaretur, accessit: interea dum meritum carmen tibi concinno, hunc exiguum libellũ tuo nomini peculiariter dicaui, quem tibi haud parum profuturum confido, qui plurimam habes familiam; ut cognoscas quid tibi foris, quid domi sit agendum.

Et quoniam diuersæ sunt hominibus viæ (nam hunc pecuniis & opibus studere videmus; illum ambitioni & potentiæ; alium voluptatibus omni cum diligentia inservire) ad Apostolicæ vitæ tramitem te gressus figere cupimus. Quod si feceris; nihil tibi ad bene beateque viuendum poterit deesse. Tota enim Christi vita quam Apostoli nos docuere, vnicum est ad veram beatitudinem iter. Hanc profectò si perfectè aspiciamus & imitari volumus; non erit cur Numæ Pompilij religionem, Scipionis pietatem, modestiam & fortitudinem Catonis, Reguli constantiam, Aristidis iustitiam, Fabricij & Curij paupertatem, sapientiam Socratis, Lælij clementiam, & Cæsaris benignitatem requiramus. Nihil enim (ut verum fatear) excogitari potest ad benè beateque

teq; viuendum, quod non in Christi Euan-
geliis, vtpote diuinitus scriptis, melius & fa-
lubrius quàm in profanis literis inueniatur.
Delicatus siquidem & suavis est cibus &
virtuosus qui ex sacrarum lectione scriptura-
rum percipitur. Vnde Dominus ad Satha-
nam dicit; Non in solo pane viuit homo, sed
in omni verbo quod procedit de ore Dei;
siue humana, siue diuina contemplari velis.
Sed quoniam plerumque fit in studiis lite-
rarum, quod in cibo solet, vt delectetur gu-
stus epularum varietate: omnia Gentilium
scripta veluti pro secunda mensa tibi inter-
dum, non secus atque bellaria apponi non
prohibeam. vt quadam rerum vicissitudine
tuus delectetur animus & permulceatur. At
inter omnia tibi adnitendum est ne vnquam
otio torpeas. Non enim ad segnitiam & de-
fidiam nascimur, sed ad maximarum rerum
atque admirabilium cognitionem. Nam ea-
demum ratione anima corpori insita est, vt
cum eo veluti cane venatico difficilium no-
titiam & virtutes venetur. Quare nunquam
molestè quæso tuleris, studiorum cultu cor-
pus eneruari; modò mente ac animo ad
contemnendam mortem, ad tolerandos do-
lores, ad ferendas æquo animo calamitates
& temporum angustias, quæ humanum ge-
F nus in

nus in dies fatigant, constans reddaris ac strenuus; ita ut neque minis, neque pollicitationibus, neque blanditiis unquam adduci possis, ut à recto ac honesto discedas. Pleni sunt libri maiorum exemplis, quibus profectò ita ad virtutem inciteris, ut iam maiora tibi calcaria non desideres, nedum habere possis. Quapropter iniunctam Adæ poenitentiam salubriter obis (nā otia si tollas periere Cupidinis arcus) si nunc (ubi post diuina licebit, & tuarum rerum negotia) ad pilam, nunc ad discum, nunc ad arcum & sagittam te exercitaueris, non alicuius lucri aut temporalis commodi gratia, sed conseruandæ intuitu sanitatis. Ad labores enim, mi here, non ad delicias nascimur omnes. In vitam nanq. præsentem veluti in theatrum quoddam descendimus, & arenam; ubi nobis continuè cum Hercule contra Antheum, aliaque vitiorum monstra luctandum est: nec aliquid de virtute remittendum, si gloriam & præmia cupimus, quæ nobis interim vitam comparèt sempiternam. Plurimi sunt certè nobis circumquaque hostes, innumerati latrones, multiq. grassatores. quibus certè omnibus ea profectò mente obuiam est eundum, ut magis cupias fortiter mori, quàm vel ignauia vel desperationi cedere.

Propterea

Propterea leguntur in historiis, quinimo & in atriis atq. scenis recitantur Iason & Theseus sibi periculosos in vita labores delegisse, quibus nimirum bene de humano genere meriti gloriæ consulere sua. Ita & nobis virtutum studiis est insistendum, quibus præmium non fragile & caducum, sed immortale atq. perpetuum apud Altissimum iam reseruetur. Canere præterea fidibus carmina ipso in bello poëtæ solebant, quo animos militum audita maiorum laude ad bene de patria promerendum adhortarentur. Ea etiam de re annales & historiæ diligenter asseruantur, vt habeant reges & populi vnde calcaria ad virtutem & ad fortiter agendum sumant; ne æstu & frigore, ne vigiliâ & labore, ne fame & siti perterriti, rebus suis publicis in grauib. periculis aut deesse, aut minus consulere videantur. Quem enim, obsecro, animum, (vt omiſſis veteribus ad nostros veniam) non excitat ad virtutem Apostolorum penuria, martyrum constantia, Confessorum sobrietas, & castitas virginum? Quicumque igitur horum prouocatus exemplis, vitiorum agmina, gula scilicet, fastus, & iræ, luxus & auaritiæ in nos continuò irruentia, constanter propulſat, quique animi passiones, spem, metum,

eristitiam, inanemque lætitiã à se, ne dominantur, procul repellit; is propè Deo similis, quoad fieri potest, prorsus euadit. Ad hoc enim nos literis & philosophiæ addicimus; vt constanter & cum virtute per sanctorum exempla viuere discamus. Vt enim ad sananda agrotantium corpora inuentam nouimus Medicinam: ita & diuinarum humanarumque rerum præcepta, quæ nobis à Christo & uiris apostolicis tradita sunt, animorum nostrorum morbis ac perturbationibus mederi faciliè præualent. Hæc quippe Domini nostri philosophia, est vnica omnium mater & alitrix artium, & præcipuum, iuxta Platonem, Dei donum, electaque animi cultura, quæ vitia è mentibus hominum radicitus euellit, & omnes actus humanos ad bonorum habitus præparat. Nempe vt ager sine cultura vepribus syluescit & infructuosus est: ita & sine doctrina ac literarum studio animus. His enim laborem impendere, sanè quàm & liberale est, & libero homine dignum. Cetera verò studia, & pusilla & prope puerilia nobis videri debent. Euangelica siquidem lectio, bonorum malorumque delectum præstat; hæc Christi exemplo superbum esse vetat, auarum, procacem, intemperantem, contumacem, perfidum

perfidum & mendacem. Præterea pietatem docet & religionem, gratiam, humanitatem, misericordiam, hospitalitatem; virtutem denique omnem, & quid quouis in tempore sit agendum; quæve ratione futuris præterita sint annectenda; nec non quæcunque vera, quæcunque pudica, quæcunque iusta, quæcunque sancta sunt; quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ, si qua virtus, si qua laus disciplinæ in Christi Euangelio sacrisque codicibus inuenitur. Porro quanquam hominem quatuor ex elementis constare nemo est qui ambigat; tamen nisi quintam ei adieceris essentiam (intellectum dico) prorsus à bestiis distabit nihil; nec merito dignus est vt homo appelletur. Quatuor enim illa quæ diximus, sunt nobis certè cum omnibus bestiis communia. hoc autem solo quo intelligimus, ratiocinamur, seu rerum antecessiones ac progressus non ignoramus, ab iisdem dumtaxat differimus: iam prope modum separatis essentiis eatenus facti persimiles, quatenus nobis per naturæ imbecillitatem licere videtur. Igitur si tanti est sapere (nam quod viuis, natura; quod bene viuis, scientia tibi præstat) summopere tibi aduigilandum, mi here, vt diuinis te occupes literis, omnemque inertiam tamquam

humani generis perniciem assiduè fugias. Quare velim, vbi post curam licebit domesticam, Euangelium Christi, & Apostolorum epistolæ versentur in manu; Psalterium & Cantica David fidelia rumentur in pectore. Hæc omnia procul dubio longè superant Philosophorum documenta; hæc quæ salutis sunt, edocent, mores componunt, errores castigant, & in viam rectam qua in patriam tenditur, hominem deducunt. At verò, quod magnopere deestendum est, vbi que nobis hoc usu venire solet, vt magis leuibus quàm seriis insistamus rebus. Euangelium Christi, etsi adest, vix tamen euoluitur: imò iam ipse codex longo situ obuolutus negligitur. Proh dolor! Legimus Alexandrum Macedonum regem, imò totius orbis imperatorem, quum inter spolia Darij & thesauros, quem regno priuarat & vita, cistella quædam preciosissima ei offerretur, & complures qui tum aderant principes dicerent eam ad seruandas smaragdos saphirosque aptissimam; mox illum respondisse, nihil in ea commodius & honestius reponendum, quàm Homeri Iliadem. Si igitur tantus rex tanti æstimauit viri gentilis carmina, quòd ex eis multa perciperet quæ bellicam iuuarent virtutem; quum
Achillis,

Achillis, Agamemnonis, Hectoris, Nestoris, Vlyffis, ceterorumque heroum res sapientiffimè gestas ad imitandum legeret: quanta nos Christiani cum reuerentia Christi verba legere, & lecta in opera vertere debemus? Hic est liber Euangelij, per quem Barnabas Apostolus mortuos suscitauit, dæmones expulit, morbos curauit, fulmina contriuit. Hic liber quadruplices habet literas. Aureæ quidem sunt cælestium rerum cum terrenis affinia & comparationes. Rubæ, passionis Christi mysteria & lectiones. Nigræ, pœnarum inferni supplicia & comminationes. Albæ verò sunt pœnitentium remedia & consolationes. Hic est, inquam, liber de quo apud Ezechielem Prophetam ita legimus: Ecce manus missa ad me, in qua erat liber inuolutus, scriptus intus & foris. Et scriptæ erant in eo lamentationes, & carmen, & vix. Manus ista, mi here suauissime, vniuersitatem illorum qui sacre scripturæ librum, id est, Vetus & Nouum testamentum conscripsere, significat. Præterea manus ista quinque habet digitos, hoc est, quinque personarum genera; Patriarchas scilicet & Iudices, Prophetas, Apostolos, & Euangelistas. Inter horum digitos est liber iste inuolutus, multisque mysteriis

F 4 implicatus.

88 CORNELII AVRELII EPIST.
implicatus. intus habens mysticorum scri-
pturam; foris autem simplicem rerum ge-
starum historiam; continet lamentationes
pœnitentium peccatorum, carmen trium-
phantium beatorum, & Væ desperantium
damnatorum. Hunc librum tu cum Pro-
pheta comede, & fiet in ore tuo sicut mel
dulcis. Aperi ostuum, & cibabit te Domi-
nus volumine isto; qui te tuosque omnes cu-
stodiat semper & conseruet ab omni malo.
Vale. Tuus Aurelius. In agro Dunceno.

ILLVSTRI

I L L V S T R I A C
 G E N E R O S O C O M I T I A C
 D O M I N O , H E N R I C O
 C O M I T I A N A S S A V , S E R^{mi},
ac potentissimi Caroli Regis Catholici in Hollandia
vicario, CORN. AVRELIVS, S. D.

*

Decet principium.

ET quid interim oculos huc illucque vertimus? quandiu inter sacrum & saxum hæremus? Cur vltro nostram profiteri differimus insufficientiam? Si enim omnia quæ mundus habet preciosa tibi Comes inclyte offerendi nobis adesset facultas; longè tamen inferiora tuis in nos meritis meritò censerentur. Tanta enim nobis & Patriæ præstitisti, vt si totum vitæ nostræ tempus in tua occuparetur obsequia, non possemus cum sancto illo Iob in sua restituto, vel vno promille respondere, neque in eo quod tibi debemus par pari referre, neque in minimo compensare. At plurimum nos interea consolatur Aurelius Augustinus pater noster, nostræque militiæ princeps, qui planè confitetur, numquam ante Opt. Max. Dei oculos vacuam esse manum à munere, si circa pectoris sedem repleta est bona voluntate. Ergone debemus omittere quod possumus;

F s quando-

quandoquidem id quod debemus minimè
possumus? Absit. Nobisenim piissimum sal-
tem affectum, & locupletissimam volunta-
tem, dum res non suppetunt, conuenit ape-
rire. Virtutem itaque tuam & meritum,
Generose Comes, prædicare quidem atque
extollere, sed nulla rerum facultate possu-
mus remunerare. Quapropter quod manus
nostra minimè præualet, ipsum certè oris
nostri officium offerre non prætermittet.
Dignum est enim & rationi consentaneum,
vt vel ex fructu laborum ipse laudem acci-
piat, quem rerum gestarum dignitas cunctis
commendat. Moderatrix quippe omnium
rerum censuit antiquitas, vt dignum laboris
sui precium accipiat, qui publicis vtilitatibus
inseruire non detrectat. Paramus itaque vir-
tuti tuæ quantum maximè possumus; daturi
amplius si potuissemus. non vtique ista tem-
poralia, quæ temporis morbo deficiunt; sed
ære perennius monimētum, quod nulla vn-
quam obliteret ætas, nullus absorbeat ignis,
nullum denique seculum absumat. Quo-
circa ne nihil pro nostra tenuitate tam fideli
patrono & conseruatori nostro dedisse vi-
deamur: offerimus tibi, magnifice Comes,
hoc tenue carmen tuo dicatum nomini,
quod te apud posteros immortalem prope
efficiat.

efficiat. cui profectò Ægypti pyramides, Apellis tabulæ, & Lysippi marmora facile cogantur cedere. Omnia quippe stemmata, ceras & imagines, inciso sc̄q. in æ titulos producta annorum series, obiter demolitur. Sola scriptorū monumenta, ipsa etiam ætate, quæ suo morbo omnia debilitat, fortius inualescunt. Nec mirum cuipiam videri debet, vel tantillo te à nobis remunerari beneficio, cui etiam & nos & omnia nostra meritò debemus. Nam quòd cōmodum viuimus, quòd rem domesticam familiaremque saluam tenemus, quòd deniq. peregrinas in sedes dispersi non sumus, id omne tibi vni atq. adeo vni adscribimus; præter te nullum aliū, post Deū; nostræ salutis habemus authorem. Tuo vnus auxilio seruati sumus; qui & nobis alter factus es Iudas Machabæus, dum non solum Augusti castrum, sed & * Augustini ^{+ Hen-} claustrum tuo gladio protexisti. ^{donck.} Te itaque meritò Henrice nobiscum omnes maximo Reipublicæ præsidio sentiunt, & perenni in posterum memoria tenebunt. Atque utinam tua certè præsentia vultuq; honorando nobis aliquando frui liceret; videres procul dubio omniū nostrum in te vota propendere, gliscere desideria, & singulorū pectora tibi esse deditissima. Vale nostræ decus Batauiæ.

GENE-

GENEROSO MILITI
 DOMINO IACOBO DE
 LOCHORSTA, PRÆTORI
 LEYDENSI, CORN. AVRELIUS,
 S. D.

QVANDO QUIDEM tua benevolentia
 nihil omnium mihi certius esse per-
 suasum habeo; audeo vir ingenue Iacobe de
 Lochorsta literas ad te nostras mittere, &
 hoc opusculum tuo nomini peculiariter di-
 care. Dignum enim esse arbitror, vt qui à
 Carolo rege Catholico, nostroque principe,
 militaris gloriæ insignia accepisti, eius etiam
 vicario quem nostris præfecit in oris, since-
 rissimè, pro victoria quam apud Nouiopor-
 tum strenuè confecit, gratuleris. Ad hoc si-
 quidem & tuæ probitatis indicium, & sacræ
 imitationis prouocare debet exemplum.
 Leges igitur in hoc carmine quid tibi & ci-
 uibus; quid patriæ debeas & superis. Præ-
 terea quantis fit laudibus ille celebrandus
 qui publica priuatis antepondere non graua-
 tur. Idcirco enim præclara proborum ho-
 minum recitantur facinora, vt posteris ea stu-
 deant imitari, & eorum exemplis ad virtu-
 tis cultum excitentur. Ita enim olim Fa-
 bius Periclem; Portius Cato Curium; ita
 Cæsar

Cæsar Alexandrum; Brutus Iunium Gentilem imitatus, maximas quasque res gessisse memoratur. Nam ut olim industriis pictoribus ex Olympio Ioue Phidix, & sculptoribus ex Argolica Iunone Polycleti tanquam à veris archetypis effingere quippiam licuit: ita & tibi miles inclyte, & reliquis omnibus qui hæc attentè legent, eximium quoddam & præclarum virtutis monumentum licebit elicere. Quapropter, qui iam idem & militari & pratorio munere in Rhenanos apud Leidas ab eodem principe es sublimatus, incumbit tibi quàm maximè, modò in rem ciuilem modò militarem animum intendere. Nam quemadmodum, iuxta Peripateticos, animus noster duabus potissimum virtutibus illustratur; quarum altera, quæ sequenda sunt sequitur; altera, vitanda vitat: ita & rector siue præses duobus sit ornatus prudentiæ generibus necesse est. Rogas quibus? Legum positiuo, quod aiunt, & militari. quòd illo, quæ ciuibus sequenda sunt & fugienda, ingenuè noscit: isto, hostem fugat, & seditiones compefcit. His itaque, mi Gerarde, præmonitus institutis, ita iustitiæ trutinam & lancem seruare curato, ut in omnibus & tuo honori probè consulere, & ciuibus semper adesse videaris. Postremò te hortor,

hortor,

hortor, si tamen dignus & quidem is sum quem beniuolè audias, vt omnia gubernes & moderere prudentia, nec te tibi prauorum auferre finas consilia. Genitoris tui, quicum non inurbana nobis olim familiaritas fuit, te simillimum præbe. Is enim sese, dum in humanis ageret, in maxima constitutum voluptate arbitrabatur, quando cum optimis quibusq. viris quorum doctrina atque prudentia & ipse doctus pariter & prudens fieri posset, versaretur. Hæc vt audeam tibi persuadere & ad scribendum meingere, meus in te candidissimus induxit amor, vt tuus ille patruelis, imò & pater, Reuerendus inquam dominus & vir ingenuus D. Hermânus de Lochorsta, gratiosissimi Domini Traiectensis vicarius, & S. Saluatoris decanus. Huius enim pientissimæ dignationi suorumque omnium claritudini meritò & me & ingenium omne debeo: qui est vel vnus omnium dulce decus meum, vitæque præsidium & alter Mæcenas cui vt me totum in tempore commendes, oro quamplurimum. Vale.

DOMINO

95

DOMINO IOHANNI
BANNINGO CONSULI
HAGENSIS CVRIÆ MEO
MAECENATI OBSERVANDIS-
SIMO CORN. AVRELIVS
S. D.

MAGNOPERE lætor & gaudeo, vir
Consultissime Iohannes Banninge,
omnia tandem tibi pro summa dignitate
accrescere, ac tuis fortunam optatis vel con-
tra spem gerere morem. primumque te (vt
coram aspexi) firma esse valetudine. dein-
de etsi non quas debeo, saltem quas possum
tibi gratias habeo, qui tantum in me beni-
volentiaẽ semper impendisti quantum ex-
plicare non valeo. Immortale enim ac pro-
pe diuinum tuis in me tuorumque officiis
debeo beneficium; qui tuo solius intuitu per
Dominum meum Reuerendissimum D.
Hermannum Lochorst vicarium gratiosis-
simi Traiectensis generalem, ab exilio ad
sedem propriam, & ab ingenti afflictione
ad portum salutis sum reuocatus. Quod
etsi nunquam dignis neque illi neque tibi
valeo remunerare obsequiis; vnum tamen
duntaxat mihi reliquum est, & in mea pote-
state, vt memoria illud recolam sempiterna.
Ego

Ego tamen interim non immerito nullum
 tui laudandi pro dotibus animi atque inge-
 nij à Deo tibi collatis (fatebor ingenuè)
 locum prætermitto ; & quoad vires suppe-
 tunt, pauper dabo carmina vates. Carmen
 igitur hoc ad Hispaniarum regem Caro-
 lum prognosticum tuo nomini peculiariter
 dicatum iri volebam, sed non ab re neque
 temere, nisi mea me fallit sententia. Non
 enim facilè adduci possum, vt omnem il-
 lam veterem olim erga te gratiæ ducalis
 beneuolentiam (Philippum loquor) aut
 huic Carolo eius filio, aut per te aulicis eius
 compluribus, tum maximè Ioanni Syluagio
 Burgundiæ Cancellario, credam excidisse.
 Et quis eam rogo satis possit explicare seren-
 itatem & gratiam, quam tibi, Domine
 Consul, piæ quondam recordationis archi-
 dux Philippus, pro suo in amicos candore
 præ multis & quidem inter multos exhi-
 buit, quum ex Hispaniis rediens, patreque
 Maximiliano semper augusto in Germania
 visitato, per Lucemburgum Bruxellas pete-
 ret? Is enim quum iam nobilissimam Re-
 thiorum ciuitatem properaret, teque in-
 ter innumerabilem populi turbam, quæ illi
 obuiam veniebat, curru sedens prospiceret,
 mox ab insperato, te tuo appellans nomine,
 prior

prior salutauit & dixit; Eccum virum domine domine prætor Amstelredame Io. Banninge, ecce ipsum, quem tam sollicitè quæris atque videre desideras. O verè magnificentum & liberalem; ô verè amabilem & munificum principem; qui neque ambitu, neque itineris tædio victus, tam candidè suis sese offert amicis. Tum è vestigio te considerans equo in humum quanquam lutosam desilire, & chirothecas detrahere manibus adnitentem, vt ipsum digno cum honore & gaudio iam veluti reducem consalutares, omnino non permisit; sed te ocyus in oppidum subsequi iussit, familiarius cupiens tecum de rebus arduis commentari; cuius iamdudum fidem, pectus & obseruantiam toties in commissis tibi officiis expertus fuerat. ideoque ad maritimæ Gelriæ oppida gubernanda tuo in negotiis consilio, & tuo nihilominus in rebus gerendis vtebatur iudicio. Vnde & te Australem archimarinum & pelagi præfectum instituit; quòd tuam sibi haberet exploratissimam grauitatem, prudentiam, & iustitiam. Quod quidem officium quàm gnauiter administraueris, hostium capita palis affixa omnibus demonstrarunt. Cùm igitur mi domine Consul Iohannes Banninge tanta tibi fuerit apud

G

patrem

CORNELII AVRELI
DIADEMA IMPERATORIVM,
SIVE DE CORONATIONE
MAXIMILIANI IMPERATORIS,
DEQ. BONI IMPERATORIS OFFICIO.

*Oratio per eundem CORN. AVRELIVM compo-
sita in persona summi Pontificis, quando Imperatorem
coronat.*

QVANDO QVIDEM Imperatoriam
maiestatem, non legibus solum, ve-
rum etiam armis ornatam esse oportet, vt il-
lis ciues in pace foueat, & his in hostes forti-
ter vindicet: nostræ semper fuit consuetudi-
nis Ser^{me} fili, vt qui ea per nos decorari cu-
piat, eum paterno affectu tum admittamus
& obseruemus & veneremur, quum nos eum
præ cæteris virtute animi, & corporis robore
atque opibus præstare videmus. Credimus
enim & iam olim exploratissimum habemus
nihil posse inueniri nostris rebus magis con-
ducibile, quàm eum Imperatorem in quem
cumulatissimè ea congesta sint omnia, quæ
veteres legimus irrefragabiliter obseruasse.
Rogas quæ? Audi fili, & inclina aurem tuam
nobis, & nonnulla eorum tibi recitabimus
euidèter. Oportet itaque in primis eum qui
imperiali cupit diademate insigniri, irrepræ-
hensibilem esse & sine infamia atq. crimine,
morum disciplina probatum, frugalis vitæ,

sanctus

G 2

non

non auri prodigum, nec sibi sed ecclesiæ
 (quam & re & sanguine tenetur defendere)
 thesaurisare. Deinde, religionem colere,
 Deum reuereri, fide Catholica rectè im-
 butum, hæreses è medio tollere. His quoque
 gratiæ dotibus, naturæ dotes conuenit non
 deesse, vt se iustè magnanimum, perseue-
 räter fortem, modestè temperatum, utiliter
 liberalem, honestè magnificum, & aman-
 tē affabilem, omnibus valeat exhibere.
 Addimus iis imperatoriæ congruere maie-
 stati, vt eam omnis planè intelligat Christia-
 nus deliciarum esse ignarum, solis æstus-
 que patientem, frugali paruoque conten-
 tam cibo, balneorum nesciam, vmbrae &
 somnolentiæ negligentem, omnis denique
 laboris patientem. Præterea vt ad militiæ
 veniamus exercitia, egregiam in præliis na-
 uare operam, ciuibus assistere, summo co-
 natu hostes ecclesiæ profligare, nullum di-
 scrimen, nullum periculum, nullum deni-
 que mortis genus pro iustitia & æquitate,
 pro incolumitate reipublice, & pro omnium
 cōseruatione Christianorum, metuere. Pri-
 mum inire prælium, eoque confecto vlti-
 mum decedere, non suæ salutis fuga consu-
 lere, sed contra hostes fortiter stare in præ-
 lio Domini. Delectum facere militum,
 non oportuna

oportuna castrorum loca providere; lento-
 que, sed terribili ordine in aciem prodire,
 hostibus tubarum fonitu & clamoribus
 Stentoreis terrorem incutere; persequi fu-
 gientes & capere; suorum cateruam sine ho-
 stibus impar, an superior, considerare; mon-
 tem vicinum, nequid obsistat, inimicis præ-
 ripere: loci qualitatem aut congressus, ne
 sol aut pulvis aut ventus obsit, accuratissi-
 mè prospicere; ac ita demum se diuinæ or-
 dinationi & ecclesiæ precibus committere.
 Ceterum memoriæ proditum habemus,
 nonnullos Imperatores, quum admirabi-
 lem & diuinam propè Christianæ reipubli-
 cæ nauassent operam, immortales tum à
 mortalibus laudes accepisse, quòd eos vul-
 gus non humano sed diuino in lucem con-
 silio susceptos existimarent. Carolus et-
 enim ipse cui Magno cognomen est, quas
 pro Christiana republica ediderit operas, ne-
 mo omnium est qui ignorat. Hunc ut præ-
 decessores nostri memoriæ prodidere, noui-
 mus ferendi auxiliij gratia Romanæ Eccle-
 siæ, in Italiam innumerabilem exercitum
 traiecisse, hostibusque prælio fractis & pro-
 fligatis cum victore exercitu sese in Gallias
 recepisse. Sex præterea lustrorum spacio,
 cū obstinatissimis Saxonibus, collatis signis

dimicantem, eum ita demum superiorem
 in sua rediisse, hostesque coactos Christianæ
 veritati, relictis idolatriæ spurcitiis & errori-
 bus, accedere. Omittimus illas omnium am-
 plissimas quidem victorias, quibus gloriosif-
 simus ille Imperator de Sarracenis & Hi-
 spanis triumphauit. Nec aliorum fert animus
 gesta referre principum, quod nimiū & plus
 æquo pro angustia tēporis nostra esset pro-
 uehenda oratio. Hoc vnū dixisse modò suf-
 ficiat, præclaros omnes omnia sua consilia,
 vires & ingenia, ad tuendam Christianitatis
 rempublicam infatigabili animo contulisse.
 Eos tu serenissime fili non solum mirari, sed
 etiam imitari & potes & debes. Et quid di-
 cemus? Nisi tu eas & quidem tam singula-
 res tibi ab optimo maximo Deo naturaque
 dotes (vt accepimus) concessas, ad Christia-
 norum gloriam laudemque contuleris, om-
 nes in te frustra collatas haud immeritò po-
 terit vnusquilibet affirmare, & fateri te vnū,
 proh dolor, fuisse Imperatorem, qui Roma-
 num infaustis auibus dedecoraueris Impe-
 rium. Et quanquam plurima sunt virtutum
 genera, quæ à Cicerone, Cneo Pompeio at-
 tribuuntur, nec abiiste secernendum esse
 volumus; tamen in eo potissimum studio te
 cupimus expeditum inueniri, vt laborem
 tuum

tuum in obeundis negotiis, fortitudinem in periculis, industriam in rebus bellicis & familiaribus, celeritatem in conficiendo, consilium in prouidendo, & æquitatem in iudicando admirentur & celebrent vniuersi. Verum enim verò, quoniam hæc omnia & forsitan digniora non diffidimus in te inueniri posse: (nisi à tuis degenerare velis progenitoribus) serenissime fili, si ex more maiorum tua sponte & integerrimo corde paratum te offers ad præstandum nobis fidelitatis iuramentum, secundum literas imperiales aurea bulla munitas, & in Romanæ ecclesiæ archiuis diligenter repositas, accede huc, & coronam imperialem tuo capiti imponere non tardabimus.

Post hæc summus Pontifex accepto iuramento accedens inungit eum in Imperatorem, & capiti coronam imponit, dicens:

ET quoniam tua sponte atque vltronea voluntate hoc te fili sacramento astringisti, vt nunquam à Christiana republica deficias; quin ei, vbi casus tulerit, præsidium præstes, eiusque hostes propellas, atque vt vno omnia explicemus verbo, eum te facile exhibeas, qualem optimum decet esse Imperatorem: iccirco diadema sacri Imperij

tuo capiti imponimus, & auctoritate Dei ac B. Petri te in caput omnium Christianorum sacro inunctum chrismate constituimus. Tu ex hoc pro tua admirabili diuinaque virtute, sub Christi optimi maximi signis enixissime militabis, atque Christianam rempublicam, quo ad eius per te fieri potest, tueri semper conaberis. In hunc maxime modum inuictissime Imperator & serenissime fili, dignissimis ab omni populo celebraberis laudibus: & cum ab hac mortali vita (quod Deus omen auertat) decesseris, piorum locum & sedem consequere. Hac nos proculdubio mente sumus, & fide stabili credimus, imò & constanter de Omnipotentis confisi clementia, eum sacrorum collegiis inferendum asserimus; qui hæreditatem Domini de manu hostili eripere, & ecclesiam Christi defendere destinavit. Neque enim fieri potest, ut tu qui sanctè iusteque posthac vitam institueris, & sanguine tuo atque gladio Christi iniuriam vindicaris, beatitudine non perfruaris sempiterna. Vade in hac fide atque fortitudine quocunque te ecclesiæ casus vocauerit, & Dominus tecum erit in omni loco, virorum fortissime. Ito in pace.

Excusat

Excusat se Imperator quòd non temere hoc munus acceperit, sed sola pietatis gratia. quam exponit, & domino Papæ gratias agit.

MIRVM si non miraberis S^mc Pater, cum sacratissimo fratrum tuorum collegio, me plurimis forsitan principibus, & robore & diuitiis & potentia longè inferiorum ad hoc excellentissimum imperatoriae dignitatis officium aspirare. Verum si rem ipsam boni consulere dignaberis, & me in his (quæ dicturus sum) haud grauatè exaudire, intelliget planè s. t. me non temerè aut ambitione inductum, vt istud tantæ molestiæ munus, (vt verum fatear) obire audeam: sed zelo quodam, nescio cælestine fato, an numine afflatum, ad omnipotentis Dei honorem, qui spretis omnibus Isai filiis, solum Dauid humilem elegit, hoc me attentare dumtaxat voluisse. Cùm enim nuper acciperem à narrantibus, solâ progenitorum meorum incuriâ Turcas à Christianitate duo propè Imperia, duodecim regna, & nongentas pænè vrbes abstulisse; indolui fateor, & vltra quàm credi potest, in me ipse contabui. Magnus etenim ille Philippus, à quo genitor meus sibi nomen sortitus est, quum esset in conuentu Ratisponensi, adeò

ab Ænea Siluio (qui tum ibidem imperatorias agebat vices) de Turcarum in Christianos immanitate perorante, ad expeditionem in ecclesiæ hostes animatus est, vt non sine lachrymis, sanctè iurauerit se illi bello mox commodè affuturum, crucisque signaculum à Calisto Papa acceperit. At nescio quibus de causis aut certè fatis repugnantibus, omissum est tam necessarium tamque expediens prælium, nisi quòd res vti vno impetu mota, ita etiam facile sæpius residet, aut principibus ipsis forsitan ob voluptatem rem tantam omittentibus. Sed neque nos præterit, eundem quem diximus Philippum, ad Æneam Pium tum Pontificem, quum Nichone ageret, moturus inde in barbaros, oratores suos misisse, qui eius moram excusarent, quòd tum vndique intestina (proh dolor) bella resurgerent, neque facile esse, sua defendere & exteris interesse. Germani enim partim in se, partim in Pannonios ad arma properabant. Excitabantur Britanni eadem tempestate, duplici factione, quarum altera veterem in insula regem, altera fugato veteri, nouum in officio retinere conabantur. Hispani præterea eodem in tempore Barchinonensibus auxilio futuri, quos Aragoniæ Rex armis Gallorum adiutus

adiutus, bello premebat, omnia deturbabant. Et quid tum abauus meus senior ille Philippus equidem debilis ac ætate pressus ageret, in horum ferè medio constitutus, nisi suorū futura timere spolia, inuasiones & rapinas si abesset? Verumenimvero vt voto suo vel specie tenus satisfacere, & ecclesiæ rebus omnino nõ deesse videretur, collecto grandi suorū exercitu, & valida nauium classe, misit filium suum quem vnice diligebat Antonium (Borgundiæ nothum vocitant) vt ob indictum Turcis bellum eius suppleat vices ac promissum. Is igitur vbi post plurima maris pericula tandem in Calabriam appulit, accepit à Duce regionis literas Philippi sigillo cõsignatas, quibus mādabatur prouincialibus loci, vt Antonium, si quando illuc venisset, morti adiicerent. Contretat Antonius literas, & patris sui sigillum aspiciens mirum in modum obstupuit, nihil sibi conscius aliquando perpetrasse quod genitorem suum offenderet. At mox hoc sola aulicorum factum esse persentiens perfidia, domum redire maturauit: ne quod in se tam enormiter factum excogitatumque doluit, etiam ipsi in patrem Philippum molirentur. Accessit his insperata mors summi Pontificis, qui tum iturus in bellum quod

quod Turcis indixerat, classem iam paratam in portu Anconitano, ducemque Venetorum Christophorum & Christi conmiliones habuit, relictis collegio Cardinalium, in usum nãualis belli & triremium, sexaginta milibus nummũm aureorum. Quare sublato totius Christianitatis capite & pastore, oues dispersæ sunt, & quique in sua rediere, omnisque illius expeditionis apparatus & copia in spongiam imò in spumam (quod fertur) abiit, & redacta est in nihilum. Postremò quid de proauo meo referam imperatore Frederico tertio, quem vulgò ferunt aut ex Iudæorum tributis adedò auaritiæ deditum vt expensas ad prælia cauerit, aut certè somnolentiæ, vt in neutralitate (quam dicunt) summam sibi pacem constituerit & quietem. Etenim dum frequẽtes pro Christiana republica conuentus, tum in Italia, tum in Germania, celebrarentur, & iam capta Constantinopoli haud minimam paternæ hæreditatis suæ partem in Romondiola à Turcis audiret occupatam; vix potuit excitari vt obstaret, forsitan suapte natura pacis quàm belli amantior. Quamobrem quidam Cardinalium (qui tunc legatus aderat) dum nihil certi in tanta rerum anxietate & angustia decerneretur, sed diætã diætã
semper

semper páreret, in hanc maximè sententiam, & quidem longa satis epistola ad summum rescripsit Pontificem: Si ita, inquit, sanctissime Pater, postea pugnabimus, uti nunc stertimus, proculdubio iam vicimus & triumphamus. Sic igitur & similia mecum repetens, confestim animo destinaui, (Deo mihi propitio facto) hanc meorum negligentiam resarcire. & vitam meam, meaqué omnia pro ablatorum recuperatione promptissimis votis exponere. Si in hoc, B. Pater delinquo, precor mihi ipse ignoscito. Non enim excidit nobis neque subterfugit, quantis sollicitudinibus & curis, nedum miseriis & periculis, hæc vestis qua me decorasti referta sit, ita ut ne humi quidem iacentem, eam tollere vellem: sed nescio quibus inflammer desideriis, aut etiam fatis impellentibus, ut quietus esse non permittar, donec hanc ipsam patrum meorum maculam atque dedecus, aut meo sanguine, aut certè egregio quouis pro ecclesia Dei, subeundo facinore, & abolere, & abluere mihi concedatur. Alteram, atque adeò urgentem causam quæ me licet immeritum, ad hoc impulit munus subeundum, iste nunc Heraldus inter prandendum & calices tibi, si placet, mea voce coram recitabit.

Supplicatio

DEO

Petitio regis Romanorum, qua petit ut summus Pontifex iubeat in secundis mensis post tubarum clangorem Heraldum eius in medium venire, & visionem Domini sui super statu ecclesie atque Romani Imperij pronunciare.

QVANDO QUIDEM nunc reuerendissime Præsul Apostolice, bellaria passim apponuntur, obsecro priusquam omnia conuoluantur, ut dignetur B. T. meam audire Apocalypsim & visionem, qua vel maximè accensus sum, hoc obire munus imperatorium, hancque difficillimam subire prouinciam. Quam equidem breuitatis gratiâ ante coronationem haud temere prætermisi: sed iam per nostrum Heraldum (si non excidit) tibi B. pater recitandam promisi. Omnia enim auditu sunt dignissima & miranda quædam atque iucunda sanctique documentis pietatem sapientibus refertissima, quibus facile profertur, quid in primis mihi sit cauendum, deinde quid tibi, quid me pro officio & quid T. B. deceat. Iube igitur ut reticentibus lituis in medium præco noster procedat, & veluti voce mea, quod mihi diuinitus reuelatum est, hic in communi omnium conuentu referat euidenter.

Mox

Mox Heraldus accedens, præmissa salutatione, ita inquit. Quòd mihi tam nobilis mandatur seruitus v. Pater, magnopere lætor. Nihil enim præstantius, nihil cordi meo iucundius accidere potuit, quàm vt à Domino meo Rege tibi deditissimo ad te mittar nuncius & relator. Audiant igitur omnes voce quidem mea, sed ex verbis & persona domini mei quod eos haud mediocriter instruat & ad melioris vitæ frugem vehementer inflammet. Deinde prolatis tabulis, vice & nomine Regis ait: Quadam tempestate, dum venatu veniens, graui prælassitudine, somno oppressus essem: subter vnam Iuniperum, viridi in cespite me compono, circumstantibus me ad vigilias ministris primipilaribus ac præfectis. Vbi quum iam placidè vtrumuis in oculum obdormirem, videre mihi videor aquilam imperialem desuper in arbore confidentem, expansis quidem alis, sed pennis raris, vnoque priuatam capite, altero satis debili & pendulo, quibus olim & in orientem & occidentem cæli plagam solebat respicere; præterea oculis cæcutientibus, & cæsis, lingua præfecta, deplumi collo, & digitis pedum exunguibus, macieq; confectam præesurie. Post hæc desuper aquilam in ramis,
picum

picum residere conspicio, quem cum vocali garritu & subitariis saltibus, deridere, minari, incumbere, insidiari, prædamque præripere, & tandem ab ilice deturbatam, longius insequi & profligare. Tum astare mihi e regione visus est hastam manu ferens facer Quirinus (Romani Romulum dicunt) qui hoc me sermone amicè compellabat: Viden' mi fili, aquilæ nostræ senectâ, esuriē, & miseriam, multisq; afflictam iniuriis. Scisne, quid ista sibi meo in regno portendant? quod ego quidem in Roma primus occiperam, & filio meo primogenito Armælo (quem ex coniuge Bisantea filia Chusethæ matris Alexandri susceperam) gubernandum reliqui? Auribus igitur percipe quæ dicturus sum, & memori mente ea reuolue frequenter. Aquila, vno priuata capite, Constantinopolitanum significat regnum (quod filio meo Varbano in Bisancio vrbe matris suæ Bisantæ, cui & Alexandrinum quidem filio meo Claudio reliqui, quasi in vnum coalitum est caput, vnum constituebant Imperium Oriētis) iam prorsus à Turcis, Romanis ablatum esse. Alterum præterea quod aquilæ remansit caput, sed debile fatis, Romanum signat Imperium, à prima gloria nimium excidisse, & iam omnino prope

prope interitum esse; nisi accuratissimè pro-
uideatur. Alas profectò habet expansas, ad
defendendum contra Barbaros Imperium:
sed raras obtinet in eis pennas; quando-
quidem pauci admodum sunt principes, qui
assistere ei & opem ferre conentur. Cæcios
insuper & cæcutientes tibi visa est habere
oculos: quoniam auaritia exceçauit primates
eius: omnes diligunt munera, & sequun-
tur retributiones. pupillo non iudicant,
causa viduæ non ingreditur ad illos, & op-
pressis non subueniunt. omnes quæ sua
sunt quærunt, non quæ Imperij. principes
eius infideles & socij furum. Quapropter
omne caput languidum, & omne cor mæ-
rens. nec est qui contristetur super contri-
tione domus Ioseph, & pauperum terræ.
Linguam quoque eius vidisti præfectam:
quòd omnes adiurati eius facti sunt veluti
canes muti, nescientes latrare aduersum eos
qui imperio detrahunt & aduersantur, nul-
lam prorsus ei exhibentes obedientiam ac
honorem. Muti profectò sunt qui retinent
verbum in tempore salutis, & pro iustitia
certare vsque ad mortem metuunt. Vngues
postremò habet in pedibus detruncatos,
quoniam omnis fortitudo eius & potestas
propter inextricabiles regum exorbitantias

H

& dissen-

& dissensiones iam penitus ablata est atque defecit. A planta pedis vsque ad verticem non est in ea sanitas. Regionem eius alieni deuorant, & desolata est quasi in vastitate hostili. Quid multis? Picus eam desuper irridet & infestat, persequitur & profligat. Et quidem temerè minus. Is enim primus Laurétum & Latinorum rex, & Circes carminibus quòd eius amorem sperneret, in auem sui nominis mutatus; præsens haud immeritò deridet Imperium, quod à suo vsque adeò degenerauit, vt præter nomen & titulum, ne Imperij quidem habere speciem videatur. Quotus enim quisque Imperatorum est hoc in tempore, qui cum Octauiano, bella & simultates excretur; cum Tiberio, literarum peramet scientiam; cum Vespasiano; omnium facilè iniuriarum obliuionem; & cum Tito eius filio, in ciues clementiam, liberalitatem, honorificentiam, & pecuniæ contemptum. Ad externos veniam quorum virtute magis Romam creuisse constat, quàm eorum qui in Italia orti sunt. Quis rogo Imperatorum nostri huius sæculi poterit inueniri, qui tantam cum Nerua in ciues habeat tributorum indulgentiam, & qui afflictas releuet ciuitates? Quis obsecro nunc tantam cum Traiano in

no in re militari diligentiam, in ciuilibus lenitatem, in erigendis miseris largitionem amplectitur? Quis denique cum Helio Adriano tam moderatam legum seueritatem, tam incredibilem cum Antonino Pio iustitiam & æquitatem, qua veluti totius sedebat arbiter orbis, modò insequitur? Quis etiam cum Aurelio Marco certare flagitat, qui tantam cum ciuibus concordiam, tantam vitæ tranquillitatem & postulandi verecundiam habuit, vt solus omnium post me, digno honore cælo receptus esse credatur? Hæc ego Romulus sed Ethnicus. de paganis Imperatoribus atque profanis refero, dum tibi regis Pici in aquilam derisum & scommata nitor ostendere. At longè sagaciùs & sacratiore mysterio hanc ipsam irrifionem constantissimus tibi edisseret Constantinus, qui maximus tuæ religionis extitit propagator, qui que (me abeunte) mox coram astitit, vtpote tum religione, tum tuorum gratia tibi satis astrictus, vt deneget nihil. Is enim dum adolescens à Galerio Romæ, specie religionis, pro patre (qui tum apud Anglos agebat) obses teneretur, fugam arripiens celeriter in Britanniam peruénit. Et fortè illis diebus, ibidem compositis ad pacem rebus, Constantium parètem vltima

H 2 fata,

fata, frequenti & anhela febre perurgebant. Quo mortuo, cunctis qui tunc aderant an- nitentibus, sed præcipuè Croco gentili tuo, atque Alemannorum rege, idem Constantinus Imperium accepit. Minimè igitur molestum ei fuerit, altiora quædam de Pici garritu in Aquilam, tibi enarrare, qui & tuus est religione, & tuorum favore coronatur. Sic conditor Romæ Romulus abiens ait, & confestim astare mihi video Constantinum Helenæ ex Constantio filium Imperatorem religiosissimum. Is hilari vultu ad me respiciens, Tibi, inquit, ô fili superûm gratia missus sum: vt quæ Armaëlus Romulus mihi differenda reliquit, tibi modò propalam manifestem. At ne te ex venatione fatigatum diutius teneam: paucis quæ restant accipito. Omnes igitur Pici Martij gestus, fannas & insultus, & Aquilæ collum deplume, atq; alia quæ in ea vel trunca vel debilia vidisti, sacri Imperij lapsum & declinationem atque (vt verum fatear) interitum (quæ omnia principum defidiâ contigerunt) intellige. Proh nephas! Ego illud quantum ad me pertinuit (vbi sororem Constantiam Licinio Mediolani coniugem tradidi, & Martinianum officiorum magistrum Byzantij Cæsarem creaueram) gloriosissimè rexi & ampliaui.

ampliaui. Primus omnium, caput perpetuo diademate cinxi. rebus multis, populo commodissimus fui. legibus seuerissimis factiones sedare & calumnias; artes nutrire bonas, literarum præcipuè; ipse quoque legere, meditari, & scribere, audire legationes & querimonias pronunciare: domi prudenter & sanctè, foris strennuè & fortiter agere; sed super omnia decorem domus Dei magnificè amplecti, operosa Christo erigere templa; Diuinos augere cultus, sacerdotium venerari, ministris ecclesiæ regaliter prouidere, nihilque eis detrahare aut imminuere. quod tuorum plerique non sine dedecore perpetrasse cognoscuntur. Nam clamor pauperum & christorù Domini ad superos iam ascēdit: qui per tuos proceres, sub barbaro quodam amortisationis titulo atque diplomate, ad nudam vsque cutem euiscerantur, & sine misericordia à tuis corroduuntur. Hæc tibi ex me sequenda recitauit (neque enim adulatio neque laus propria mihi iam nocere potest qui in portum appuli) vt velex his conuicias, quid te imprîmis deceat qui Imperialem ambire videris coronam. Verùm, ista quæ sint, alia oratione cum tempus rerum agendarum affuerit, à tuis docere Episcopis: nunc reliquam vi-

118 CORNELII AVRELI
sionis tuæ partem exponere curabo. Picus
itaque (vt vidisti) aquilam deridet, infestat
& impingit, dum plurimi sunt hac tempe-
state, qui maiorum decreta contemptui ha-
bent, aspernantur & impugnant. Hi sunt
qui variis circumferuntur desideriis, modò
nigrum amaræ bilis, albo hypocrisis; modò
viride hilaritatis, fusco mæstitiæ palliantes;
instabiles, superbi, simplicium derisores, cu-
pidi, semetipsos amantes: ingrati quoque
& potentum proditores, sine affectione, sine
fœdere, sine pace, proterui, voluptatû ama-
tores magis quàm Dei: habentes quidem
expennis instar pici, simulatæ speciem pie-
tatis, at minimè virtutem: blasphemi, mur-
muratores, sermonibus sanis contrarij, lan-
guentes, circa verborum pugnas & aniles
quæstiones, euangelicam puritatem suis le-
nociniis contaminantes. Qui spiritibus er-
rorum attendunt, & dæmoniorum doctri-
nis in hypocrisi, semetipsos segregantes, &
secundum desideria sua ambulantes in im-
pietatibus, tumidi, proprio sensu pro suo, ar-
bitratu inflati, animales, spiritum non ha-
bentes. Hæc de gesticulatis pici in aquilam
illusionibus. Collum præterea quod in
aquila conspexisti deplume, Imperatorem
exprimit sine dilectione, sine discretionem, &
sine

zigno

H

sine

sine fama nitente, qui non (vt collum) omnia membra Ecclesiæ & caput connectit, atque alimenta in totum corpus transmittit, sed illud sua indiscreta exactione grauans dissociat & confundit, magis se impugnatorem quàm Imperatorem exhibens, non pius se gerens Traianum sed impium tyrannum. Quid multis? Qui Ecclesiam suscepit paternaliter tuendam, eam magis sua pellectus quasi meretrice auaritia turpiter lacerat: & quam munificentia liberali de suo locupletare debuit, proh dolor, concessis spoliat, aut contra omne ius & consuetudinem vetustissima euacuat immunitate. Postremò nitorem famę suæ veluti dudum fulminantes in collo plumas perdidit: qui neque suo consulit nomini, neque Deum reueretur aut homines metuit, neque vlla in pauperes Christi flectitur misericordia; nec meminit, veteres, fiscum solitos vocitare lie-nem, quòd eo succrescente, reliqui artus contabescant. At verò boni Imperatoris est quem te in omnibus sequi decet, discretè omnia agere, magisque ab omnibus amari velle quàm timeri, & super omnia temeritatem fugere; satis celeriter fieri quicquid commodè geritur. nunquam genti cuiquam nisi arduis de causis bellum indicere;

H 4

pacis

pacis quàm Martis amantiorem esse: præci-
 pitationē animi & inconstantiam odisse: er-
 ga ciues versari clementissimè, in amicos fi-
 dum existere, spadones & adultores, non
 secus atq. vestium tineas aut forices, Palatio
 eiicere: nunquam iniuria accepta, excepta
 sola Dei, ad vlciscendum inconsultè duci;
 placidum se affatū, & conuiuuiis comem, at-
 que magnificum præbere; beneuolentia mi-
 rabili necnon perpetua, se ciuibus conci-
 uem, imo & patrem exhibere: militum lu-
 xuriam refrenare, profusiora stipendia com-
 primere; nec solum in hostilibus præliis, sed
 etiam per legitimos tramites calumniarum
 iniquitates propulsare. Litteratos colere,
 honoribus probos afficere, nec absque ho-
 rum consilio quicquam attentare; Ecclesiæ,
 eiusque ministris viribus totis incumbere,
 reuereri, promouere. Et vt vnico verbo
 complectar vniuersa, quæ præclarum decent
 Imperatorem; sceptrum eburneum quo
 insignietur dextera tua, docebit te vt nihil
 non rectum imperes. Aquila verò quæ
 vel huius fastigio sceptri iuxta Homerum
 infidet, aut hodierno ritu Imperiale vexil-
 lum occupat, hoc tibi portendit, vt ad cæ-
 lestia mente subuolitans, aquilinis oculis
 quæ humi sunt despicias. Postremò aurea
 caput

caput accingêris corona, vt in primis quamplurimum ipse sapias: consilij autem gratia sapientum caterua te semper comitetur (aurum quippe sapientiam mysticè signat) ne quid vt homo per errorem pecces; deinde curare continuò quæ recta sunt, nequid contra animi iudicium & rationem peperam corrupteque perpetres aut efficias. Hæc si animo tibi sunt ô fili omnia obseruare, erimus procul dubio tibi bonus odor in ore omnium Electorum Imperij, & in Romanorum regem assumêris. Deinde ad summum contédens Pontificem, omnia iura, regiones, & bona quæ olim ei largissimè concessimus, te conseruaturum pollicebere ac iuramento obfirmabis. Bene optime, nihil æquius. At non vnum est quod me haud minimè lædit & grauat; eum scilicet præter hæc omnia aliunde insolitis mendicare indulgentiis, quæ fidem simplicium magis contaminant quàm ædificant, dum eas ipse per suos veredarios quasi vanales certo sub ære exponit. Si ei omnia quæ dedimus, non sufficiunt, tu obsecro ex tuis addito alia, vt vel sic in vulgo sine auaritia videantur mores esse eius, quem tanquam numen aliquod habemus & colimus in terris. Sed siquid hæctenus vtrimque erratum est, vterque

H s resipiscat,

resipiscat, suscipiantque montes pacem populo, & colles iustitiam eius requirant, ne fortè quis temere sed verè dicat: Leo rugiens, & vrsus esuriens, Princeps impius super populum pauperem. Verum enim verò hæc subrepens primum & adhuc tenera in vtroque vestrum cupiditatis labes, facile recidet, si egentis Domini Saluatoris nostri volueritis semper meminisse. Huic enim ad passionem eunti, duo per Apost. Petrum gladij præsentati: duo in vobis, tanquam duobus totius Ecclesiæ primariis capitibus, notant requirenda: in summo Pontifice gladius salutis exquiritur quod est verbum Dei, quo paganos ad Christi fidem reuocet, quo fideles in bono consolidet. In Imperatore gladius virtutis necessariò requiritur, vt habeat quo Ecclesiam tueatur & hostes eius strangulet. Arripiat itaque Pontifex gladium suum vt audiatur procul vox eius & nomen, dicente Propheta: Leo rugiet, & quis non pauebit? Imò inquam Leo rugiet, & formidabunt filij maris, ita vt in ore Leonis fauum mellis singuli inueniant: dulcedinem vtique mutuæ charitatis, & delicias cælestis pabuli. dum semper sarcientiæ pacis studium habet cum Iuda Machabæo, & exhortationis verbum, de quo legitur:

Similis

Osca II.

Similis factus est Leoni in operibus suis.
 Leo enim animosus est & liberalis, apertif-
 que dormit oculis. Audacem quippe for-
 tuna iuuat, liberalem omnes diligunt, dis-
 cretumque venerantur. Neque hoc præ-
 tereundum putem, fuisse in fabrica templi
 Salomonis, cælatos non tantum Leones, sed
 & Boues & Cherubin, ut is qui solus toti
 præfidet Ecclesiæ, sit iustitiæ viribus fortis,
 ut leo; modestiæ legibus commodè liga-
 tus, ut bos, & ita demum scientiæ luce dota-
 tus, ut Cherubin. At verò nunc ô Impera-
 tor mihi admonendus es, ut qui aquilam in
 armis portas, aquilam studeas imitari. Hæc
 itaque avis infatigabili est volatu, clarissi-
 mo visu, & mirabili odoratu. Tu ergo in-
 star aquilæ in alta virtutum volare conten-
 dito, & ad cælestia pro viribus subuolitans
 terrena quæque despice. Illuc præterea
 frequenter oculos flecte, vbi merces tua
 magna nimis est reposita. Pullos tuos, Ec-
 clesiæ dico filios, sub alas tuas suscipe, con-
 grega & defende. Vbicunque cadauer aut
 foedæ hæreseos aut perfidiæ senseris, confe-
 stim adesse curato, & mox iustitiæ gladio
 illud à sano Christi corpore separato. Hic
 tibi fit labor, hæc ars, hoc studium; qui si
 mea

mea non spreueris monita, eum te facile
 præbebis Imperatorem; qui & Deo & ho-
 minibus sit quàm gratissimus. Vale, & me-
 mori quæ dico mente reuolue. Hæc ubi
 dixerat Constantinus, mox tenues est ef-
 fusus in auras: & ego experrectus confe-
 stim ad te sanctissime Pater properaui, vt
 me tibi & Ecclesiæ consecrarem.

EX BA-

EX BATAVICA HISTORIA

GERHARDI GELDENHAVRII
Nouiomagi.

MULTIS ante CHRISTVM
natum annis, Bato Regis Cat-
torum filius, nouercalibus pe-
titus insidiis, à patre discessit,
nobili gentis suæ iuuentute, &
haud mediocri popularium numero eum co-
mitantibus.

Erat autem Bato, statura procera, forma
conspicuus, fortis viribus, militaris rei peri-
tissimus, aditu facilis, ac in primis summus
popularium suorum amator.

His regis dotibus vt nouercam in odium,
ita bonam Cattorum partem, in sui amorem,
pellegerat.

Secessus verò sui mense secundo, Rhe-
num eò loci, vbi in duo quasi cornua diui-
ditur, cum suis omnibus traiecit, legatosq;
ad Menapium Tungrorum Regem socerum
suum misit, orans vt genero consulat, quo-
nam in loco minima cuiusuis iniuria consi-
dere posset.

Tungro-

Tungrorum rex, ubi legatos audiuit, Mosam traiecto ad Batonem properat, quem sibi occurrentem amplectens in arcem Magum, quæ ad Mosæ ripam est, excepit, & secessus causa comprobata consilium dat, ut ab eo loco ubi Rheno traiecto confederat, ad Mosam Vahalisque confluentem usque regionem cultoribus vacuum occuparet.

Quod quum Bato seniorum nobilitatisque consilio, genti suæ indicasset, Tungri consilium approbant, & in Rheni ripa casas erigere cœperunt.

Bato verò, socero ad Tungros reuerso, haud procul à Mosâ in conspectum Magi, arcem extruxit, quæ conditoris nomen Batoburgum in hunc usque diem retinet. Eodem tempore & Cattuicus aliquot passuum milibus supra Batoburgum, in veterum consanguineorum memoriam edificari cœptus.

Quum autem Rheni ripa, & quicquid agri inter Mosam & Vahalim (quæ Mosaualia dicitur) tantæ multitudini non sufficeret, Insulam etiam intra Rhenum Vahalimque sitam ad Oceanum usque inhabitare cœperunt, Batauorumque insulam nominant. Et sicut in Mosaualia Cattuicum terminum regionis esse placuerat, ita & eiusdem nominis ad Oceanum quoque pagum constituere.

Et ne

Et ne in Insulam facilis patèret traiectus, in initio ipsius arcem construxere, quam Loepeckam, id est cursus angulum nancuparunt.

Cùmque Bato summa equitate præset, & non paucos vicos, pagos, municipia & arces extrueret, eas nobilitatis suæ nominibus appellandas curavit.

Tandem regij alicuius palatij construendi consilium capit, in quo tam Insulanis quàm Mosaualianis ius dicere commodè possit. Quùmque iubente rege, architecti totam Batauorum regionem diligentius perlustrassent, indicant se collapsæ cuiusdam arcis vestigia, in editiore colle, quæ pro ripa Vahali adiacet, paululum infra eum locum ubi primum traiecto Rheno castra locarant, vidisse, quo regia adificanda, iuri dicendo, ditioni tutanda, nullus esset aptior. Inquirat Bato à Tungris, quisnam arcis illius fundamenta olim iecerit. Narrant ij, potentissimum olim Galliarum Regem Magum, Ditis filium, ibi nominis sui arcem adificasse. verùm illius filios in interiorem Galliam abeuntes eam neglexisse, & iam à multis annis nemini inhabitatam esse. Animatus hoc responso Bato, locum adiit, indeque superam Insula partem prospectans & à sinistris agrum fertilissimum, à dextris verò, collium, vallium, sylvarumq̃

uarumq̃

uarúmque amœnitate, ac fontium scaturigine captus, restaurari, & muro triplici ornari simul & muniri, eamque Nouiomagum ab innouatione dici iussit.

Mortuo Batone, filius ipsius Hesus, Batauorum rex, totius gentis acclamatione saluatus, Nouiomagum, ubi natus erat, mirum in modum domibus auxit, ita ut inferior oppidi pars, ipsius nomine, Hesi mons in hac vsque tempora vulgo dicatur.

Post hæc communi Batauorum consilio Nouiomagum regia & caput gentis constitutum est; cœpitque Batauorum nomen, non solum per vicinas Galliarum regiones, verum etiam per Italiam & longius distitas prouincias celebrari.

Mos quippe Batauis erat, iuentutem quæ ab agris colendis vacabat, militari & in primis equestri disciplina exercere, atque ita exercitos in exterarum regiones ad stipendia faciendam mittere.

Itaque factum est, ut bello Mithridatico aliquot Batauorum cohortes, sub Lucio Casare, tum Achaia proconsule, patre Iulij Caesaris, militarent unà cum Carolo Inacho Tugrorum regis filio. Horum tanta virtus & fortitudo fuit, ut Senatus populúsque Romanus Regem & gentem Batauorum amicos
Senatus-

Senatusconsulto ac plebiscito declarauerit.

Iulius autem Caesar mortuo patre suo, Batauorum cohortes in summo honore semper habuit, hos corporis sui custodes constituit, his primam Aquilam in dubiis bellis credidit, horum potissimum opera Britanniam subegit.

*Durante etiam bello Gallico, Caesar No-
uiomagum usque descendit, & in amicitia
sua erga Batauos memoriam, arcis partem
qua Vahali imminet, Romanorum more per
suos architectos & fabros, aduersus aquarum
impetum muniri fecit, ab ipsoq; ea structu-
ra, domus auxiliaris Batauicè, Dat hufz ter
hulpen, nuncupata est.*

*In bello verò Ciuili, Batauorum cohortes
Pompeianos vicerunt & Pompeium in fu-
gam verterunt.*

*Mortuo Casare dictatore, fidelissimi in
Romanorum amicitia ad Vitellij imperium
usque Bataui perstiterunt. Augustus quo-
que Octavius in comitatu suo multis annis
eos detinuit, & Tiberius corporis custodes
delegit.*

*Sub Druso verò & Germanico, strenuam
Romanis operam pace belloq; iam clari, na-
uarunt.*

*Regnante autem Caligula, nonnihil tam
I insani*

insani principis imperium detrectantes, Romanis restiterunt.

Sub Claudio, reddita illis pristina libertate ac dignitate, crebris per Britannias vicloriis claruerunt.

Neronis verò, ac matris eius Agrippina, corporis custodes veteri more constituti, tandem à Galba contumeliis affecti, in patriam rediere.

Vitellius Caesar, quum Batauorum fortitudini, victos Othonianos, acceptum referre deberet, beneficiorum immemor, luxu & auaritia praefectorum suorum, eos ad defectionem adegit. Hinc atrox bellum inter Batauos & Romanos exortum est. Manente hoc bello, Nouiomagum Batauorum oppidum, ab ipso gentis duce, quia id aduersus hostes defendere nequibat, succensum est. Tandem aequis conditionibus ab armis discessum, manente Batauis apud Vespasianum & filios eius, veteri gratia & auctoritate.

Sub Hadriano Augusto rursus corporis custodia adhibiti, quum multis Augustis & fidelissimi & gratissimi fuissent, imperante Septimio Seuero, libertatibus & honoribus ornati in Britannis (vt olim) saepe felicissimè pugnarunt. Quàm grati Seuero fuerint, satis declarant vetustatis Monumenta,

mea

mea etate eruta, non procul à Legia oppido, quam à legionibus quæ ibi castra habuerunt, denominatam verisimilis coniectura est. His hæc inscripta erant:

IMP. CÆS. L. SEPTIMIUS
SEVERVS AVG. ET M. ANTO-
NIVS CÆS. COH. VOL. ARMA-
MENTARIVM VETVSTATE CON-
LAPSUM RESTITVERVNT SVB
VAL. PVDENTE LEG. AVG. PR.
PR. CVRANTE CÆCIL. BÆTO
PRE. GENS BATAVORVM AMI-
CI ET FRATRES ROMANI
IMPERII.

Constantio autem Cæsari, ac Constantino, qui postea Magnus dictus est, in Britannia olim commilitones Bataui, magnum momentum ad imperium Romanum obtinendum attulerunt,

Nec Iuliano in pugna Argentoratensi auxiliatrices Batauorum turbæ defuerunt, sed ipsius exercitui in pugna laboranti animum addidere & victoriæ causa fuerunt.

Post hæc tempora, Barbaris nationibus Romani imperij provincias incursantibus, Bataui agrè patriam suam tutati sunt.

Tempore verò Pipini Francorum Ducis,

Danis & Frisiis fortiter aliquandiu resistentes, tandem hostili vi coacti sunt Francorum & Regem & religionem suscipere, manente tamen non solum ea libertate, qua à Caesaribus donati erant, verum etiam multis modis aucta.

Carolus autem magnus Nouiomagum arcem collabascentem reparauit, & sacellum, quod ibi Diis Manibus à veteribus consecratum erat, Christo Seruatori, per Leonem Romanum Episcopum consecrari fecit.

Ædificauit & in hac arce tribunal (quod ibi mea ætas vidit) in quo crebro inferioris Germaniæ populis ius dixisse legitur.

Regnante Ludouico Pio, Nortmanni classe Vahalim ingressi, totam Insulam deuastarunt, & Nouiomagi regium palatium miri operis & magnitudinis exusserunt.

Carolo autem Caluo rerum potente, Batauorum gens trifariam diuisa est. Inferior enim insula pars quæ mutato nomine, Holtlandia à Frisiis dici cœperat, partim Episcopi Ultraiectini, partim aduentitij cuiusdam principis, iussa facere, iubentibus Francici sanguinis Caesaribus, volens nolens coacta est. Hinc crebra bella exorta sunt, quæ si quis legere volet, habet Holtlandorum Ultraiectinorumq; Historias. Superior autem
Insula

*Insula pars, quæ Batauicum nomen retinet,
& Nouiomagum caput gentis, multis annis
sub Cæsaribus libera mansit.*

*Fridericus verò, primus huius nominis
Augustus, Batauorum libertatem auxit,
arcem Nouiomagum instauratam muniuit.*

*Vicini autem principes horum libertati
inuidentes, arte ipsis nota Guilhelmo ex
Holtlandorum Comite, Romanorum Regi,
impudentioribus precibus persuaserunt, ut
Ottoni Gelriæ tum Comiti, Nouiomagum &
quicquid illius iurisdictionis erat, pro ma-
gna, quam ei debebat, aureorum summa, pi-
gnori daret. Quod Batauis Nouiomagisq;
frustra contranitentibus, Guilielmus fecit,
& Rodolphus post eum Cæsar factus, ratum
habuit.*

*Hæc rerum omnium vicissitudine factum
est, ut Insula quondam nobilissima ac poten-
tissima, in multas ditiones discerpta, sub
quodam seruitutis iugo depressa iaceat.*

*Hæc sparsim Batauicè scripta, utcumque
Latina feci, & in hunc ordinem redegi. Se-
cutus autem sum Historias Ducum Gelriæ,
quas clarissima Princeps Catharina filia
Arnoldi Ducis Gelriæ patri meo Gerardo do-
no dederat, & Historias Ducum Cliuen-
sum, quæ fuere Adolphi Ducis Cliuen-*

sis, qui vulgo à Rauesteino dicebatur.

Restat ut de præcipua Batauorum Nobilitate, cuius progenies hodie quoque floret, pauca addam.

Vetustissima inter Batauos nobilitas est Heroum Herculanorū, qui genus ab Hercule Alemanno totius olim Germania rege, ducere asseruntur. Ab his originem trahit Gelriorum Dux Carolus, Comites Egmondani, Florentius Comes Burensis, principes etiam ab Hocklem, ab Aspera, & multi alij minoris nominis.

Maiore generis nobilitate Egmondani gloriantur, sed ij quum à Frisiorum regibus stemma deducant, inter veteres Batauos numerari non possunt, licet Herculanis affinitate iuncti, iam primas inter Batauos obtineant. Horum etiam caput & princeps est Carolus Gelriorum Dux, cuius paternum stemma ab Herculanis & Egmondanis progressum habet.

His accedunt Batoburgij nobilissimi planè Batani, qui & Bohemorum Regibus & Columnensium Romanorum affines & consanguinei, non multum infra maximos principes nobilitate & fama descenderunt.

Lunata præterea Wassenariorum insignia, circa maritima in Batauis, principens

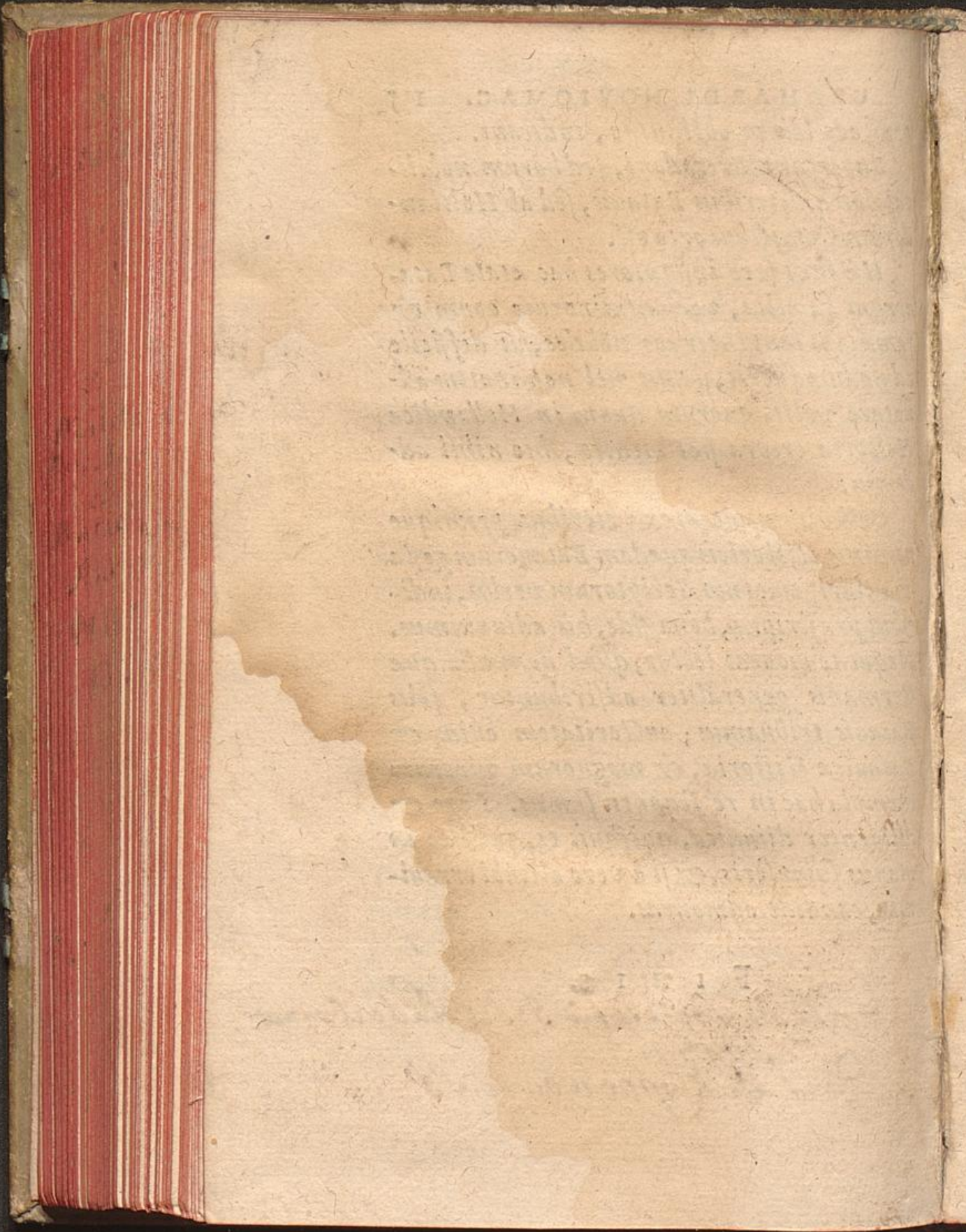
pem eos locum obtinuisse, indicant.

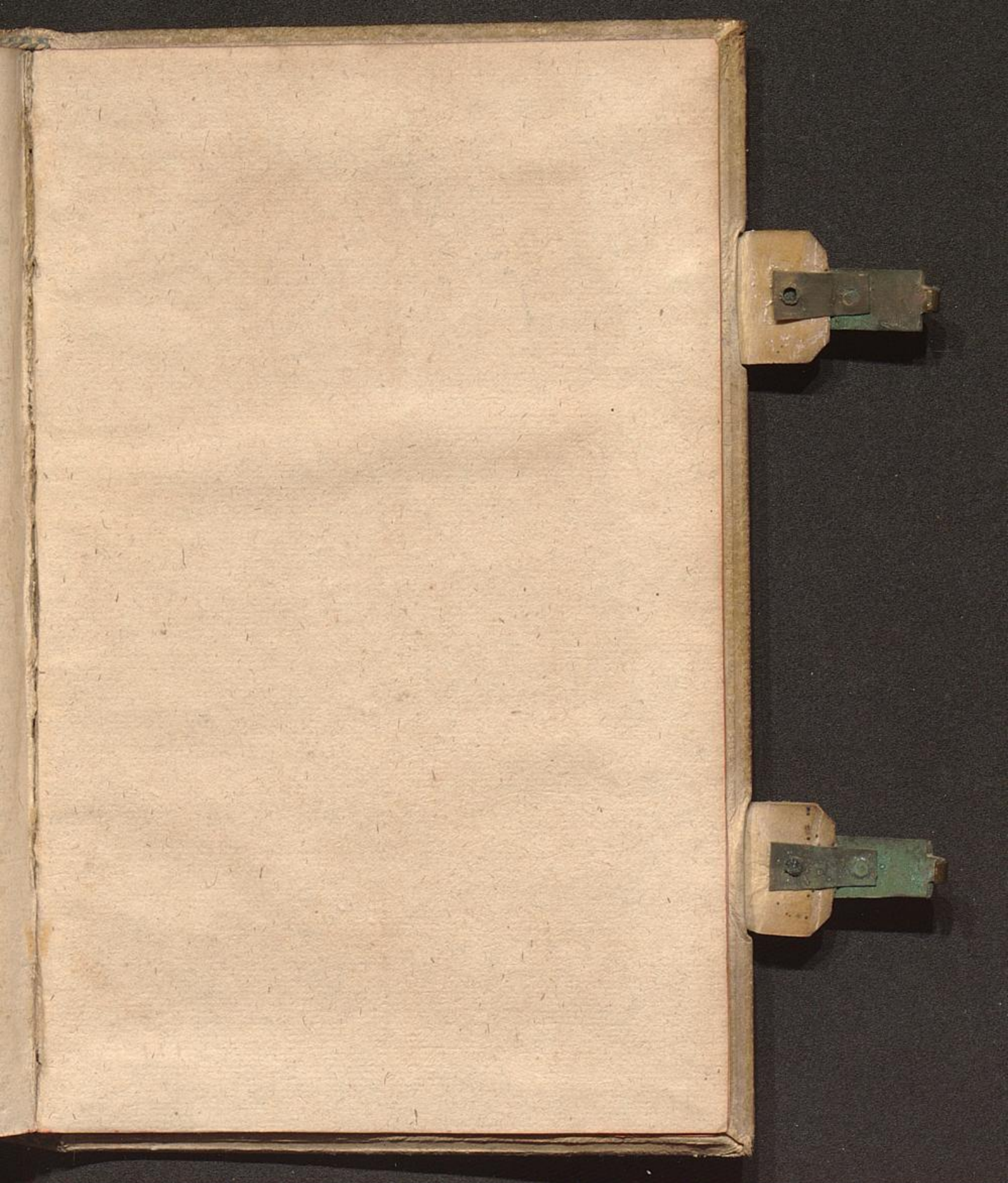
Supersunt Brerodani, sed horum nobilitas non à veteribus Batavis, sed ab Holstlandorum Comitibus orta est.

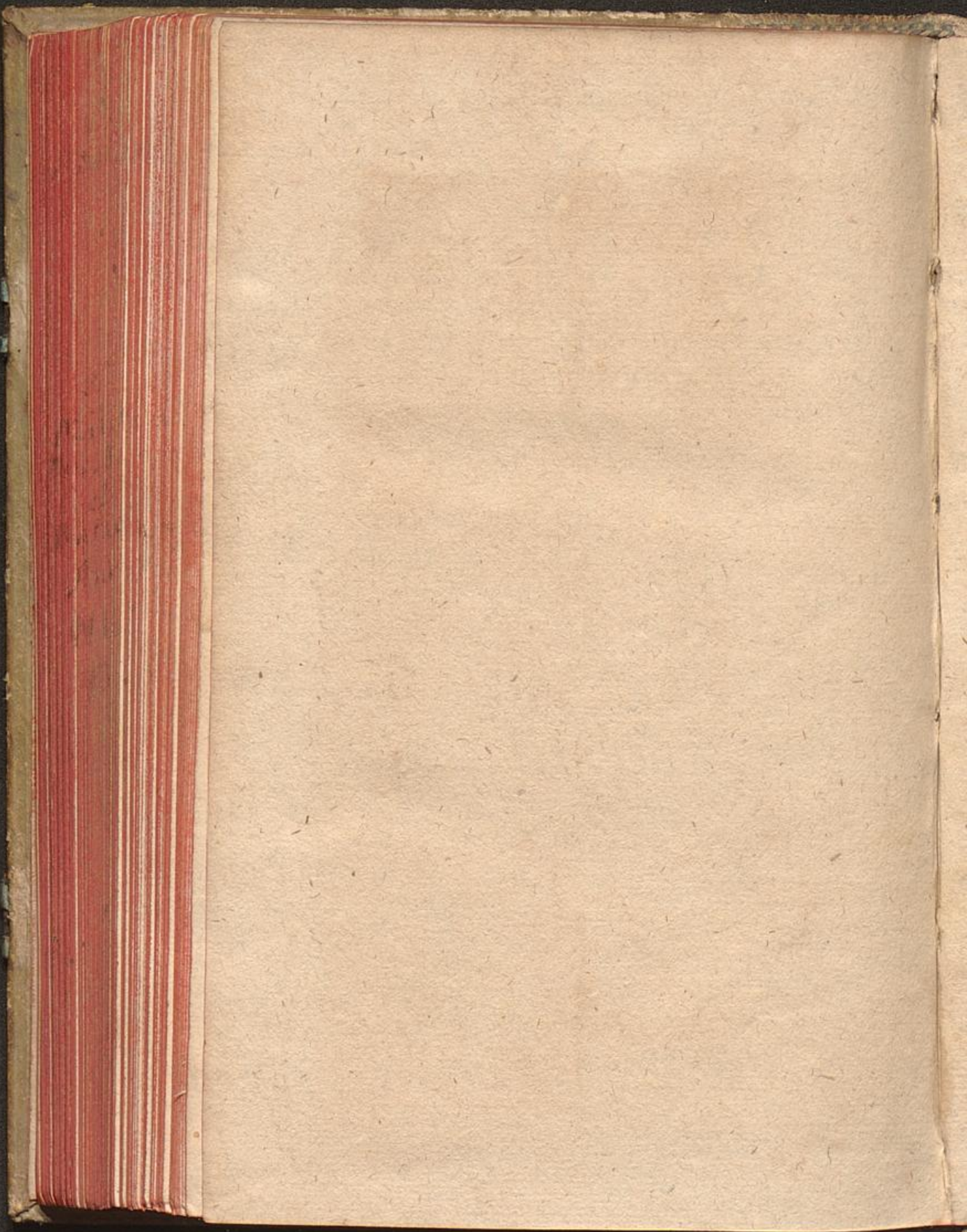
Hæ sunt ferè insigniores hac etate Batauorum familia, verùm minorum opum & fame, tot sunt inter eos nobiles, ut difficile admodum fuerit, si quis vel nominatim adnotare velit, quorum quum in Hollandica Historia crebra fiat mentio, hic nihil addemus.

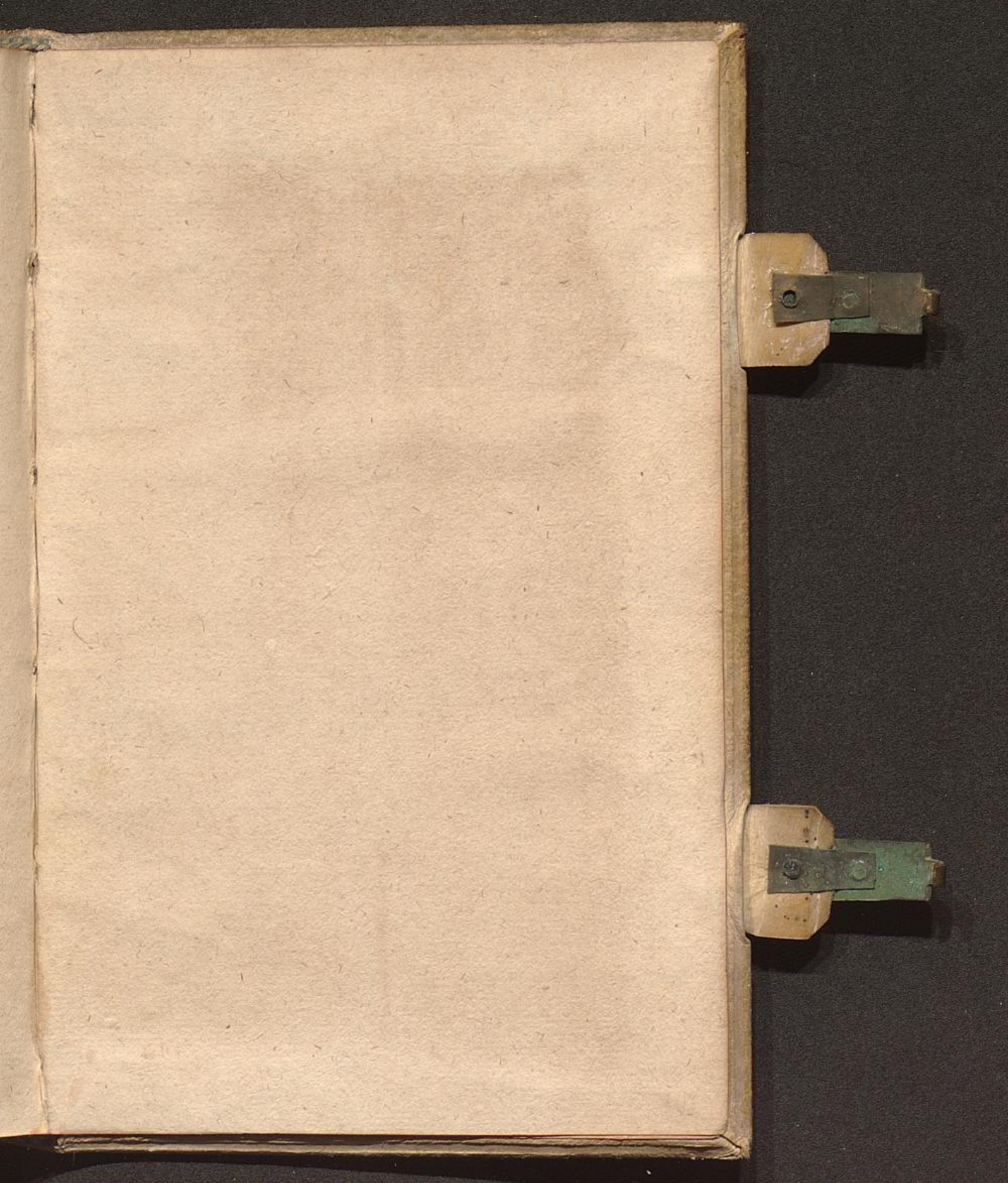
Collegimus autem ex veteribus, primique nominis Historicis quædam Batauorum gesta que clarissimorum Scriptorum verbis, indicibus præscriptis, bona fide, his adiunximus. Neque te moueat lector, quòd nonnulla que Germanis generaliter adscribuntur, solis Batavis tribuamus; auctoritatem enim & Batavicae Historie, & magnorum virorum exempla hac in re sequuti sumus. Lege & diligenter diiudica, quisquis es, qui hæc in manus sumpseris, & si à vero alicubi errauimus, candidè admoneas.

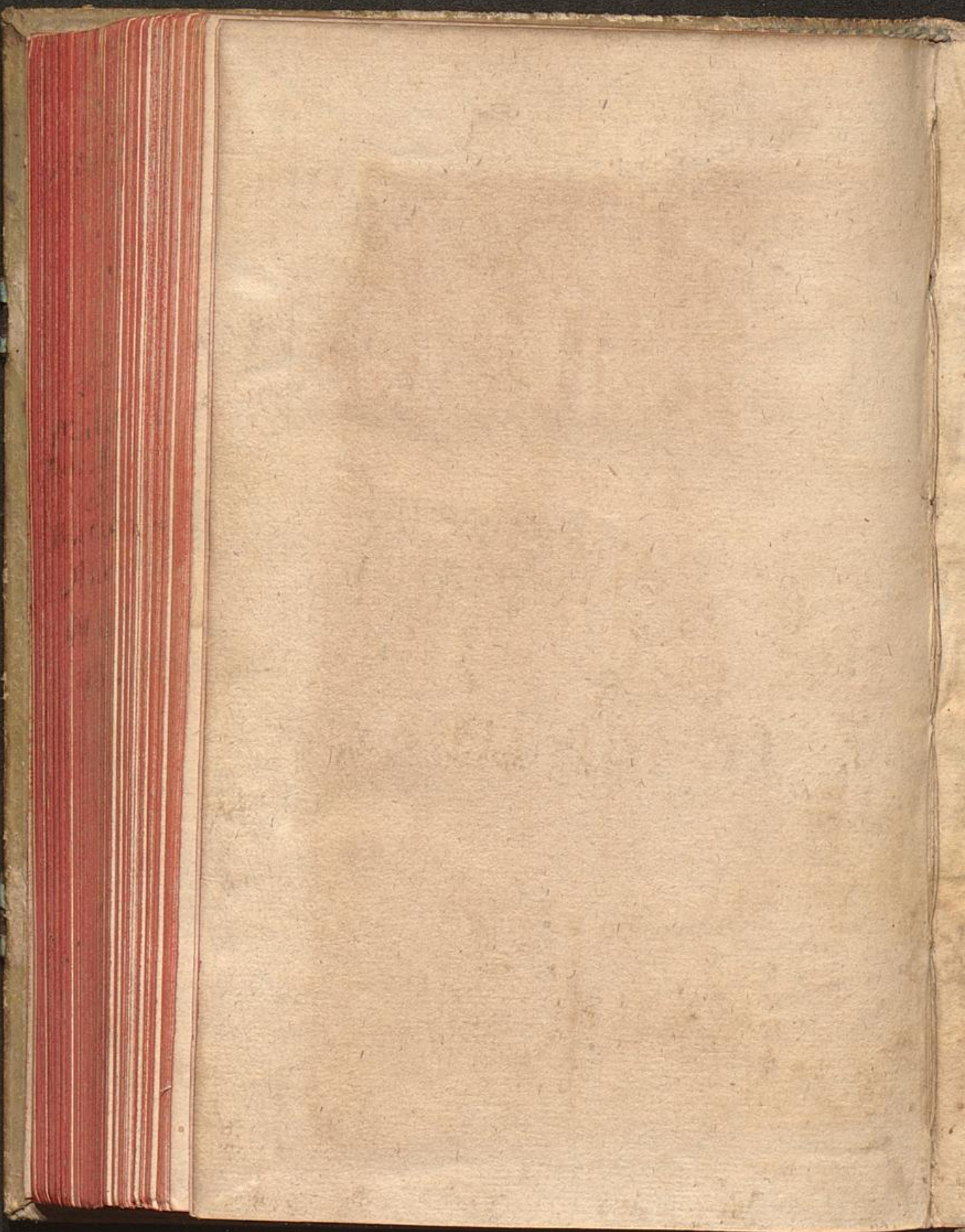
FINIS.
Collegii Societatis H. S. Paderbornæ
1697
Johs G. Kloppenburg S. S.

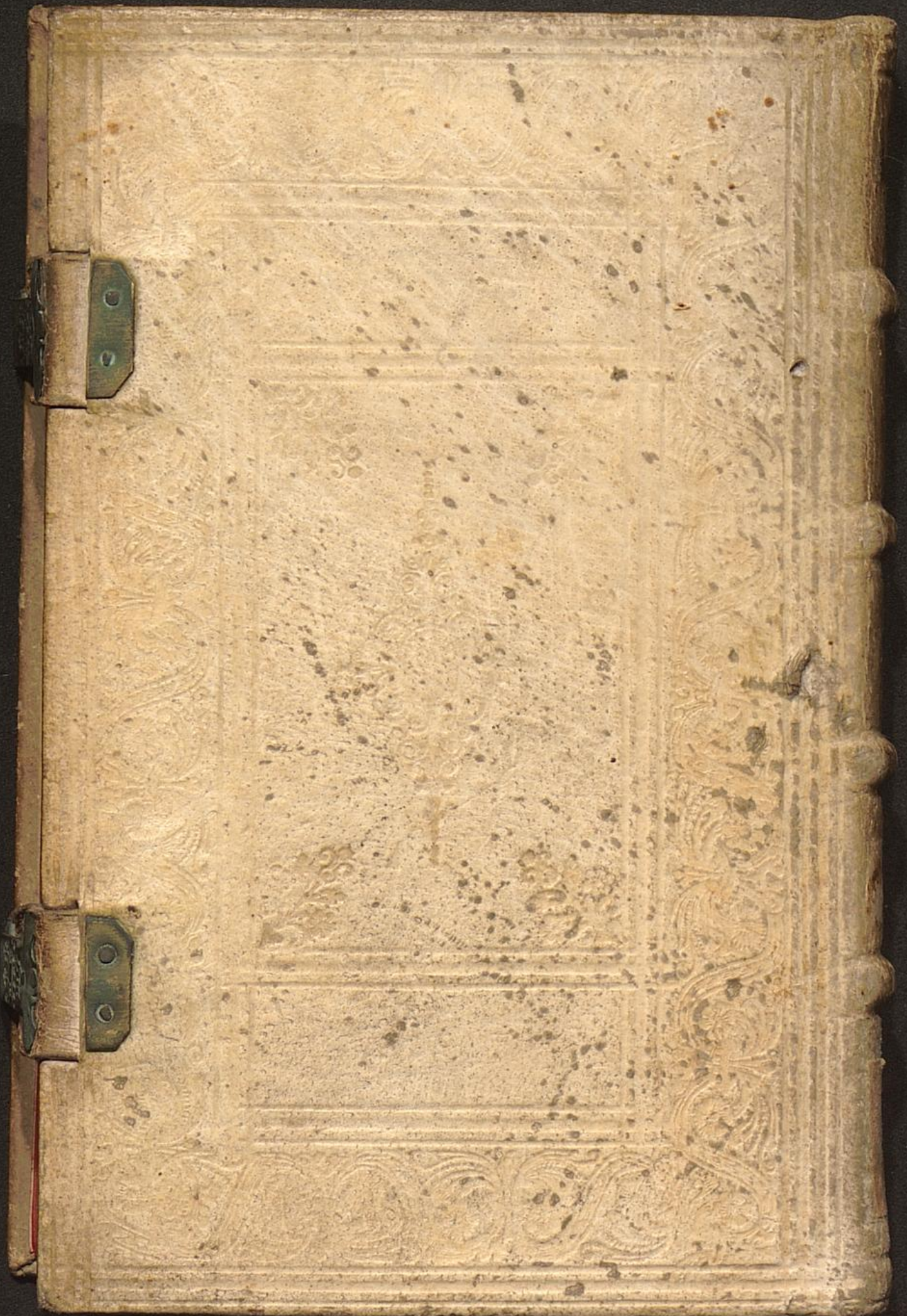

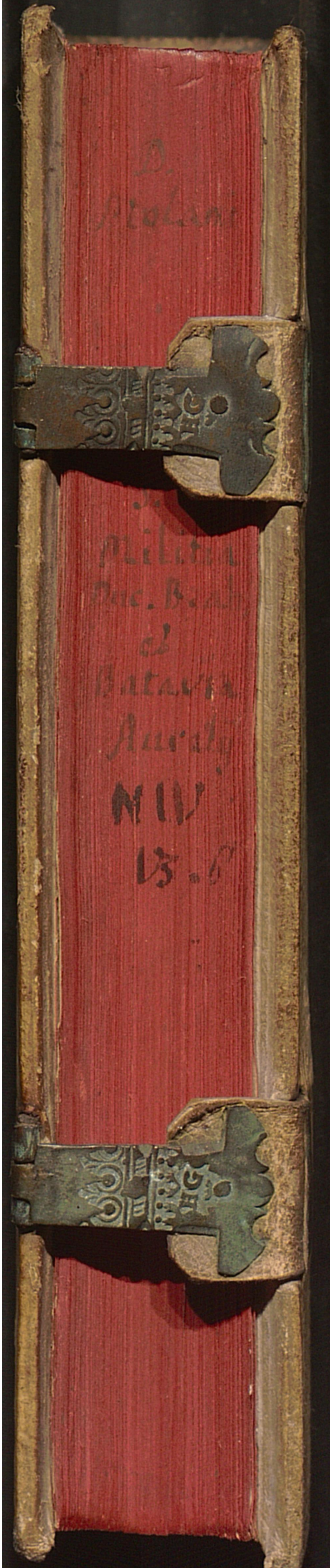

Handwritten text in red ink, likely a title or author's name, on the top section of the spine.

Handwritten text in red ink, likely a title or author's name, on the second section of the spine.

Th
5023

Molani

Militia
Reg. B.
et
Batavia
Aur.
NIV
13.6